

קונטרס
מראי מקומות
למסכת סנהדרין
על חלק מפרק "בן סורר"
[עניני רודף, יהרג ואל יעבור]
דף עב. – עה.

- מהדורת טיוטא -

נכתב בס"ד ע"י
יחיאל מיכל בלאאמו"ר יהושע זליג שליט"א פליסקין
ירושלים

הערות והארות יתקבלו בברכה

טל: 05276-14899

פקס 1532-5870698

דוא"ל: ymp803@gmail.com

הקדמה

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, שזכיתי להוציא לאור קונטרסי מראי מקומות על פרקים שונים בש"ס.

באשר זיכני השי"ת ללמוד עם תלמידים מקשיבים בכמה ישיבות, ובמשך הזמן ראיתי כי חלק מהתלמידים מתקשים להתרכז באופן הלימוד המקובל בישיבות, ולכן יגעתי ומצאתי בס"ד אופן לימוד קל יותר, וממילא נעים ומתוק יותר. במהלך הלימוד כתבתי דפי מראי-מקומות מדי יום [כמעט], וב"ה שהתלמידים קיבלו מזה תועלת מרובה, ונתחדש אצלם שלהבת אש ללימוד התורה ועיונה, ולכן אמרתי להפיצם כדי לזכות גם אחרים.

ואבאר מעט את האופן שעל-פיו כתבנו :

[א] בחרנו בדווקא פרקים [ולפעמים חצאי פרקים] קלים ללימוד, ובדרך כלל כאלו שיותר נוגעים לענייני הלכה למעשה.
[ב] בכל סוגיא הבאנו ראשונים ואחרונים עיקריים, בשימת דגש על הלומדות, ומתוך השתדלות להביא בעיקר קטעים קלים, מובנים, ולא-ארוכים.

[ג] לאחר מכן הבאנו הפניות לספרי הלכה ; טור, בית יוסף, משנ"ב, ופוסקי זמננו.
אופן לימוד זה - כאשר מקשרים בין העיון לבין הלמעשה - יש בו מן התפארת של השלמות, וחותר האמת ניכר עליו, וגם מביא סיפוק ותענוג רב ללומדים.

יש להדגיש, כי המגמה העיקרית שעמדה לנגד עיני בכתירת הדברים היא, להביא תועלת ו'געשמאק' לתלמידים, ולכן היו פעמים שקיצרתי במקום שהסוגיא דרשה להאריך, ולפעמים להיפך הארכת בדברים צדדיים מעט, הכל לפי מה שהיה נראה לתועלת לתלמידים שהיו לפני באותה שעה. ועל כן, באם יהיו מגידי-שיעורים שירצו להשתמש במראי-מקומות אלו, טוב יעשו אם יתבוננו תוך כדי לימוד, האם הדברים אכן מתאימים לרמה של התלמידים שלהם, ובמידת הצורך יעלו או יורידו את הרמה של הדברים, הכל בכדי שהתלמידים יקבלו את הטוב ביותר עבורם לפי מצבם וענינם.

ואמנם לעת עתה הדברים עדיין בגדר "טיוטא", ואינם מושלמים כלל, אך גם בצורה כזו יוכלו להביא תועלת בעז"ה.

ואשא כפי אל השי"ת, שיעזרני עוד לפתח ולשכלל את המראי מקומות בכמות ובאיכות כאשר עם לבבי, ולהוציאם לאור עולם, וכן את השיעורים עצמם, ולהרבות כבוד שמים בעולם.

יחיאל מיכל בלאאמו"ר יהושע זליג שליט"א פליסקין

ניתן להשיג בדוא"ל : ymp803@gmail.com

מראי מקומות למסכתות :

ברכות [פרק תפילת השחר, ופרק שלשה שאכלו]

שבת [פרק הבונה, ופרק שואל]

קידושין [סוף פרק ראשון]

ראש השנה [כח.-לד :]

פסחים [פרק ערבי פסחים]

סוכה [סוף פרק הישן - ענייני ישיבת סוכה ומצטער]

סנהדרין [פרק בן סורר]

בבא מציעא [פרק אלו מציאות]

###

כמו"כ ניתן להשיג בדוא"ל הנ"ל

את ספרי "ארזים בגן" - דרכי חינוך לבחורים מתמודדים

**מותר ורצוי להעתיק ולהשתמש
במראי מקומות אלו בכל צורה שהיא
על מנת להגדיל תורה**

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום שני, א' באייר תשע"ב

מראי מקומות (1)

סנהדרין עב.

בענין הבא במחתרת נידון על שם סופו

- א[סנהדרין עב. מ"מתני' הבא במחתרת" עד [בגמרא] "השכם להורגו". ורש"י.
ב[רצוי לעיין במקור הדין בתורה, ע"י שמות פרק כא פסוק לו – עד פרק כב פסוק ב. וברש"י על פסוק א'.
ג[לכאוי צ"ע מדוע לא נאמר שיש לבעל הבית לוותר על ממונו כדי שלא להרוג את הגנב, וצ"ב.

מחלוקת ראשונים מי הוא המתחיל ברדיפה

- ד[שיטה א - ע"י חידושי הר"ן סנהדרין עב. ד"ה ואי קאי.
ה[שיטה ב - ע"י רמב"ם [ספר נזיקין] הלכות גניבה פרק ט' הלכה ט'. ודו"ק במחלוקתם.
ו[יל"ע מה הדין אם הגנב הוא אדם זקן/חולה, שאין לו שום אפשרות מעשית להרוג את הגנב, אבל הוא כן יכול "להשתולל" ולהפריע לגנב מלגנוב, האם יהיה מותר לאדם שלישי להרוג את הגנב.

והתורה אמרה השכם להרוג – היכן אמרה התורה כן

- ז[שיטה א - ע"י רש"י סנהדרין עב. סוף ד"ה חזקה.
ח[שיטה ב - ע"י מאירי סנהדרין עב. ד"ה המשנה החמישית, עד "ומעתה כל שנתברר".
ט[ולכאוי צ"ע לשיטת המאירי, מדוע צריך 2 מקורות לדין הבא להרוג, (1) מפרשת "הבא במחתרת" [שמות כב א, כדלעיל]. (2) מ"צורר את המדינים" [במדבר כה יז].

מעשה מהחזון איש

י[ע"י בספר במחיצתם חלק א' מאת הרב שלמה לורנץ ז"ל, עמ' 114 [מובא במסגרת]

מספר "במחיצתם" חלק א' מאת הרב שלמה לורנץ עמ' 114

פעם קראני מרן החזון איש זצ"ל וביקש שאשתדל אצל נשיא המדינה דאז, יצחק בן צבי, בדבר מתן חנינה לשני אחים שנידונו לתקופת מאסר ממושכת באשמת רצח. שני אחים אלו התגוררו יחד, והיה להם לול תרנגולים. באחד הלילות פרצו לביתם גנבים והם יצאו לגרשם, תוך כדי המאבק עמם הרגו האחים אחד מהם. בית המשפט דן אותם לתקופת מאסר ממושכת. התפלאתי מאד למשמע בקשתו, מפני מה הוא דואג לחנינה עבור אנשים אלו, שנכשלו ורצחו בן אדם? והוא הסביר לי את פשר הדבר: לפי ההלכה אין לאנשים אלו דין רוצחים, שהרי "הבא להורג השכם להורגו". הם חששו שהפורצים ישדדו את כל רכושם ויצאו להגן עליו. מתוך חשש לחייהם הם פעלו בפרד ובבהלה, וכך יצא שבאו לידי הריגה. מרן הוסיף שראוי להעניק את החנינה, אחרי שירצו שמונה חודשים ממאסרם. הוא חישב שמאסר של שמונה חודשים מגיע להם, אך לא מאסר ממושך. כשבאתי לנשיא הוא התפעל מאד מדברי מרן. "שמעתי הרבה על החזון איש, אמר בן צבי, אבל עד כדי כך, שהמחשבה על אנשים שאינם מוכרים לו תתפוס אצלו מקום, ובנוסף לזה גם עשה חשבון מה העונש המגיע להם. אני פשוט מתקשה להאמין". הנשיא הבטיח לעשות כל שביכלתו כדי שהאחים יזכו לחנינה. ואמנם, כעבור זמן מה הם קיבלו חנינה, כרצונו של מרן. איני מכיר את שני האחים הללו, אולם נודע לי, כי אחרי שזכו בחנינה, הם נעשו אנשים חשובים, לומדי תורה ויראי שמים באמת.

יא[ולכאוי צל"ע [אף שאין לבנות הלכות על סיפורים], מדוע חיבים מאסר שמונה חודשים ולא פטורים לגמרי.

החילוק בין דין "רודף" לדין "בא במחתרת"

- יב[מקור דין "רודף" - ע"י לקמן עג. מ"מתני' ואלו הן שמצילין" עד [בגמרא] "לא תעמוד על דם רעד".
יג[ע"י רמב"ם [ספר נזיקין] הלכות רוצח פרק א' הלכה ו' שברודף "מצוה להציל", ואילו בהלכות גניבה פרק ט' הלכה ז' מבואר שבא במחתרת "רשות להורגו", וצ"ע מה טעם החילוק ביניהם.
יד[ע"י בספר חבצלת השרון לא' מרבני זמננו שליט"א, פרשת וישלח [מובא במסגרת מעבר לדף].
טו[[היסוד של ה"חבצלת השרון" נמצא כבר באבי עזרי הלכות גניבה פ"ט ה"ז, ורצוי למעיינים ללמוד גם את האבי עזרי].

האם דין "בא במחתרת" תקף גם לגבי אדם שבא להזיק

טז[ע"י בספר מנחת שלמה לגרש"ז אויערבאך זצ"ל סי' ז' [מובא במסגרת]

מנחת שלמה לגרש"ז אויערבאך זצ"ל סי' ז'

אדם שמאיים עליו להרוג [חושבני שהדין של בא במחתרת אינו דוקא כשבא לגזול וליקח הרכוש לעצמו אלא גם כשהוא בא לשרוף ולהפסיד] יש דין מיוחד

מנחת שלמה עמוד מס 57 א אויערבאך, שלמה זלמן בן חיים יהודה ליב הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

יז[יל"ע לאור דברי ה"חבצלת השרון" [והאבי עזרי], אולי דין "בא במחתרת" נתחדש רק בפרשת "גנב" ולא ב"מזיק", ויל"ע.

כִּי הנה כתב הר"מ בספר המצוות מצוה רל"ט, הוא שנצטוינו לדון דין קנס הגנב בתשלומי כפל ותשלומי דו"ה או נהרגהו אם בא במחתרת, הנה מבואר מדברי הר"מ דחייב קנס של כפל ושל דו"ה נמנה במצוה אחת עם הריגת הגנב כאשר הוא בא במחתרת, ובפשוטו תמוה מה ענין הריגת ^{הוא}הבא במחתרת יחד עם מצות הגנב בכפל ודו"ה, הלא דין הריגת בא במחתרת אינו שייך לפרשת גניבה כי אם לפרשת רודף.

אשר מבואר מזה דמהלכות רודף לא הותר להרוג את הבא במחתרת, [דאין לו שם רודף כפי שיבואר], והוא מוכרח מניה וביה, דהלא את הרודף נצטוינו להרגו בעשה ול"ת כמבואר בר"מ פ"א רוצח הט"ו, ואילו בא במחתרת ליכא חיובא להרגו אלא רשות להרגו, ומפורש כן בדברי הר"מ בפ"ט גניבה ה"ז דרשות ביד כולם להרגו, נועוין בזה בדברי יחזקאל סי' כ"ג סק"י], וע"כ משום דבא במחתרת באמת אין לו שם רודף כלל.

והביאור בזה נראה כמש"נ לעיל, דשם רודף הוא דוקא אם עושה מעשה רדיפה אחר נפשו של חבירו, אך זה הבא במחתרת אין לו שם רודף אחר חבירו, כי עיקרו לא בא אלא

על עיסקי ממון, ואך דמאחר שידוע לנו שסופו של הבעה"ב לעמוד על ממונו וירצה להרגו שלא כדין, לכן מתחילה יש ברעת הגנב שאם הבעה"ב יעמוד על ממונו יהרגנו, אשר נראה דשם רודף אין לו מאחר שאין כאן מעשה רדיפה אחר נפשו של חבירו, וברור.

הלא מכ"ז מבואר דמעיקר הדין הבא במחתרת אין לו שם רודף כלל, כי אינו בא על עסקי נפשות, [אדרבה נחא ליה לגנב שלא יהא צריך להרוג את בעה"ב כמבואר בר"נ], ואך דמאחר שסופו של גנב זה להיות רודף אחר נפשו של בעה"ב, לכן קנסתו תורה שבשעת מעשה הגנבה אפשר לדונו כבר מעתה כרודף על שם סופו, נמצא דאף שחיובו מדין רודף, מ"מ קנס הוא שקנסתו תורה לדונו כרודף אף טרם שחל עליו שם רודף.

הלא מאחר כל זאת מבוארים היטב דברי הר"מ דדין בא במחתרת מכלל קנסות הגניבה, והקשיתי דהלא חיובו בא לו מדין רודף, אך למש"נ הרי דעיקר מה שיש לו שם רודף הוא קנס על הגניבה שאפשר לדונו על שם סופו, והרי הוא מכלל שאר קנסות הגנב שנתחייב בכפל ודו"ה, כי קנסתו תורה לדונו של שם סופו, וזהו מה דתנן בסנהדרין עב. דהבא במחתרת נידון על שם סופו כי אף שאינו רודף מ"מ נידון על שם סופו.

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום שלישי, ב' באיר תשע"ב

מראי מקומות (2)

סנהדרין עב.

בענין הבא במחתרת ונטל כלים

הערה: היום נלמד קטע גמרא די מורכב, מומלץ ללמדו פעמיים במתינות, והעיקר שהגפ"ת יהיה מובן.

א[סנהדרין עב. מ"מתני' הבא במחתרת" עד "הואיל ונפק מפומיה דרב", וברש"י [ולמעיינים – גם תוס'].

מתי המדבר בפלאפון חייב מיתה

ב[עי' בספר חשוקי חמד להגר"י זילברשטין שליט"א על מסכת שבת דף קו.

חשוקי חמד שבת קו.

להרוג אנשים רבים, שהרי נסע בעוצמה ופגע והרס, אם כן באותה שעה היה "רודף", ויתכן שהיה מותר להרגו, ודומה לנאמר במסכת סנהדרין (דף עב ע"א): היה בא במחתרת ושבר את החבית אם יש לו דמים חייב, אם אין לו דמים פטור. ופרש"י אם אין לו דמים, כגון שאר כל אדם שניתן רשות לבעל הבית להורגו פטור מלשלם דחייב מיתה וחייב תשלומין באין כאחד, ואף על פי שניצל פטור מהתשלומין דקיי"ל (בכתובות ל"ה) חייבי מיתות שוגגים אין משלמים ממון, ע"כ שמעתי ממו"ח שליט"א.

כשנהג ודיבר בפלאפון ומעך מכונית יתכן דפטור

שאלה נהג ברכב והחזיק בידו אחת בהגה ובידו השניה שוחח בפלאפון ומתוך שיחתו לא שם לב והסיט את הרכב והרס מכונית שעמדה בצד הדרך, האם חייב לשלם?

תשובה לכאורה ודאי חייב דהוי מזיק בידים, אולם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א הראה פנים דיתכן שהמזיק הזה פטור, משום שבאותה שעה שסייב את ההגה בידו האחת לכוון הרכב שבצד, היה יכול האם תוכל להעלות סברא להיפך, לחייב את המזיק.

מקור דין קים ליה בדרכה מיניה

ד[עי' כתובות לו: "מתני' ואלו שאין להן קנס" עד סוף המשנה, וברש"י ד"ה ולא יהיה. ה[ועי' כתובות לו: מ[נקודתיים] "שנאמר ולא יהיה אסון" עד [שורה אחרונה] "ולרבי מאיר", וברש"י.

מדוע יש כאן דין קים ליה בדרכה מיניה

ו[לכאורה קשה, מדוע אומרים ב"בא במחתרת" דין "קים ליה בדרכה מיניה", והרי לכאוי' דין זה נאמר רק במקום שמענישים שתי עונשים, אבל כאן מה שהורגים אותו לכאוי' אינו בתורת "עונש", אלא רק כדי להגן על הנגב/הנרדף. ז[ולכאוי' מכאן מוכח ש"בא במחתרת", אינו רק להגנת הנרדף, אלא גם בתורת "עונש לגנבים". ח[ועי' בספר המצוות להרמב"ם מצות עשה רל"ט, דמשמע גם כן ש"בא במחתרת" הוא מדיני עונשי הגנבים. ט[וכן משמע מפסוקי התורה [שמות פרק כא פסוק לו – עד פרק כב פסוק ב], שמיקמה את דין "בא במחתרת" באמצע דיני קנסות הגנב, משמע שגם "בא במחתרת" הוא עונש מעונשי הגנבים.

הבא במחתרת וגנב אתרוג

י[עי' בספר חשוקי חמד להגר"ר יצחק זילברשטין שליט"א, סוכה לד: [מובא במסגרת]

חשוקי חמד סוכה לד:

חידה: איך יתכן שאדם גנב אתרוג ויצא בו הגנב ידי חובתו? **ג. הבא במחתרת** - לשיטת רב הסובר בסנהדרין (דף עב ע"א) דהבא במחתרת זכה הגנב, אפילו נטל כלים והם בעין, משום דבדמים קנינהו, נמצא דכל גנב שפרץ מחסן אתרוגים יכול לצאת בהם ידי חובתו בחג. ואפילו אם מכרם אח"כ ללוקח גם יצא ידי חובתו, כמבואר ברש"י בבבא קמא (דף קיד ע"ב ד"ה בדמי קננהו). וגייסי הגר"ח קנייבסקי שליט"א מפקפק בזה, דאולי אין זה מברך אלא מנאץ.

יא[יש להעיר שדבריו הם לפלפולא ולא להלכה, כי להלכה לא פוסקים כרב אלא כרבא, כמבואר במגיד משנה הלכות גניבה פרק ט' הלכה יג.

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום רביעי, ג' באייר תשע"ב

מראי מקומות (3)

סנהדרין עב.

בענין אב על הבן ובן על האב

[א] גמ' עב. מ"ת"ר אין לו דמים אם זרחה" עד עב: "תנו רבנן דמים לו" [לא כולל], וברש"י.

הרחבת הפשט

[ב] כדי להבין היכן מצאה הגמ' את המילים האלו בתורה, רצוי לעיין בשמות פרק כב פסוק א-ב.
[ג] עיי בגמ' פסחים ב. למטה "מיתבי לאור יקום" עד ב: "מיתבי יחשכו", וברש"י, ובתוס' בפסחים ד"ה אי פשיטא.
[ד] עיי בתוס' אצלנו סנהדרין עב: ד"ה כאן באב. יל"ע במה נחלקו רש"י ותוס'.

קושיא עצומה

[ה] מקשים העולם, ראינו לעיל שלדעת הרמב"ם [גניבה ט' ט'] הגנב מתחיל בהריגה, ולדעת הר"ן [סנהדרין עב. ד"ה ואין] בעל הבית מתחיל בהריגה. וא"כ לפי שיטת הר"ן לכאוי הדין צריך להיות הפוך לגמרי: כשאב בא לגנוב אצל בנו, הוא כן רודף, כי בנו שהוא בעל הבית כן יתחיל בהריגה, והאב מסתמא יגן על עצמו בהריגה, וכן להיפך כשבן בא לגנוב אצל אביו, הוא לא רודף, כי האב שהוא בעל הבית לא יתחיל בהריגה, וממילא גם הבן לא יחזיר לו בהריגה, וצ"ע.

חקירת המנחת חינוך בספק רודף

[ו] עיי מנחת חינוך מצוה רצה אות לג, עד "א"כ הכא נמיי" [7 שורות מתחילת הקטע]
[ז] למעיינים – המשך לעיין במנחת חינוך עד סוף הקטע. ולהבנת דבריו עיי יומא פה. מ[שורה 8 מלמטה] "וכבר היה ר' ישמעאל" עד פה: [שורה 6 מהרחבות] "ספק מנא לך", וברש"י ד"ה אין אדם.

ספקות נוספים

[ח] יש לעיין מה הדין אם נכנס גנב במחתרת ובעה"ב בגלל החושך לא מזהה אם הנכנס הוא אביו או אחר.
[ט] יש לעיין מה הדין אם אדם מבחוץ רואה אדם שנכנס לבית בעל הבית והוא מסופק אם זה גנב או פועל שבא לבצע תיקון בחלון שלו.
[י] יש לעיין מה הדין אם ערבי הולך ברחוב, ויש לנו ספק אם הוא מחבל מתאבד או סתם אדם, ואם יגשו לבדוק הוא עלול לפוצץ עצמו מיד ח"ו, האם מותר לירות בו.

מחלוקת הפוסקים בדין עובר שספק אם רודף את אמו

[יא] שיטה 1 - עיי בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' סט [מובא במסגרת]

אגרות משה חו"מ ח"ב סי' סט

כתב הרמב"ם (רוצח א ט): לפיכך הורו חכמים שהעוברה שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה...
לדינא איכא איסור רציחה גם על עובר ורק שפטור ההורגו ממיתה, ואסור להורגו אף לפקוח נפש דכל אינשי, ורק להצלת אמו שלא תמות בלידתו הוא ההיתר. ומטעם זה הוריתי שאף שהרופאים אומרים שיש חשש שמא תמות האם כשלא יהרגו את העובר, אף שלענין חלול שבת וכל האיסורים היו מחללין והיו עוברים במדת חשש שאמרו, דהא גם בשביל ספק קטן וספק ספיקא מחללין, מכל מקום להרוג את העובר יהיה אסור עד שתהיה האומדנא להרופאים גדולה קרוב לודאי שתמות האם דמאחר דהוא מצד שנחשב רודף צריך שיהיה כעין ודאי שהוא רודף.

[יב] ועיי בספר נשמת אברהם ח"ד עמ' קנא שהביא השגת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל על האגרות משה הנ"ל. [מובא במסגרת].

שרק ספק הוא אם יעמוד האב נגד בנו להציל את ממונו ואפי"ה מותר להרוג את הבן, עיין ריש מס' פסחים, עכ"ל. נשמת אברהם (מהד"ב) עמוד מס 170 ד אברהם סופר, אברהם הודפס עיי תכנת אוצר החכמה	וכתב לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: צ"ע כיון שהרמב"ם סובר שעובר נקרא רודף, מגלן שאין דינו כמו בא במחתרת דאע"ג נשמת אברהם (מהד"ב) עמוד מס 170 ד אברהם סופר, אברהם הודפס עיי תכנת אוצר החכמה
---	---

[ג] וצ"ב בהבנת מחלוקתם.

בקושיא הרש"ש

[יד] עיי רש"ש עב: ד"ה גמ' כאן בבן על האב.
[טו] להבנת קושייתו עיי ברכות ז: מ[שורה 6 מהרחבות] "מזמור לדוד בברחו" עד "משום הכי אמר מזמור" [נקודתיים], ובגירסא שעל גליון הגמ' שם.

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום חמישי, ד' באייר תשע"ב

מראי מקומות (4)

סנהדרין עב:

בענין הריגת בא במחתרת בשבת

[א] גמ' עב: מ[6] שורות מלמעלה] "תנו רבנן דמים לו" עד "תנו רבנן והוכה" [לא כולל], וברש"י.

מה הסברא שהוא אמינא

[ב] לכאוי צ"ב מה הסברא שהוא-אמינא להשוות את ה"בא מחתרת" ל"הרוגי בית דין", דלכאורה מה הקשר ביניהם.

[ג] ועי' בספר עבודת דוד בסוגיתנו לאחד מרבני זמננו שליט"א [מובא במסגרת].

ספר עבודת דוד בסוגיתנו

גמ', אין לו דמים בין בחול בין בשבת איצטריך סד"א מידי דהוה אהרוגי בית דין דבשבת לא קטלינן צ"ע להבין מה היה הה"א דלא נציל בשבת כיון דאיכא פיקוח נפש, ומה בכך דהרוגי בית דין בשבת לא קטלינן. ונראה בזה ע"פ מה שהבאנו לעיל במתני' בשם מרן הגרי"ז זצ"ל בהל' רוצח ושמירת הנפש דשני דינים נאמרו בבא במחתרת, חדא, דחל עליו תורת אין לו דמים ואם הרגו פטור ואף אם יצויר הריגה שאין בה הצלת הנרדף גם כן פטורין עליו כדין אין לו דמים וגברא קטילא, ושנית דין רשות להרגו משום הצלת הנרדף עיי"ש. וכתבנו שם דדינא דאין לו עבודת דוד עמוד מס 136 סנהדרין ב גולדברג, אחרן דוד בן יצחק הלוי הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה	דמים הוא דין עונש מפני שנדון על שם סופו. ולכן שפיר י"ל דסד"א דכיון דהרוגי בית דין לא קטלינן בשבת, ה"ה דלא יחול עליו דין שאין לו דמים שנדון על שם סופו בשבת, וס"ד דלא הותר להרגו משום הצלת הנרדף אלא באופן דחל עליו תורת אין לו דמים, וקמ"ל דמ"מ מותר משום הצלת הנרדף. ובהכי יבואר לשון רש"י בסוגיא שכתב בד"ה דקמ"ל: דקטלינן משום פקוח נפש דהאיך ע"כ. וצ"ע מאי קמ"ל דהטעם הוא משום פקוח נפשות דהאיך, דהלא פשוט הוא שזהו עיקר דינא דבא במחתרת להציל הבעל הבית. ולהנ"ל נראה דבאמת מלבד הדין להצלת הנרדף יש דין אין לו דמים, והוה החידוש דילפינן כאן דאפילו משום הצלת הנרדף לבד מחללין את השבת. עבודת דוד עמוד מס 136 סנהדרין ב גולדברג, אחרן דוד בן יצחק הלוי הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה
--	---

[ד] למעיינים – להבנת גדר הדין דאין בית דין עונשין בשבת, עי' בס' החינוך מצוה קיד ובמנ"ח שם אות א'.

מה הסברא במסקנא

[ה] אחרי שהבנו את סברת ההו"א, מעתה צ"ב מהי הסברא במסקנא, מדוע כן הורגים את הבא במחתרת בשבת.

[ו] שיטה 1 – עי' רש"י ד"ה קא משמע לן.

[ז] שיטה 2 – עי' מאירי ד"ה כל שאמרנו [עד "ואין לו דמים כלל"].

נכרים שצרו על עיירות ישראל

[ח] עי' בגמ' עירובין מה. מ"אמר רב יהודה אמר רב נכרים שצרו" – עד "אמר רב יוסף".

[ט] ולכאוי צ"ע דהרי לפי כללי הבא במחתרת, גם כשבאים על עסקי ממון יש להחשיבם לרודפים [למעיינים - עי' אבי עזרי הלכות גניבה פ"ט ה"ז ד"ה ויסוד הדבר, מה שביאר בזה].

נכרים שצרו על ישראל וגנב בשבת בזמננו

[י] עי' בטור או"ח סי' שכט סעיף ו', ובית יוסף שם אות ז' ד"ה וכתב מהר"ר ישראל. וצ"ב מה הטעם שנשתנה הדין מזמן הגמרא לזמננו.

[יא] עי' בשו"ע או"ח סי' שכט סעיף ו-ז, ומגן אברהם על השו"ע ס"ק ה'.

[יב] ועי' משנ"ב מהדורת "דרשו", סי' שכט שו"ע סעיף ו-ז, ומשנ"ב שם ס"ק טז, והערות דרשו הע' 18 [קטע ראשון בלבד].

הלכה למעשה אם בליל שבת הקרוב תראה ראש של גנב מציץ מהחלון – מה תעשה

[יג] עי' בשו"ת נשמת שבת חלק ה' סי' ת"צ, שדן הלכה במעשה בהריגת גנב בשבת [מובא מעבר לדף].

סימן ת"צ

שאלה - שומע באמצע הלילה שגנב רוצה להתפרץ לדירתו (או שכבר נכנס) האם מותר לחלל שבת כדי להפחידו שילך לו (כגון להדליק העלעקטער או לקרוא שוטר).

תשובה - אם הוא בלבד בבית יעמוד על נפשו ולא יעשה מאומה, אבל אם אשתו וילדים קטנים בבית מותר להדליק הנר כדי שיברחו הגנבים, ואף כשרק הוא בבית אם רואה או שומע שהגנב מתקרב להחדר שהוא נמצא שם נראה שמותר לחלל שבת להבריחו. באמת קי"ל בסי' שכ"ט דגנבים שבאים על עסקי ממון אסור לחלל שבת להבריחם ונבפשות אף לא איסור דרבנן וכדקיי"ל בסי' של"ד שאסור לעבור על איסור דרבנן כדי להנצל מהפסד גדול, וסתם עכו"ם הבא בחשכת לילה אינו בא על עסקי נפשות רק על עסקי ממון גרידא (על כן כששומע לכאורה יש לו לשתוק ולהיות דומם במטותו במשך הזמן שהלה מוריק ומנצל ביתו ולא לחלל השבת).

אמנם למעשה נראה שאם גם אשתו בבית וכל שכן אם יש בבית ילדים שיש לו לעשות כל היכולת להבריחם אף שמקושר עם חילול שבת דאורייתא, והטעם (שאף אם הוא לעצמו יכול לחזק עצמו, מ"מ היות) שנשים הם בעלי פחדנים ביותר ואם יתעוררו ע"י קול הגנבים יתחילו לצעוק ולעשות בהלה, ועל ידי כך עלול הגנב (או הגנבים) מתוך הבהלה והפחד (שלא

יתפסוהו) לעמוד עליו ולרצחו נפש ח"ו ה", על כן הוא בכלל ספק סכנה, ויש לדמות דבר זה להמבואר בשו"ע (סעיף ז') די"א שבזה"ז אפילו באו על עסקי ממון מחללין את השבת שאם לא יניחנו הישראל לשלול ולבזז ממנו יהרגנו והיו עסקי נפשות, וביאר המג"א דאף דעל פי ההלכה מחוייב אדם לשתוק ולא להעמיד עצמו מנגד להציל ממנו זה דוקא כשבא על יחיד יש לו לעשות כן, אבל כשבאו על רבים חיישינן שאחד מהם יעמוד עצמו מנגד ולא ירצה ליתן להם ממנו ויהרגוהו נפש ח"ו, והכא נמי בני ביתו ג"כ כרבים חשיבי נוע' מ"ב שכ' עמש"כ הרמ"א שהכל לפי הענין, שהיינו לפי שמשער כעסן ופחזותן, וידוע שהגנבים הם בעלי כעס, וזכר לדבר מאה"כ אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים, פירש"י שזה בא להרגך שיודע שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממנו בפניו ושותק לפיכך על"מ כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו.

ובפרט כשיש לו בבית ילדים שאז עצם הבהלה והפחד שגנב נמצא בבית זה עצמו הוא סכנה, וכמובא במג"א (סי' שכ"ח) שאם ננעל הדלת לפני התינוק ששוכרים הדלת להוציאו שמה יבעת התינוק וימות, גם יש למצוא רמז מהא דאיתא במס' תענית (דף יט.) דרבי יוסי אמר שגזרו תענית על "שנראו" זאבים בעבר הירדן.

עוד זאת שבס' תורת שבת חולק על המג"א כאן וס"ל דאף ביחיד הדין כן דאם באו עליו על ממנו מותר לחלל שבת שאין אדם מושל ברוחו ואפשר שיעמיד עצמו על ממנו ויש כאן ספק פקו"נ עי"ב.

נשמת שבת עמוד מס 501 ה הארפענעס, ישראל דוד הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מ"מ נראה שאם רוצה להדליק העלעקטער וכדומה מלאכה דאורייתא יעשונו ע"י שינוי.

שוב עלה בדעתי שאף כשרק הוא בבית שמותר לחלל שבת כדי להבריח הגנב חדא שכבר נשמע כמה מאורעות שהגנבים שבאו בחשכת לילה שקמו על קרבנותיהם ורצחוהו נפש (ואף להתייחד עם עכו"ם אסרו חז"ל מפני שגוי עלול לשפית דמים, כש"כ בכה"ג בהגרועים שבאומות שפורצים לבית אחרים לגזול ולחמוס, ועוד דמבואר בגמ' דהבא במחתרת בשבת ג"כ אין להורג דמים והטעם שגנב הבא במחתרת אם יעמוד הנגנב כנגדו ירצחוהו נפש, ממילא שכמו כן זה נמי וצ"ע.

נשמת שבת עמוד מס 502 ה הארפענעס, ישראל דוד הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום שני, ח' באייר תשע"ב

מראי מקומות (5)

סנהדרין עב:

בענין הבא במחתרת בשבת אם מפקחין עליו את הגל

[א] גמ' עב: [מ] שורות מלמעלה [תנו רבנן דמים לו" עד "תנו רבנן והוכה" [לא כולל], וברש"י ד"ה לפקח עליו.

בענין אביו שהיה בא במחתרת בשבת ואז נפל עליו הגל, האם מפקחין עליו את הגל

[ב] מבואר בגמרא, דגנב ש"דמים לו" דהיינו אב הבא במחתרת על בנו, יש פסוק מיוחד "דמים לו" להשמיענו שאם נפל עליו הגל במחתרתו בשבת מצילין אותו.

[ג] ועיי' בספר סנהדרי קטנה [בקובץ מפרשים] ד"ה אמר רב ששת.

בענין גנב רגיל [לא אביו] שהיה בא במחתרת בשבת ונפל עליו הגל, האם מפקחין עליו את הגל

[ד] עיי' רש"י ד"ה לפקח, שכתב דגנב שבא במחתרת דאין מפקחין עליו משום שהוא "גברא קטילא".

[ה] ועיי' בספר "קבא דקשייטא" קושיא א', שתמה על זה [מובא במסגרת].

קבא דקשייטא קושיא א'

קשה לי בהא דסנהדרין (דף ע"ב ע"ב) בבא במחתרת בשבת ונפל עליו גל דאם אין לו דמים אין מפקחין עליו, והוכא גם במג"א ס' שכ"ט סק"ד להלכה, ותמוה לי, הלא מכיון שנפל עליו הגל	שוב לא יהרוג, ואין עליו עוד שם רודף כלל, וא"כ אף שהיה מקודם רשע, מ"מ אטו אין מחללין שבת על רשע, וליתוי כמו שיצא ממחתרת ואח"כ נפל עליו גל דודאי מפקחין.
---	--

מהלך א-ב ליישב הסוגיא

[ו] עיי' במאירי ד"ה כל שאמרנו, שכתב ב' מהלכים. וצ"ב בהבנת דבריו.

מהלך ג ליישב הסוגיא

[ז] יתכן לבאר את דברי רש"י כפשוטם, שכיון שחל על הגנב "חיוב מיתה" בשעה שגונב, לכן החיוב מיתה מתקיים ע"י שנפל עליו הגל, ולכן אין להצילו בשבת.

[ח] עיי' בספר חשוקי חמד בסוגיין, אם אפשר ללמוד מכאן שאין להציל אדם שהכניס עצמו לסכנה.

חשוקי חמד בסוגיתנו

מתאבק עם שור בשבת, שהכין אדם לירות בשור כשיתגבר עליו, והיורה חומר בתשובה שאלה אדם המתאבק עם שור בשבת, והאנשים משלמים על זה כסף רב כדי לראות את ההתאבקות, אך לפעמים השור מתגבר על האדם, ולכן יש להעמיד אדם עם אקדח, שמדי שרואה שהשור מתחיל להתגבר עליו יירה בו ויהרגנו, והנה יהודי הכניס עצמו להתאבק עם שור, והעמיד יהודי אחר כדי שיירה בשור עם תחיל להתגבר על האדם, והיהודי באמצע ההתאבקות, התחיל להכנס בו הרהורי תשובה, ושואל האם מותר לו לירות בשור? צדדי הספק הם ארבעה: א. האם מותר להציל אדם שגרם לעצמו אונס על ידי שחילל שבת, ב. האם מותר [ואולי אפילו מצוה] לחלל שבת כדי להציל מאבר עצמו לדעת? ג. כאשר אדם מכניס עצמו למקום סכנה, האם נחשב למאבד עצמו לדעת? ד. כאשר אדם מכניס עצמו למקום סכנה, ומכין אדם שיצילו, האם נחשב למכניס עצמו למקום סכנה? תשובה א. להלל שבת להציל אדם שגרם לעצמו אונס על ידי חילול שבת - נאמר בסנהדרין דף עב ע"ב תנו רבנן דמים לו' בין בחול בין	בשבת [דיבין בחול בין בשבת אסור לבן להרוג את אביו במחתרת, שהרי לא בא על עסקי נפשות], ופריך, השתא בחול לא קטלינן ליה, בשבת מבעיא? אמר רב ששת לא נצרכא אלא לפקח עליו את הגל. ופירש"י (ד"ה לפקח) אם כשהיה חותר נפל עליו הגל מפקחין עליו היכא דלא בא על עסקי נפשות, אבל אם בא על עסקי נפשות כיון דניתן להרגו בלא התראה, גברא קטילא הוא משעת חתירה. ולכאורה מבואר מדברי הגמרא ורש"י שכיון שהכניס עצמו למקום סכנה, אין צריך להצילו. אולם בספר ישועות ישראל (חרי"מ סימן כא) ובכלי חמדה (פרשת כי תצא) מבואר שאדרבה מסוגיא זו מבואר להיפך שהכניס עצמו לאונס, חייבין להצילו, והראיה שאם היה אביו, מפקחין עליו את הגל, אף שהכניס עצמו לאונס, ועשה שתי רעות, שחלל שבת במחתרת, וגם רצה לגנוב ממון חבריו. ומה שאין מפקחין את הגל על כל הבא במחתרת, דהתיר עצמו למיתה, והריהו כנגמר דינו למיתה, שדינו כגברא קטילא", עכ"ל. וכתב בכלי חמדה שלפי זה מסוגין אין ראיה לענינו היכא שהכניס עצמו למקום סכנה, שמותר לחלל עליו שבת, ורק חזינן שהיכא שהוא עצמו הכניס עצמו לאונס, אע"ג דעבר על איסורים יש מצוה לחללו.
--	--

למעשה בשבת

[ט] עיי' משנה ברורה ח"ג, סי' שכט ס"ק ט'.

[י] עיי' בספר "משנת פיקוח נפש" מאחד מרבני זמננו שליט"א שהביא ציור מעשי.

משנת פיקוח נפש להג"ר יוסף אריה לורנץ שליט"א סי' מג

א) יעוצין בסנהדרין עב, דהנא במחתרת נשבת ונשעת חמירתו נפל עליו הגל ועומד הוא למות, אסור לחלל שבת ולפקח עליו את הגל, וזה לשון רש"י שם ד"ה לפקח "אם	כשהיה חותר נפל עליו הגל כיון דניתן להרגו בלא התראה גברא קטילא הוא משעת חתירה", והוצא דין זה נמג"א בסימן שכ"ט ס"ק ד', ובמשנה ברורה שם בסי' ט', והא"י ד"ה הוא	הילכחא רבנא לשבתא, וכבר שמעתי בגנב שטיפס על זינורות הבית להכנס לקומה שניה דרך החלון, ונפל ונפצע פצעי מות וחללו שבת להצילו, דלכאורה נריכס להציא תועלת על חלול שבת
--	---	--

[יא] ויל"ע האם יש צד להצדיק את המצילים.

למעשה ביום חול

[יב] יל"ע אם אירע "רודף" או "בא במחתרת" ביום חול, שתוך כדי מעשה נפל עליו הגל, אם מצילין אותו או לא. [יג] ועיי' יד רמ"ה ד"ה תנו רבנן, שכתב דגם ביום חול אין מצילין. וצ"ע שהרי בגמ' לכאוי' משמע שרק בשבת אין מצילין.

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום שלישי, ט' באיר תשע"ב

מראי מקומות (6)

סנהדרין עב:

בענין הריגת הבא במחתרת ע"י אדם שלישי, ובענין באיזה מיתה הורגין אותו

[א] גמ' עב: [מ]שורה 2 מהרחבות] "תנו רבנן והוכה בכל אדם", עד "הבאין כאחד אין מלמדין" וברש"י. [רצוי לדקדק היטב בהבנת הגמ' ורש"י כי יש שם כמה דברים שצריכים התבוננות].

בענין "והוכה בכל אדם"

[ב] צריך ביאור מה ההוא-אמינא שרק בעל הבית יכול להרוג את הבא במחתרת, וכל אדם אינו יכול [ג] וע"י ערוך לנר ד"ה שם אבל אחר לא [ר] עד "כרודף גמור ואפילו אחר".

למעיינים

[ד] עדיין צ"ב, אם בהוא-אמינא הוא לא רודף, אז למה בעל הבית כן יכול להרוג. ובאמת מצאנו עוד מקומות שהנרדף עצמו יכול להגן על עצמו יותר מאחרים. (1) בספר יד המלך (הל' רוצח פ"א הי"ג ד"ה וראיתי) הביא דעת הרא"ם (ריש פרשת וישלח) שאף שכל אדם שהורג רודף צריך להציל באחד מאבריו, אבל הנרדף עצמו לא צריך להציל באחד מאבריו. וביאר היד המלך, דיש בתורה ב' פרשיות, כשאחרים מצילים הרי זה מפרשת רודף, ובוזה נאמר החיוב להציל בנפשו, אבל כשהנרדף עצמו מציל, זה מדין "הבא להרג" השכם להרגו", שנלמד מבא במחתרת, ושם לא נתחדש כלל הדין שצריך להציל באחד מאבריו. (2) ע"י ברא"ש סנהדרין פרק תשיעי סי' ד' [דזמרי עצמו שהרג את פנחס פטור אבל אדם אחר חיב]. (3) ע"י מאירי עב: ד"ה עוברה וד"ה ובתלמוד המערב [דעובר שהוציא ראשו אף שלכל אדם אסור להרוג, אבל לאם עצמה מותר להרוג העובר כי היא הנרדפת]. וצ"ב בכל זה.

בעל-בית פחדן אם מותר לו להרוג את הגנב

[ה] יש לעיין אם בעל הבית רואה ראש הגנב מציץ מן החלון בקומה חמישית, והוא מכיר טבע עצמו שלאחר שהגנב יכנס, הוא יפחד ויתן לגנב לגנוב, כך שבעצם הגנב הזה לא מהווה סכנה על חיי בעה"ב, אבל כעת כשהגנב עדיין בחוץ יש לו אפשרות להפיל את הגנב למטה ולהרגו, האם מותר לו להפיל את הגנב או לא. [ו] ע"י בספר ברכת שי [מאחד מרבני זמננו הג"ר שמריהו יוסף ברמן שליט"א] שעמד על זה [מובא במסגרת].

ספר ברכת שי בסוגין

ויל"ע בבעה"ב המכיר בעצמו שלא יעז בשום אופן לעמוד כנגד הגנב אלא יטמין את עצמו ומ"מ עתה בידו להפיל עליו חתירתו ולהרגו האם מותר הוא לו כדי להציל את ממונו או לא, דאי לא אתינן בה אלא מדין רודף ממש א"כ מסתבר דהכא הא ידע דלאו רודף הוא והר"ז כיוצא שאין בעה"ב בביתו דפשיטא דלא ברכת שי עמוד מס 290 סנהדרין ברמן, שמריהו יוסף הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה	חשיב רודף אפילו הגנב עצמו אינו יודע מזה, אבל אינימא דבאמת אינו רודף אלא דעשאו הכתוב כאילו הוא רודף מצד כוונתו ואמרה אין לו דמים (ובאבי עזרי דייק מלשון הרמב"ם בהקדמת המצוות דמדין גנב נהרג ולא מדיני רוצח יע"ש שכתב לדון דיני הגנב ממון או מיתה). לפ"ז יש לדון שמא כל גנב הבא על דעת להרוג את ברכת שי עמוד מס 290 סנהדרין ברמן, שמריהו יוסף הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה	העומד כנגדו התירה תורה דמו ועשאתו כרודף ושוב א"צ לדקדק בו כלל, ובשבות יעקב ח"ב קפ"ז כתב דאין לו דמים אפילו אפשר להצילו באחד מאבריו ומבואר ג"כ דלאו מדין רודף גרידא אתינן עלה ומשום הצלת הנרדף אלא שנתחייב הגנב בנפשו, וא"כ יל"ע דלמא הוא הדין אף היכי דקים ל ^ל לבעה"ב שלא יעמוד כנגדו, וע"י. ברכת שי עמוד מס 290 סנהדרין ברמן, שמריהו יוסף הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה
---	---	---

בענין "בכל מיתה"

[ז] האם למעשה יכולים להמית את הבא במחתרת לכתחילה בכל מיתה, או שעדיף לכתחילה בסיף כמיתת רוצח [ח] שיטה 1 – ע"י ר"ן דף עב. ד"ה מתניתין, ומאירי עב: ד"ה כבר ביארנו שלא סוף. [ט] שיטה 2 – ע"י רמב"ם הלכות גניבה פרק ט' הלכה ז', שחולק על הר"ן ומאירי.

מה הסברא להרוג דוקא בסיף

[י] ע"י אבי עזרי הלכות גניבה פרק ט' הלכה ז'.

אבי עזרי הלכות גניבה פרק ט' הלכה ז'

הנה אף שכתב הרמב"ם שהגנב הרי הוא כרודף חצירו להרגו ומפני זה הותר דמו, וכן מצוה צגמ בסנהדרין דע"ז ח' אמר רבא מ"ע דמחתרת וכו' והתורה אמרה הבא להורגך השכם והורגו, מ"מ הדין כן חלוקין, שהרי כרודף הדין שמוזה להציל הנרדף בנפשו של הרודף, וכל היכול להציל ולא להציל בטל מלוח עשה דכתיב וקאזתה את כפה, ועצר על שני לאזין על לא תחוס עינך ועל לא תעמוד על דם רעך כמצוה כהרמב"ם בפ"א מהל' רואה ושמירת נפש ה"ו וה"ע והע"י יעו"ש, וכאן צבא דמחתרת כתב הרמב"ם שהדין הוא רק שאם הרגו צע"ה או שאר אדם פטורין, ורשות יש לכל להורגו, אבל אין זה חיוב, ומתבאר זה ממה שכתב הרמב"ם בהקדמתו צמין המלוח מלוח עשה רל"ע לדון לגנב צחשלומין או צמיתא שנאמר וכו' יגנוב, אם דמחתרת ימלא הגנב, וגונב איש ומכרו, הרי מפורש שכתב שהדין דבא דמחתרת, הוא חיוב דדין הגנב, שזהו חיובו של הגנב או צחשלומין, או צמיתא אם יש לו דין רודף, וזהו דיוו שההורגו אין לו דמים ואינו נהרג, ואם ה"י זה דין רודף ככל רודף,	אין זה ענין לדון הגנב, אלא שהוא מחויבו של הגנב, ואם ה"י שיעור רודף כזה שלא צגנב לא ה"י צזה דין רודף, ומוכתב כן רק משום רשות, ומשום שהוא מדין הגנב מחויבו, עוד מוכח זה ממה שהגמ' שם בסנהדרין דע"ז ז' יליף מקרא והוכה בכל אדם, ומת ככל מיתות שאחיה יכול להמיתו, ופריך הגמ' למא לי קרא מרואה נפקא דחניא מות ימת המכה אין לי אלא צמיתא הכתובה מנין שאם ה"י איה יכול להמיתו צמיתא הכתובה שאחיה ממיתו ככל מיתא שאחיה יכול להמיתו ח"ל מות יומת מ"מ, ומשני שאני התם דכתיב מות יומת ע"ש, וא"י דין דמחתרת הוא דין רודף כשאר רודף דעלמא, פשיטא שלא שייך צזה הדין מיתא הכתובה, כיון שהוא כלל הנרדף, ומא לי מיתא זו או מיתא אחרת, וע"כ שהוא דין חיובו של גנב לחייבו את כבא דמחתרת משום רודף, והחיוב הוא רק שאין לו דמים אבל לא שיהי צזה משום מלוח וחובה להרוג הכא דמחתרת, ומשום דאין כאן פיקוח נפש.
---	--

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום רביעי, י' באייר תשע"ב

מראי מקומות (7)

סנהדרין עב:

בענין גנב שבא לגנו חצרו וקרפיו

א[גמ' עב: מ"תנו רבנן מחתרת אין לי אלא מחתרת" עד "מחתרתו זו היא התראתו", וברש"י.

מה החילוק בין שתי הברייתות

ב[עיי' רמב"ם [ספר נזיקין] הלכות גניבה פרק ט' הלכה ז-ח', ובמגיד משנה על הלכה ח' בלבד.

ג[לסיכום: מתי צריך להתרות בגנב ומתי לא.

ד[ויש לעיין, באותם מצבים שצריך התראה בעדים, מה יעשה בעל הבית אם אין לו שני עדים להתרות בפניהם, וכי יתן את עצמו לפני הגנב שיהרגנו.

להגדיר היכן זה "מחתרת" והיכן זה "גנו חצרו וקרפיו"

ה[יש להגדיר, כיון שיש הבדל בסוגיא בין "מחתרת" לבין "לא מחתרת", איפה עובר הגבול ביניהם. לדוגמא:

- 1) גנב שניסר סורגים כדי להכנס, זה נקרא מחתרת?
- 2) גנב ששבר חלון זכוכית כדי להכנס,
- 3) גנב שטיפס לקומה חמישית עם חבלים בסיכון עצמי,
- 4) גנב שטיפס לקומה ראשונה ונכנס דרך מרפסת בלי לשבור כלום,
- 5) גנב שחדר למחסן,
- 6) גנב שחדר לחנות,
- 7) גנב שחדר לרכב.
- 8) גנב שהתישב על אופנוע וניסה להתניעו.
- 9) גנב שהשקיע שבוע כדי להשיג מפתח של בית פרטי. האם כל זה נקרא "מחתרת" או לא?

מקורות לבירור ענין זה

ו[עיי' רש"י ד"ה זו היא התראתו, שכתב: "כיון דטרח ומסר נפשיה לחתור".

ז[עיי' יד רמ"ה ד"ה תנו רבנן, עד ד"ה ויש לפרש.

ח[עיי' רמב"ם הלכות גניבה פרק ט' הלכה יב, ובמגיד משנה שם.

ט[עיי' חשוקי חמד שבת קו. [מובא במסגרת], וצ"ב האם גנב שנכנס לחדר מדרגות כדי לגנוב בבית, זה נקרא מחתרת.

חשוקי חמד שבת קו.

שהיה גונב ולא חזר בתשובה על הרציעה? ב. האם כשר לנשיאת כפיים אם כהן הוא?

חשוקי חמד עמוד מס 493 שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

וכאן בענינו, חשב שעושה מצוה. ויש עוד סברא לומר שלא נפסל לעדות ולא נפסל מלשאת כפים, והוא משום שיתכן שלגנב יש דין של רודף, [דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו], ואם כן יתכן שמעיקר הדין באמת היה מותר ומצוה להרוג את הגנב, ואמנם הרוצח הרגו מטעם אחר, מ"מ לא נפסל כי סוף סוף עשה בזה מצוה, וצ"ע.

חשוקי חמד עמוד מס 493 שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

גנב שהרג גנב אחר בשבת, האם נפסל לעדות ולנשיאת כפיים

שאלה מעשה בגנב אחד שהרג גנב אחר בשבת, וזאת עשה כיון שדרש מעמיתו הגנב כמה פעמים להפסיק לפרוץ בשבת, וכשהלה המשיך לעשות זאת, בלש אחריו כשבכיסו אקדח טעון, ותפסו בשעת מעשה בחדר מדריגות בבני ברק בשבת לפנות בוקר וירה בראשו. לשוטרים הוא הסביר, שהגנב גרם לו לכאב לב, ושזה לא יתכן שאנשים ילכו לבית כנסת בשבת חשוקי חמד עמוד מס 492 שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לפנות בוקר, ואחד כזה ירוקן את בתיהם מרכוש.... ב' שאלות נשאלות בזה: א. האם ההורג נפסל לעדות בגלל הרציעה, [וכגון שחזר בתשובה על הגניבות

יש לציין לרמב"ם ולראב"ד ונו"כ על בא במחתרת ביום ובלילה.

יש לציין לרמב"ם אם הקיפוהו עדים.

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום חמישי, י"א באייר תשע"ב

מראי מקומות (8)

סנהדרין עב:

בענין קטן הרודף ובענין רודף אם צריך התראה

[א] גמ' עב: מ"אמר רב הונא קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו" – עד סוף העמוד, ורש"י, ותוס' ד"ה ישראל.

מומלץ לא להכנס היום לנושא של "הריגת עובר", בעז"ה נעמוד על זה בהרחבה מחר

מי רודף אחרי מי

שיטה 1 – רש"י

[ב] עי' רש"י ד"ה קטן הרודף. וצ"ב מדוע פירש שרודף אחרי קטן ולא אחרי גדול.

[ג] ביאור א ברש"י – עי' בספר גור אריה [בקובץ מפרשים עמ' אישצח] ד"ה בד"ה קטן הרודף.

[ד] ביאור ב' – עי' שו"ת אבן שהם [להג"ר משה פרלמוטר זצ"ל, בן דורו של הח"ח] חו"מ סי' קיד [מובא במסגרת]

שו"ת אבן שהם חו"מ סי' קיד

ולכן שכל רש"י ז"ל את דיו ידיו זהב ופי' ברדף אחר קטן. ולענין נראה טעם בדבר זה דאם הגדול הוא גדול והרודף הוא קטן אין הדין דלגלל בנפש של קטן הרודף. משום דככה"ג יש לומר דלולי אם יקרב אליו הקטן הרודף יתחזק א"ע וילל את עצמו ממנו או	או ילכך פס הקטן והוא יהלוג אופו. או אפשר אם הגדול עצמו הי יכול להתחזק נגד הקטן אין אחר מחשב מחויב להרוג את הקטן. והוא דוגמא להא דאמר רבא בב"מ (דף ל"ז) גברא דנשי קטלה לא דינא ולא דיינא פישא והבן. ולפיכך הגה ראוי להספק בזה אם
---	---

שיטה 2 – רמב"ם

[ה] עי' רמב"ם הלכות רוצח פרק א' הלכה ז', שלא כתב כרש"י, ומשמע אפילו רודף אחר הגדול.

שיטה 3 – מאירי

[ו] עי' מאירי ד"ה זה שביארנו ברודף, נראה שלמד בגמרא שהגדול רודף אחרי הקטן. וצ"ע שהרי בגמ' מפורש לכאוי שהקטן רודף אחרי הגדול, ועוד צ"ב דלכאוי פשיטא שהרודף אחרי קטן יש להרגו, וצ"ע.

מדוע הורגים קטן הרודף

[ז] פשט 1 – עי' יד רמ"ה ד"ה אמר רב הונא קטן, [עד "לא שנה גדול ולא שנה קטן"].

[ח] פשט 2 – עי' רש"י ד"ה ניתן להצילו בנפשו.

[ט] ולכאוי צ"ע מדוע רש"י לא כתב כיד רמ"ה.

שוטה הרודף

[י] יל"ע בשוטה הרודף אחר חברו, האם הורגין אותו אע"פ שאין לו דעת כלל. ובמנ"ח מצוה ת"ר ס"ק ג' כתב שהורגים.

למעיינים - בביאור מחלוקת התנאים אם הרודף צריך לקבל עליו התראה או לא

[יא] עי' בספר אפיקי ים ח"ב סי' מ' [מובא במסגרת].

תוכן דבריו בקצרה: נחלקו תנאים בסוגיין, האם רודף צריך התראה או לא, וזה תלוי בחקירה אם הריגת הרודף היא משום הצלת הנרדף או משום עונש לרודף.

אפיקי ים ח"ב סי' מ'

שבתי וראיתי דמה שהחלטנו לעיל, דהריגת הרודף אין בזה מדין עונש כלל, הוא פלוגתא דתנאי שם בסנהדרין, דפריך שם על רב הונא דאמר קטן הרודף ניתן להציל בנפשו משום דרודף אין צריך התראה, מבריינתא רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו, אומר לו שישאל הוא ובן ברית הוא, והתורה אמרה שופך דם האדם וגו', אם אמר יודע אני שהוא כן פטור, על מנת כן אני עושה חייב, אלמא דבעי התראה, ומשני לא צריכא דקאי בתרי עברי דנהרא וכו' איבעית אימא אמר לך רב הונא, אנא דאמרי כתנא דמחתרת, דאמר מחתרתו זו היא התראתו.

הרי דבאמת לתירוץ בתרא סבירא ליה לתנא דבריינתא, דבעי התראה וקבלת התראה כמחויבי מיתה דעלמא, ולדידיה באמת קטן דלאו בר התראה הוא פטור ואינו ניתן להצילו בנפשו. ועל כרחך דסבירא ליה, דהוי מדין עונש ממש, ומהאי קרא ד"שופך דם האדם", וכפירוש רש"י ז"ל שופך וגו' באדם דמו ישפך, כל הרואה אותו ישפוך דמיו, בשביל אותו אדם שהוא רודף, דהיינו באדם בשביל הצלת אדם הנרדף עכ"ל [רש"י], ועל כרחך דתנא דמחתרת, דאמר מחתרתו זוהי התראתו, ולדידיה לא צריך התראה, וגם קטן ניתן להצילו בנפשו, סבירא ליה דאין זה בגדר עונש, רק מדין הצלה, הרי דפליגי תנאי בזה.

להלכה אם הורגים קטן הרודף, ואם רודף צריך התראה

[יב] עי' רמב"ם הלכות רוצח פרק א' הלכה ז', שכתב "אע"פ שלא קיבל עליו התראה".

[יג] ועי' ברמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ח' הלכה י', ובמגיד משנה שם, מה הדין כשאין זמן להתרות.

[יד] עי' בטור חו"מ סי' תכה סעיף א' מ"הרודף אחר חבירו להורגו" עד "שיודיעוהו שהנרדף הוא ישראל", ובפרישה ד"ה ומ"ש כיצד התרו, וד"ה ומ"ש רבינו אפילו.

[טו] עי' בשו"ע חו"מ סי' תכה סעיף א', ובסמ"ע שם ס"ק ג'.

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום ראשון-שני, י"ד-ט"ו באייר תשע"ב

מראי מקומות (9)

סנהדרין עב:

בענין הריגת עובר להצלת אמו

א[גמ' עב: מ"אמר רב הונא קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו" – עד "דמשמאי קרדפי לה", וברש"י.
ב[כדי להבין דברי רש"י על "שבע בן בכרי", נביא תוכן המעשה בקצרה: לאחר שאבשלום מרד בדוד ונהרג במלחמה עמו, היה אדם אחר בשם "שבע בן בכרי", שמרד בדוד והיה מכריז והולך ברבים "אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי", ולכן דוד הורה ליואב שר הצבא להרוג כדון מורד במלכות. שבע נמלט אל עיר ששמה "אבל", שהיתה סגורה בחומה, ויואב הגיע לשערי העיר והכריז שהוא הולך להרוג את כל העיר. אז יושבי העיר הרגו את שבע בן בכרי והשליכו את ראשו אל יואב כדי שיראה ששבע מת וע"י כן לא הרג יואב את שאר אנשי העיר [ספר שמואל ב' פרק כ'].

נושא 1 - מדוע אין הורגים "עובר שהוציא ראשו"

להבין מה טעם החילוק בין "קטן הרודף" שיש להרוג, לבין "עובר שהוציא ראשו" שאין להרוג
ג[עי' במשנה [סדר טהרות ח"א] מסכת אהלות פרק ז' משנה ו', וברע"ב, ובתפארת ישראל בועז ס"ק י' [עך לא נתכוון הולד להמיתו].
ד[עי' חשוקי חמד להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א בסוגיתנו.

חשוקי חמד בסוגיתנו

דעת התפארת ישראל שרודף הוא רק במתכוון למעשה

אולם התפארת ישראל (אהלות פ"ז מ"ו) כתב שלכן אסור להרוג את הנולד, משום שהוא לא נתכוון להמית את האם, והוסיף וכתב אע"פ ששבע בן בכרי קטן המשתח עם אקדה טעון, האם נקרא רודף

מזהירות

ונראה שהנפקא מינה בין פירוש הרמב"ם ובין פירוש התפארת ישראל, קטן המשתחשע באקדה טעון, ומכוונו כלפי חברו, ואינו יודע כלל שבמעשיו יהרוג את חברו, להבנת הרמב"ם מותר להרוג. כמו שעובר שהוציא ראשו בשעת לידה ומסכן את אמו היה נהרג, לולא הסיבה "דמשמאי קא רדפו לה", למרות שאינו יודע כלל שהורג את אמו. אבל להבנת התפארת ישראל, שצריך לעשות מעשה ברצונו שהוא גורם פסיק רישא, וקטן העושה מעשה, אינו נחשב לרצון, א"כ אי אפשר להרוג את הקטן.

כמו כן בענינו להבנת הרמב"ם מותר להרוג את הטייס, כיון שהוא כרגע נחשב לרודף, שרוצה להרוג יהודים חפים מפשע הגם שהוא עושה בטעות, ועל פי הוראת המפקד. אולם לפי שיטת התפארת ישראל אין להרוג את הטייס, משום שהטייס לא גרם לסכנה מתוך "רצון". הטייס נהג כהלכה, ושום אשמה לא מוטלת עליו, ולא היה לו לחשוש שמפקדו טעה י"ד.

שאלה מעשה בטייס שנשלח להפציץ פלוגת אויב, ובטעות מפקדו הורה לו להפציץ את הפלוגה העומדת במקום פלוגי, בחושבו שהוא פלוגת האויב. אך באמת הפלוגה שהורה להפציץ היא פלוגת היהודים, הטייס התחיל להנמיך כדי להפציץם כפי שהורה לו מפקדו. פלוגה שעמדה בסמוך, הבינו מה שהולך לקרות כאן, והסתפקו האם מותר להם לירות טיל לעבר המטוס ולהפיל את המטוס, כדי שלא יפציץ את הפלוגה, וכך אמנם יהרג טייס אחד, אך יצילו בזה הרבה יהודים, או שמא שם ואל תעשה עדיף, ולא יתעברו?

תשובה שנינו בסנהדרין דף ע"ב יצא ראשו אין נוגעין בו, לפי שאין דוחין נפש בפני נפש. [אשה המקשה לילד, והעובר מסכן את חייה, מותר להרוג את הולד, כדי להציל את האם, משום שעדיין לא נחשב נפש, ולכן חיי האם קודמים. ואם הוציא העובר את ראשו, אין נוגעים בו משום שאין דוחים נפש מפני נפש], ומקשה הגמרא ואמאי רודף הוא? [מדוע לא נהרג את העובר מדין רודף, שהרי רודף אחרי אמו להורגה] ומשני, משמאי קא רדפו לה.

וכתב הרמב"ם (פ"א מהלכות רוצח ה"ט) העוברה שהיא מקשה לילד, משהוציא ראשו, אין נוגעים בו, שאין דוחין נפש מפני נפש, וזהו טבעו של עולם, עכ"ד. פירוש העובר אינו עושה זאת מכוון, אלא מכח טבעו של עולם, ולכן אינו נחשב לרודף.

ה[יש לעיין מה הדין אם גוים תופסים אדם שלא לרצונו וזורקים אותו על תינוק כדי שיהרג, האם מותר בשעת מעשה להרוג את האדם המושלך [באופן שע"י זה ינצל התינוק] מדין "רודף".

מסקנא במחלוקת הרמב"ם והתפארת ישראל

ו[עי' שו"ע חו"מ סי' תכה סעיף ב' הביא לשון הרמב"ם להלכה, ולכן לכאוי יש לפסוק בזה כהרמב"ם.
ז[ועי' מנחת חינוך מצוה רצו אות כו ד"ה ונראה לי.

נושא 2 - מדוע הורגים "עובר שלא הוציא ראשו"

האם הריגת עובר הינה רצח

ח[החקירה המרכזית לבירור בסוגיא :

- 1[האם עובר הוא כמו אדם חי שההורגו נקרא רוצח?
- 2[אם כן - מדוע מותר להרוג כאשר הוא מסכן את אמו, והרי "אין דוחין נפש מפני נפש"?
- 3[אם לא - האם מותר להרוג עוברים גם מסיבות אחרות שאינם פיקוח נפש [נניח שהוא ילד פגוע וההורים אינם רוצים לגדלו, או מסיבות כלכליות)?

מהלך א' – עובר אינו נפש

ט[עי' ברש"י עב: ד"ה יצא ראשו, שכתב "לאו נפש הוא".

י[וכן ביד רמ"ה ד"ה אמר רב הונא [רק עד וכתב ר"ש ז"ל], שכתב "ולא חסה עליו תורה".

מהלך ב' – עובר הוא כן נפש אבל הוא רודף

יא[עי' ברמב"ם [ספר נזיקין] הלכות רוצח פרק א' הלכה ט'.

[ב] למעיינים - לכא' דברי הרמב"ם צ"ע, דאם הורגים עובר מדין "רודף" למרות שלא עשה כלום, מדוע משהוציא ראשו אין הורגין אותו, והרי הוא עדיין "רודף".
עוד צ"ב ברמב"ם, מדוע המשנה באהלות נימקה "שחייה קודמין לחייו", הרי לדבריו אין זה משום "קדימה" אלא משום "רודף".

נפקא מינה בין רש"י לרמב"ם

[ג] עיי' בספר משנת פיקוח נפש [לא' מרבני זמננו שליט"א] סי' מו

משנת פיקוח נפש להג"ר יוסף אריה לורנץ שליט"א סי' מו		
והנזילו חשיבא רודף שהרי הוא הגורם שחזירו ימות, וממילא גם עובר זה חשיב רודף שמעבד בגופו להזיל האם, שא"ל להגיע ולחמוך לאבר האם כל זמן שהעובר שם, ומאחרי דכתב כן בספר דרכי שמואל על מסכת אהלות [מהגר"ש אויערבך שליט"א] צפ"ו אות ה', - ונראה דגם באופן שאין העובר מפריע בגופו להזלה דהאם, אלא שהטיפול של האם הורג לעובר דמותר ליתן לה הטיפול הגם שע"ז יהרג העובר, דאם נימא שיהא אסור לעשות הטיפול לאם שוב נידון העובר כרודף שהרי הוא הגורם שא"ל להזיל לאמו, וממילא שרי להורגו כדי להזיל לאמו, ודו"ק.	הוא ההורג לאמו, או באשה חלשה ויש לה מחלות שההריון גורם לה לסכנה, ונמצא שהעובר הוא הגורם לה לסכנה וחשיב רודף, אבל בנידון דידן הסכנה דהאם היא משום מחלתה, ונמצא דאין כאן על העובר שם רודף, ויהא אסור לחמוך העובר כדי שזוכל לרפאות האם.	- ויש להספק באשה מעוברת שנתגלה בה המחלה הממארת בצננה, ואם יעשו לה נוחה לאלתר לחמוך האבר הנגוע הרי שמוכל להירפא, אבל העובר ימות במעשה הכרימה, ואם ימתינו עד שתלד לעובר [אז עד זמן שנוכל להזיאו צנתוח], המחלה תחפשט ושוב לא נוכל לרפאותה, והנה לשיטת רש"י ועוד קמאי דהא דמחמכין העובר במקשה לילד משום דהעובר ל"ה נפש, א"כ אין כאן ספק שמוחר להזיל האם הגם שע"ז ימות העובר, אולם לשיטת הרמב"ם וכן נפסק בשו"ע דהא דמחמכין לעובר היינו משום "רודף" א"כ כל זאת שייכא במקשה לילד שהעובר

ראיות לכאורה שעובר לאו נפש

[יד] גמ' סנהדרין נז' : [שורה 2 מלמעלה] "בן נח נהרג" – עד "זה עובר שבמעי אמו", וברש"י.
[טו] עיי' מהרש"א סנהדרין נז' : , בחידושי אגדות, ד"ה בן נח נהרג. משמע מדבריו לכא' שמותר לישראל להרוג עוברים, וצ"ע.
[טז] ועיי' בסמ"ע על השו"ע חו"מ סי' תכה ס"ק ח', שהביא ראיה שעובר לאו נפש.

למעיינים - עיון בכמה גמרות בהגדרת "עובר"

[יז] עיי' בגמ' ערכין ז'. מ"מתני' האשה שיצאה ליהרג" עד "כדי שלא תבא לידי ניוול", וברש"י. משמע דאינו נפש, מכך שהורגים אותו כשאמו חייבת מיתה.
[יח] עיי' בגמ' ערכין ז'. [משורה 2 מלמטה] "אמר ר' נחמן אמר שמואל" עד ז' : [נקודתיים] האשה שנהרגה. משמע דהוא נפש, שהרי מחללין עליו שבת.
[יט] עיי' ר"ן על הרי"ף יומא ג' : מדפי הרי"ף ד"ה וכתוב, [עד "מחללין כדעת בעל הלכות ז"ל], מחלוקת אם מחללין שבת על עובר. ולכא' תלוי בשאלה הנ"ל אם עובר הוא נפש.

להלכה גדר הריגת עובר

[כ] ספר נשמת אברהם חו"מ סי' תכה הערה 1 [מובא במסגרת].

ספר נשמת אברהם חו"מ סי' תכה	
ובן נח נהרג על העוברין, וליכא מידי דלישראל שרי וכן נח נהרג על כך, עכ"ל. ואמנם יש גם קצת מהפוסקים שלדעתם האיסור הוא רק מדרבנן. ובע"ה נפרט כאן	1. האיסור. לדעת רוב הראשונים ואחרונים אסור מדין תורה להרוג עובר כשאין סכנה או חשש סכנה למעוברת. וכן כתב לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: הואיל

מעשה בתאומי סיאם

[כא] עיי' בספר משנת פיקוח נפש סי' מז [מובא במסגרת]

משנת פיקוח נפש סי' מז		
דא דמשמיה קא רדפו לה מאחר שנבראו צלורה שחאת, מ"מ כיון שלאחת יש חיים ככל אדם ולשניה יש רק חיי שעה, האחות שיש לה חיי שעה חשיבא כרודפת על החי עולם דלחומה, וכמו"כ יש לומר דכיון שהאחות האחת היא ברייה גמורה בפני"ע והשניה תלויה באחותה א"כ חשיבא האחות השניה כרודפת כיון שאין לה חיות שלמה, וכדאמרינן מה"ט דהעובר חשיב רודף לאמו, מאחר שהעובר אינו נפש גמור. [ולהלן בסיומן ע"א הנאנו. לתפארי"י (י) שוב הגידו לי שישנו מאמר מחמנו של בעל האגרות משה בהאי מעשה דתאומות סיאם [בספר אסיה בשפה האנגלית שנת תשס"א] ובתפ"מ משימה דחמיו ז"ל שהחיר הנחות דהטעם דמותר להרוג לעובר במעי אמו כתב הרמב"ם שהוא כרודף, והיינו כיון שאין לו חיים דעצמו וכל חייתו מאמו, וכמו"כ האחות הפגומה הוה כעובר שהרי אין לה חיים רק ע"י אחותה, וזה כמשנ"ת לעיל סוף אות ג' ודו"ק. ולעיל בסוף סיומן מ"ה רודף, ומעשה גם בנידון דלחיות אפילו אם נימא דשייכא בכגון	(ב) יעוין שם בספר דד קודש שהקשה על הגר"מ ז"ל דלא שייכא כאן דינא דרודף, דהא אמרינן בסנהדרין עב, ב' צ"א ראש דעובר דאין נוגעין בו ולי"ה רודף משום דמשמיה קא רדפי לאמו, וא"כ ה"ה בנידון דידן א"א לדון על האחות כרודף שהרי כן הוא משמיה, והיא עצמה לא מידי קא עבדא, (ג) עוד יש להוסיף בציאור פסקו של הגר"מ ז"ל, דיעוין באגרות משה ביו"ד ח"צ סימן ס' ענף ב' דביצא ראשו חשיבי דמרייהו רודפים אהדדי, שהרי החיים דאחד הוא על חשבון החיים דהשני, ולכן אין נוגעין בו, אבל בעודו במעי אמו הגם דג"כ חשיבי דמרייהו רודפים אהדדי, מ"מ כיון שהעובר ל"ה נפש גמור נמצא שציתרון הנפש דהאם על העובר חשיב רק העובר רודף, עוד כתב שם דצמקום דמרייהו רדפי אהדדי אלא שהאחד יכול לחיות רק חיי שעה והשני יכול לחיות כדרך כל אדם, דבעל החי שעה חשיבא רודף על החי עולם, שהרי לחיי שעה דמרייהו רדפי אהדדי אבל על החי עולם רק חד מינייהו הוה רודף, ומעשה גם בנידון דלחיות אפילו אם נימא דשייכא בכגון	(א) בספר דד קודש ח"ד סימן נ"ב הביא מעשה שהיה שנולו דתאומות מחוברות והיה לאחת לב שלם ומחובר לו חיי לב של אחותה, ולא היה להם אפטרות לחיות באופן זה כלל, ואמרו הרופאים שיש תקוה להצלת חיי האחת בעלת הלב השלם ע"י שחמכו לאחותה, והורה הגר"מ פיינשטיין ז"ל להיתר מדין רודף, שע"י שחמכרת ויונקת מדם הלב של אחותה חשיב כרודף שמוחר להורגה, - והנה ידוע שרבות חרד הגרמ"פ ז"ל בהכרעת האי ענינא [ונסתגר בכיתו למשך עשרה ימים], שהנידון בזה הוא מילתא דחמירא טובא לילך ולהרוג לאחת מהתאומות, ובודאי שהארץ והרחיב טובא צבירור ההלכה, אמנם לא נתפסקמו הדברים וזולת הפסק עצמו דמותר להורגה מדין רודף, - ולא לנו לדון בתאומות שאלו, ואמרו רק להעיר ולעורר בזה דרכה של תורה.

בכניסתו לבית המדרש אומר
 יהי רצון מלפניך ה' אלוקי
 ואלוקי אבותי שלא יארע
 דבר תקלה על ידי ולא אכשל
 בדבר הלכה וישמחו בי חברי,
 ולא אומר על טמא טהור ולא
 על טהור טמא, ולא על מותר
 אסור ולא על אסור מותר,
 ולא יכשלו חברי בדבר הלכה
 ואשמח בהם.

בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום שלישי, ט"ז באייר תשע"ב

מראי מקומות (10)

סנהדרין עב:

בענין אין דוחין נפש מפני נפש

ביציאתו מבית המדרש אומר
 מודה אני לפניך ה' אלוקי ואלוקי אבותי
 ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת
 חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם
 משכימים, אני משכים לדברי תורה והם
 משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם
 עמלים, אני עמל ומקבל שכר והם עמלים
 ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים, אני רץ
 לחיי עוה"ב והם רצים לבאר שחת, שנאמר
 ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים
 ומרמה לא יחצו מיהם ואני אבטח בך.

[א] גמ' עב: "יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש", וברש"י ד"ה יצא ראשו.

[ב] כדי להבין דברי רש"י על "שבע בן בכרי", נביא תוכן המעשה בקצרה: לאחר שאבשלום מרד בדוד ונהרג במלחמה עמו, היה אדם אחר בשם "שבע בן בכרי", שמרד בדוד והיה מכריז והולך ברבים "אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי", ולכן דוד הורה ליואב שר הצבא להרגו כדין מורד במלכות, ושבע נמלט יחד עם הרבה תומכים אל עיר ששמה "אבל", שהיתה סגורה בחומה, ויואב הגיע לשערי העיר והכריז שהוא הולך להרוג את כל העיר, ואז יושבי העיר הרגו את שבע בן בכרי והשליכו את ראשו אל יואב כדי שיראה ששבע מת וע"י כן לא הרג יואב את שאר אנשי העיר [למעיינים ניתן לעיין בספר שמואל ב' פרק כ' כולן].

דין המשנה והירושלמי

[ג] ע"י במשנה מסכת תרומות פרק ח' משנה יב, וברע"ב, ובמלאכת שלמה ד"ה ואל ימסרו [עד "מוסרין אותה"].

[ד] ע"י בתלמוד ירושלמי מסכת תרומות פרק ח' הלכה ד', ובפני משה שם [מובא במסגרת].

תלמוד ירושלמי מסכת תרומות פרק ח' הלכה ד', ופירוש הפני משה

תני צמוספחא סוף פ"ז: כגון שבע בן בכרי. כמו שיחידו לשבע בן בכרי: ולא השיב וזמר וסאלו ולא ה והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי. שכל הנזיר במלכות בית דוד כל כך והשיב לו כל האביון חייב מיתה: ור' יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב וכו'. דכגון שבע בן בכרי וסיפר לו ואמר נגזלת מחלו דקתני שיחידו אותו כמו שיחידוהו אבל לא כשבע בן בכרי ממש: וזוהי. הראוי הדך אשר הל תבצעה מלכותא. למשפט חיוב מיתה: אהון. אנשי חיל המלך והקיסר להמדינה ואמרו להן אם אין אחס טוחנן אותו לנו נח"כ את כל המדינה ועלה ריב"ל אללו ופייסיה שיתרלה לגלות עלמנו שלא יסתכנו כל בני המדינה נבזרו ונתרלה ומסר אותו להן והיה אליהו זכור לטוב רגיל להחללות לריב"ל ומאותו

תני *סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך פגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרגו אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם אפי' כולן נהרגים ^א לא ימסרו נפש אחת מישראל ייחדו להן אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל ייהרגו א"ר שמעון בן לקיש והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ורבי יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי עולא

[ה] יל"ע, מה ההגיון בהלכה ש"אפילו כולן נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל".

[ו] יש לבאר מה נקודת המחלוקת בין ר' יוחנן לריש לקיש.

[ז] למעיינים - ע"י בחזון איש סנהדרין ריש סי' כה ד"ה ירו' תרומות [מובא במסגרת].

למעיינים - חזון איש סנהדרין ריש סי' כה

יד' תרומות פ"ח סי' סע"א כ"ד סע"א בני אדם כ"י אפי' כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל יחדו להן אחד כגון שבע בן בכרי כ"י, ארי"ל וכו' שיהא חייב מיתה כש"כ ור"י אמר אע"פ שאינו מיתה כש"כ, נגלה דכא דלמך ר"ל וכו' שיהא חייב ח"י אין פירושו שיהא חייב בדיני כחורב, דא"כ חייבין כל ישראל למוסרו לקיים צו דין כחורב, ואפי' אם אינו חייב מיתה מחמת חייבי מיתה

כ"ד שבתורה, אלא חייב מיתה מחמת מורד במלכות נמי חייבין כולם למוסרו, וא"כ אם אמרו תנו לנו אחד ונהרגוהו ויש צויהם אחד שנגמר דינו למיתה כ"ד של ישראל, או שזנו המלך להריגה, מוסרין את זה שנגמר דינו, אפי' לא יחדוהו וע"כ צריכיה צאנו חייב מיתה בדיני ישראל, אלא ר"ל סגור דווקא שזכ שמיחידין אותו חייב מיתה אליהן ונמלא שזכ שמיחידין אותו כו' - כדודק. ש"י

זכ שבוט נמלט צמון יכרגו את כולן, ואף שאין צו דין רודף מן הדיון כיון ששעשכ להביל את נפשו מי"מ אין חייבין כולם למוסרו נפשם כיון שבוט הגורם ומוחרין למוסרו, אבל אם אין להם זיקק לשום אחד מהן רק בשירות לבס כרלו על אחד מהן יכרגו כולם ואל ימסרוהו להריגה אע"כ דכשתא כוא הגורם להריגה כולם מי"מ כיון דנעשכ דכרג צמקק לא מקרי רודף, ור"י סגור דכרג כשתא צולקן ועשכ כוא הגורם להריגה כולם, אפי' רחיקי כ"ד

להלכה

[ח] ע"י ברמ"א יו"ד סי' קנז סוף סעיף א', מ"עובדי כוכבים שאמרו לישראל" עד סוף הסעיף. וע"י בט"ז סוף ס"ק ז', מ"ולענין הלכה".

[ט] ע"י חשוקי חמד להגר"י זילברשטיין שליט"א בסוגיתנו [במסגרת]

חשוקי חמד בסוגיתנו

שאלה הנאצים ימ"ש כשכבשו את אחד העיירות, מינו ועד יהודי, ותפקידם היה להסגיר לידם יהודים לפי רשימה שהם מגישים להם, והנאצים איימו שאם לא יסגירו אותם, הם יכנסו לעיר, ויהרגו יהודים על ימין ועל שמאל, ובנוסף לכך יחפשו את היהודים האלו, האם מותר היה להסגירם או לא?

והנה איתא בירושלמי (תרומות פרק ח הלכה ד) סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך, ופגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרגו אותה, ואם לאו הרי אנו הורגין את כולכם אפילו כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל. ייחדו להן אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ולא ייהרגו, אמר רבי שמעון בן לקיש והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי, ורבי יוחנן אמר אף על פי שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי.

ההלכה פסק הרמב"ם (פ"ה מהלכות יסורי התורה ה"ה) כרבי שמעון בן לקיש, שדוקא אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי יתנו אותו להם, והוסיף ואין מורין להם כן לכתחלה. והבית יוסף (יר"ד סימן קנז) הביא שרבינו שמשון והר"ן פסקו כרבי יוחנן, שביחודוהו לבד, אפילו אינו חייב מיתה, מותר למוסרו. ולהלכה הביא הרמ"א (שם ס"א) ב' הדעות, ולא הכריע, והט"ז (סק"ז) כתב שיש לנהוג כדעת הרמב"ם ואסור למוסרו רק כשהחייב מיתה, והוסיף וכתב שאף אם חייב מיתה, אין זה משנת חסידים, ולכן כתב הרמב"ם שאין מורין כן לכתחילה, יעו"ש.

לאור זאת בענינו לדעת רבי שמעון בן לקיש אסור למוסרם כיון שהם אינם חייבים מיתה למלכות, ולדעת רבי יוחנן, אולי מותר למוסרם, כיון שיחידוהו. אך אם הם מתחבאים במקום שהנאצים ימ"ש לא ימצאו אותם, אסור למוסרם.

יחיד שמוסר עצמו להצלת הרבים

[י] ע"י בגמ' תענית יח: מ"מאי טוריינוס" עד "מוחו בגיזרין" וברש"י ד"ה בלודקיא.

יא] ויל"ע מדוע היה מותר להם למסור עצמם, והרי לכאורה "אין דוחין נפש מפני נפש". ולכאוי אין לתרץ דהתנדבות שאני, שהרי כידוע אין האדם בעלים על גופו להרוג עצמו.
יב] יל"ע לאור גמרא זו, במעשה שהיה במלחמת לבנון השניה, שהערבים השליכו רימון לעבר קבוצת חיילים, ואחד החיילים נשכב על הרימון ונהרג והציל את האחרים. האם עשה כדן.

הספק המחודש של החזון איש לגבי חץ

יג] עיי' בחזון איש סנהדרין סי' כה ד"ה ויש לעיין באחד [מובא במסגרת]

חזון איש סנהדרין סי' כה	
ויש לעי' צאחז רואה חץ הולך להרוג אנשים רבים ויכול להטותו לצד אחר ויהרג רק אחד שצד אחר, וחלו שצד זה יולו, ואם לא יעשה כלום יכרוגו הרבים והאחד ישאר בחיים, ואפשר דלא דמי למוסרים אחד להריגה דהתם המסירה היא פעולה האכזרית של הריגת נפש וצפועות זה ליכא הצלת אחרים צטבע של הפעולה אלא במקרה גרם עכשו הצלה לאחרים גם הצלת האחרים קשור במה שמוסרין להריגה נפש מישראל, הצל כטיית החץ מלד זה לצד אחר היא צעיקה פעולה הצלה, ואינה קשורה כלל בצריגת	היחיד שצד אחר, רק עכשו במקרה נמלח צד אחר נפש מישראל ואחרי שצד זה יכרוגו נפשות רבות, וצד אחר, אפשר דיש לנו להשתדל למעט הצדת ישראל בכל מאי דאפשר, והלא לוליוס ופפוס נכרוגו שצביל להניל את ישראל כמש"כ רש"י תענית י"ח צ' ד"כ צלודקין, ואמרו שאין כל צרי' יכולה לעמוד צמחיתאן, מיהו ככא גרע דכורג צידים, ולא מלינו אלא דמוסרין הצל להרוג צידים אפשר דאין כורגין וכה דכרוג שצ"צ דמורד צמלכות הוב ומיהו י"ע צחוס'.

יד] ויל"ע במי שרכבו איבד בלמים ועומד לדרוס 10 אנשים, האם יטה את ההגה לצד אחר ששם יש רק אדם אחד.

טו] ויל"ע במי שרכבו איבד בלמים שלא באשמתו, ואם ימשיך ישר ידרוס 10 אנשים והוא יישאר בחיים, ואם יטה את ההגה אל הקיר הוא ימות והם ינצלו. האם יעשה כן.

לפוצץ מחבל במקום שיש קצת אנשים

טז] ויל"ע אם לפוצץ מכונית תופת במקום שיש קצת אנשים, כדי שלא תתפוצץ במקום שיש הרבה אנשים. ועיין חשוקי חמד בסוגיתנו [מובא במסגרת]

חשוקי חמד בסוגיתנו	
שאלה כאשר ידוע על מכונית שיש בה חומרי חבלה, הנוסעת כדי להתפוצץ במקום הומה אדם, ואין אפשרות אחרת אלא ליירטו מהאוויר על ידי טיל, אך כתוצאה מכך יש סבירות גבוהה מאד שיהודי הנמצא בסביבה ייהרג, האם מותר לנטרל את המכונית בדרך זו, או שמא אין מאבדין נפש מפני נפש? תשובה החזון איש (סנהדרין סימן כה) מסתפק מה הדין באחד שראה חץ הולך להרוג אנשים רבים, ויכול להטותו לצד אחר ויהרג רק אחד, האם מותר להטותו כדי להציל את הרבים. צדדי הספק יתכן שאין זה דומה למסירת היחיד להריגה כדי להציל רבים, דהמסירה היא פעולה אכזרית של הריגת נפש, ובפעולה זו ליכא הצלת אחרים בטבע של הפעולה. אלא המקרה גרם חשוקי חמד עמוד מס 390 סנהדרין זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף חודפס ע"י תכנת אוצר החכמה	עכשו הצלה לאחרים, גם הצלת אחרים קשור במה שמוסרין להריגה נפש מישראל, אבל הטיית החץ מצד זה לצד אחר, היא בעיקרה פעולת הצלה, ואינה קשורה כלל בהריגת היחיד שבצד אחר, רק עכשו במקרה נמצא בצד אחר נפש מישראל, ואחרי שבצד זה ייהרגו נפשות רבות, וצד אחר, אפשר דיש לנו להשתדל למעט אבדת ישראל בכל מאי דאפשר. מצד שני הכא גרע, דהורג בידים ולא מצינו אלא שמוסרין אבל להרוג בידים, אפשר דאין הורגין. [ויעיין עוד להלן מש"כ לפשט את הספק]. כאורה ספיקותינו תלויה בספקת החזון איש ששליחת טיל על מכונית תופת היא פעולת הצלה, כדי להציל רבים, ובמקרה נמצא שם אדם שיהרג, אבל מצד שני נמצא שהורג כאן בידים. חשוקי חמד עמוד מס 391 סנהדרין זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף חודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

יז] ויל"ע במי שמזהה [בודאות] מחבל מתאבד בכניסה לבנין הומה אדם, האם יירה בו מיד והוא עצמו ועוד מעט אנשים ייהרגו, או שיתן לו להכנס פנימה ואז ח"ו ייהרג הרבה אנשים.

תינוק שבוכה ומסכן את חיי כל המשפחה

יח] עיי' חשוקי חמד בסוגיתנו

חשוקי חמד בסוגיתנו	
שאלה מעשה מחירד אירע בימי השואה, כאשר התחבאה קבוצת אנשים בכונקר והרגישו שהנאצים באים לחפשם. כל האנשים עצרו את נשימתם כדי שהנאצים לא יגלו אותם. לפתע פרץ תינוק בככי. אביו סתם את פיו בכרית. לאחר שהסתלקו הצוררים, ראה האב שהתינוק ללא רוח חיים, ושואל האם הוא צריך כפרה וגלות על הריגת בנו כהורג נפש בשגגה? תשובה הנה לעיל הבאנו שדעת התפארת ישראל, שרודף נחשב רק אם נתקיימו בו ב' תנאים א. שהוא גורם מעשה ברצונו, ומתכוון למעשה שהוא עושה, ב. כאשר הוא עושה דבר שלא כדן. והכא התינוק הבוכה, אינו עושה מעשה רדיפה ברצונו ובכוונה, וגם אינו עושה דבר שלא כדן. ואפילו לפי פירוש הרמב"ם שהרודף עושה מעשה שהוא בטבעו של עולם, אף שעל ידי זה מסכן אחרים אסור להרגו, הרי גם בכי של תינוק הוא טבעו של עולם, ולכן אין התינוק 'רודף'. אלא נחלקו הפוסקים כאשר התינוק בין כך ימות, האם מותר להרוג אותו כדי להציל חיי אחרים, שבשו"ת פנים מאירות (ח"ג סימן ח ציינו רע"א בגליון על המשנה אהלות פ"ז מ"ו) כתב שיוולדת המקשה לילד, ואם לא ייהרגו את הולד שניהם ימותו, אע"פ שכבר יצא ראשו הורגין אותו, ודוחין נפש מפני נפש.	וכן כתב התפארת ישראל (שם בסוף דבריו) שתינוק המסכן את אמו, ואם לא ייהרגוהו ימותו שניהם, ייהרגו את התינוק כדי שתנצל לפחות האם. והוא סברא שדוחין חיי שעה של התינוק, משום חיי העולם של האמא, כמו כן בבונקר, מותר להרוג את התינוק הבוכה שבככיתו הרי הוא חי חיי שעה, כיון שהנאצים ייהרגוהו, כדי להציל לפחות את שאר המסתתרים בכונקר, אחרת ייהרגו כולם. מאידך במאירי (הביאו הכנה"ג י"ד סימן קנו ב"י אות לה) כתב הא דאמרינן מאי חזית דרמך דידך סומק טפי, היינו בדאמר קטיל לפלוני ואי לא קטלינא לך, אבל אם אמר קטלינא לך ולדידיה, מותר למסרו, אבל לא להרגו בידים. מפורש בדברי המאירי שאפילו במקרה שאם לא ייהרגו ייהרגו כולם, מותר רק למסרו לנכרים, אך לא להרגו בידים. ואולי גם לשיטות אלו שאסור להרוג החי חיי שעה בידים כדי להציל חיי עולם שלא אחרים בענינו מותר, וזאת לדעת החזו"א (ח"מ סנהדרין סימן כה) הסובר שפעולה שהיא בעיקרה פעולת הצלה, כגון הטיית חץ מצד הרבים לצד היחיד, צריכה להיות מותרת, אולי גם הנחת הכר על פיו של התינוק נחשבת בעיקרה כפעולת הצלה והשתקת הקול.

ביציאתו מבית המדרש אומר מודה אני לפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי עוה"ב והם רצים לבאר שחת, שנאמר ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.	בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום רביעי, י"ז באייר תשע"ב מראי מקומות (11) סנהדרין עב: בענין אין דוחין נפש מפני נפש [ב]	בכניסתו לבית המדרש אומר יהי רצון מלפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם.
--	---	---

[א] גמ' עב: "יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש".
 [ב] ע"י גמ' ב"מ סב. [מובא במסגרת].

איזהו נשך פרק חמישי בבא מציעא סב	מבעי ליה לכדתניא שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותין שניהם מתים ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם
וימותוואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו עד שבאר עקיבא ולימד וחי אחיך *עמך חיך קודמים לחיי חברך מיתבי	

מקור דברי בן פטורא

[ג] יש לעיין האם בן פטורא דרש כן מסברא או מפסוק.

[ד] ועי' בספר "ספרא" פרשת בהר, שמבואר ענין זה [מובא במסגרת].

ספרא בהר פרשה ה
וחי אחיך עמך, זו דרש בן פטורי שנים שהיו הולכים במדבר ואין ביד אחד אלא קיתון של מים אם שותהו אחד מגיע ליישוב ואם שותים אותו שנים שניהם מתים, דרש בן פטורי ישתו שניהם וימותו שנאמר וחי אחיך עמך, אמר לו ר"ע וחי אחיך עמך חיך קודמים לחיי חברך.

[ה] וצ"ב מהי מחלוקת בן פטורא ורבי עקיבא בפשט הפסוק "וחי אחיך עמך".

סברת בן פטורא

[ו] לכאוי צ"ב מהי הסברא בשיטת בן פטורא, וכי מה התועלת בכך ששניהם ימותו.

[ז] מהלך 1 – ע"י אגרות משה [במסגרת]

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קמה
דהנה צריך להבין טעם בן פטורא שבלא קרא סובר שמוטב שישתו שניהם וימותו הא רק על רציחה הוי הדין דיהרג ואל יעבור וא"כ מהיכי תיתי יתחייב למסור נפשו למות בצמא בשביל מצות צדקה ואף בשביל הצלת נפש. ולכן צריך לומר דהנה איסור רציחה הוא ביהרג ואל יעבור. ואם יאנסוהו לעשות מעשה שלא יוכל להנצל כגון שנפל אחד לבור ושם סולם ואנסוהו לסלק הסולם משם יהיה הדין דיהרג ואל יעבור דאף שאינו איסור רציחה ממש מ"מ גורם הוי, וא"כ כשיכפוהו לאחד שישפוך המים שיש לנאסר בבית האסורים ולא יהיו לו אחרים כדי שימות בצמא נמי הוא כסלוק הסולם שיהרג ואל יעבור. וא"כ מה לי אנסוהו נכרים או שאנסתו הצמאון שגם הוא צמא למים שבאם לא ישתה מים אלו ימות שג"כ יש להיות ימות ולא יעבור. ולכן סובר בן פטורא יותר שאף שהמים הם על אחד מהן כיון שמדין צדקה מחוייב ליתן גם לחברו הוו המים כעומדין גם לחברו להנצל בהם ממיתת הצמאון וכששותה ואינו מעצמו ואינו מניח לחברו הרי הוא כמסלק במעשה שלא יוכל להנצל שהדין הוא שימות ולא יעבור. ומה ששניהם שותים אף ששניהם ימותו, הוא מחמת שגם השני מחוייב שלא לשתות כדי שלא יסולק אפשריות הצלתו וממילא מוכרחין שניהם לשתות ויחיו חיי שעה אף שאח"כ ימותו שניהם. וזהו טעם בן פטורא וא"צ קרא ע"ז כי הוא מוכרח מאותו הטעם עצמו דיהרג ואל יעבור ברציחה. ובא ר"ע ולימד וחי אחיך עמך חיך קודמין לחיי חברך פי' שאין עליו חיוב צדקה כשצריך הוא עצמו להדבר כאותו צורך שצריך העני וא"כ כיון שהמים שלו לא עמדו אלא לעצמו כיון שגם הוא מהלך בדרך ולכן אף שכאן עושה מעשה במה ששותה ואינו מניח לחברו לשתות הוא כבלא מעשה מאחר שאינו מחוייב ליתן וא"כ רשאי לשתותם אף שיחסר לחברו.

[ח] מהלך 2 – ע"י בספר "העמק שאלה" להנצי"ב מולאז'ין שאילתא קמז [מובא במסגרת]

העמק שאלה שאילתא קמז	
אלא כענין דאם ישתו שניהם עכ"פ ימותו ויוס לא יוסיס גם שניהם, שלא יניעו ליפוי, ואולי עד ככ יזדמן לכס מים, משא"כ אם לא יתן לחנינו כתי ימותו בודאו נלע"א, וכל ר"ע ודרש וטי אסין עמך חיך קודמין, וכפ"י אפי' ספק סיווא קודמין כדפי' ביומא ד' סיכ ב' ומו כסם ולא סימות כסם, ודרש מכאן אפי' ספק סיכ דופס כל כמלוא, דופי שפסע ודאי שלא יכל צפוס פנין ליזי סכס כמשיכ כהוי נדיס ולפסס וכיז דכתיב וטי	ככר וכונסל צימ ד' סיכ אי' שנים שכיו כולנים צמדצ ולין ביד אי' ללא קיתון של מים אם שותכו אי' מניע לישוב ואם שותים אותו שנים שניהם מתים דרש בן פטורי ישתו שניהם וימותו וימוס וימוס לא ימוס וטי אסין עמך חיך קודמין לחיי חברך. כך כול כמשיכ ונכ"מ כונסל קלח צלשון אי'. ולכאורכ דעת בן פטורי האוב, וכי כפניל פלי' לקיים וטי אסין מוסייב כול לכמית אי' סי', ואחו חופלח חכר מכ פיתן גם לפנינו.

[ט] למעיינים - מהלך 3 – בשם החזון איש

בשם החזון איש מובא שאמר להג"ר אברהם פרבשטיין זצ"ל ראש ישיבת חברון, שלדעת בן פטורא אינו חיוב לתת את המים לשני, אלא שיש בזה מצוה, ולכן נקט בלשון "מוטב" שהוא לשון עדיפות ובלשון "ואל יראה במיתתו של חברו" שהוא לשון מוסרית.

לגזול את המים

[י] עיי' בספר חזון איש יו"ד סי' סט סעיף ב' [מובא במסגרת]

חזון איש יו"ד סי' סט סעיף ב'
של חצרו, ור"ע סדר דמשום חיך קודמין נפטר מהלל חי שעה של חצרו, ונראה דהין חצרו רשאי לגזול ממנו מימיו דא"ע דאדם רשאי להליל עלמו צממון של חצרו ככל כזר הוכרע דהין דחיך קודמין וכו' כגזול גזול נפש של חצרו.

אדם שלישי שברשותו מים שהוא אינו זקוק להם, האם יתן לאדם אחד את הכל או לשנים חצי-חצי

[יא] עיי' בספר חידושי הרי"ם פרשת בהר [מובא במסגרת]

דחי אחיך עמך (כה לו). איתא בגמ' (ב"מ סב.) שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם מתים, ואם שותה אחד מהן מגיע ליישוב, דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו, עד שבא רבי עקיבא ולימד וחי אחיך עמך חיך קודמים לחיך חבירך. ויש	להסתפק האך יהיה הדין באם יהיו שלשה אנשים, וביד אחד קיתון מים אך הוא אינו צריך לשותות שאינו צמא, אך השנים האחרים צריכים להמים, ואם שותין שניהם מתים, ואם אחד שותה יחיה, מה יעשה השלישי בהמים, דכאן לא שייך דברי בן פטורא מוטב שישתו שניהם ואל יראה אחד במיתתו של חברו, דהא כאן אף שישתו שניהם יראה השלישי במיתתם של
---	--

[יב] עיי' בספר חזון איש סי' סט סעיף ב' [מובא במסגרת]

ונראה דאם יש לאחד מים ולפניו שני למאים נמי תלוי בפלוגתא דל"צ"פ נותן לשניהם וימותו שניהם דכא אף אם יתן לאחד יתחייב לחלוק עם חצרו, ולר"ע יתן לאחד שיראה וא"ע דלכונתן ליכא משום חיך קודמין מ"מ כיון שזכר שחכמ' ויל' עלמו דהין, רשאי כונתן ליתן לו, ונראה דחייב ליתן לאחד כיון דבשני חיך	קודמין אמר חורב דחיי עולם שלו קדם לחיי שעה של שנים, גם כונתן לר"ד להשתדל עפי כהנל חי עולם, ואם אחד מהם קדם לחצרו כגון כהן ואיך דתן כוריות י"ג הקודם זוכה ואם שניהם שוין נותן למי שיראה, ולצ"פ הין נפקותא בכך אלא צמקוס דלא שייך חיי שעה לשניהם כגון פדיון שבויס וכנל מן הכזר, אבל צמקוסן של מים נותן לשניהם.
---	--

[יג] ויש לעיין מה סברתו של החידושי הרי"ם שהסתפק, ומהי סברת החזון איש שהכריע לתת לאחד.

כשהמים לא יספיקו אפילו לאחד להגיע ליישוב

[יד] דעה 1 - עיי' בספר אילת השחר בבא מציעא סב. [מובא במסגרת]

	אילת השחר ב"מ סב.	
ויש קצת להסתפק כמה דנקט צברייתא דאם אי ישתה ויגיע ליישוב, דאולי רק משום זה ס"ל לר"ע דחיי קודמין כיון דיתכן דלא ממלכו ויוכל לחיות הכזר ימים, דאם שניהם ישתו ימותו שניהם בקצת זמן, אבל אם כדי	להגיע ליישוב לר"ד ימים ויש צו מים רק כדי שיחיה י. ימים ואם שניהם ישתו יחיה כל אי רק ד' ימים אולי יודע ר"ע דשניהם ימותו כיון דאם הוא ישתה הכל יחיה עוד ד' ימים ואם חצרו ישתה יחיה חצרו צמקוס ד' ימים אי"כ לא עדיף הוא	מבשני או דתמיד חיי קודמין, וכן נראה, אלא דלרבותא דכן פטורה נקט שמגיע ליישוב דאע"ג דאם הוא ישתה יגיע ליישוב ויחיה זמן שלא מוגבל ואם חצרו ישתה בחצי יחיה רק-כמה ימים מ"מ ס"ל לצו פטורה דשניהם ימותו.

טו] דעה 2 – עיי' בספר עקידת יצחק לרבי יצחק עראמה זצ"ל [מדורו של הבית יוסף בערך] שער כב [מובא במסגרת]
הקדמה: בספר מלכים א' פרק יז, מסופר שהיה רעב בארץ, ואליהו הנביא הגיע לבית הצרפית וביקש ממנה מעט אוכל, והיא השיבה לו: ונתאמר חי יקוק אלהיך אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמח בפד ומעט שמן בצפחת והנני מקששת שנים עצים ובאתי ועשיתייהו לי ולבני ואכלנהו ונמתנו (מלכים א' יז). ועל זה נסובים דברי העקידת יצחק דלהלן.

עקידת יצחק שער כב
ובתשובתה לו הבחין בטוב דעתה ועוצם בינתה, כמו שכתוב חי ה' אלהיך אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמח בכד ומעט שמן בצפחת. והנני מקוששת שנים עצים ובאתי ועשיתייהו לי ולבני ואכלנהו ומתנו (שם) הלא זאת האשה בחכמתה הזכירה לו דבר הלכה כהא דאמרינן (ב"מ ס"ב). דרש בן פטורא שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותין שניהם מתים ואם שותה אחד מהם מגיע ליישוב מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד במיתת חברו. בא ר' עקיבא ולמד וחי אחיך עמך חיך קודמין לחיי חברך. וכונתה לומר שאין לו למנוע מסעוד מאותו כד קמח שהיה לה מפני שהוא דבר מועט בלתי מספיק להם וכאלו אמרה אליבא דבן פטורא לא תבעי לך דודאי מחייבנא אלא אפילו אליבא דרבי עקיבא כי קאמר רבי עקיבא הני מילי כשיתקיים האחד ודאי, אבל בודאי מת אי לא מתרחיש ניסא, אימא כיון דצריך רחמי, נס לאחד נס למאה. זהו טעם ואכלנהו ומתנו, ראה דבריה טובים ונכוחים ברוח דעת ויראת ה'.

טז] וצ"ב במחלוקת העקידת יצחק עם האילת השחר.

הלכה למעשה

[יז] דין זה לא הובא ברמב"ם טור ושו"ע, וכבר הקשו המפרשים מדוע, וצ"ע. [למעיינים - עיי' שו"ת בנין ציון ח"א סי' קעה].
[יח] להלכה, עיי' מנחת חינוך מצוה רצו סעיף כג, דהלכה כרבי עקיבא שהרי קיי"ל הלכה כרבי עקיבא מחברו, [עירובין מו:].

ביציאתו מבית המדרש אומר מודה אני לפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי עוה"ב והם רצים לבאר שחת, שנאמר ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.	בס"ד, ישיבת ברכת חיים, יום ראשון-שני, כ"א-כ"ב באייר תשע"ב מראי מקומות (12) סנהדרין עג. בענין הרודף אחר חבירו להורגו	בכניסתו לבית המדרש אומר יהי רצון מלפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם.
--	---	---

[א] עג. מ"מתני' ואלו שמצילין" – עד "הא יש מושיע לה בכל דבר שיכול להושיע", וברש"י ותוס'.
 [ב] להבנת הגמ' מומלץ לעי' בפסוקי התורה, דברים פרק כב פסוקים כה-כז, וברש"י פסוק כו, [ובשפתי חכמים על רש"י].

ענף א – הערות בפשט

בקושיית הגמ' וכי עונשין מן הדין [ג] עי' ערוך לנר ד"ה שם וכי עונשין. [ד] ועי' נודע ביהודה תנינא חו"מ סי' ס' [מובא במסגרת]
שו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא - חושן משפט סימן ס על קושיית הגמרא שהקשה "וכי עונשין מן הדין", אני תמה מאוד, וכי זה שמצילין בנפשו עונש הוא, והלא אינו אלא הצלה, ו"אין עונשין מן הדין" שמענו, אבל "אין מצילין מן הדין" לא שמענו. והדבר מוכח שאין זה בתורת עונש, דהרי יותר ממה שהקשה וכי עונשין מן הדין, יותר יש להקשות "וכי עונשין לקטן"? אשר בכל התורה לא שמענו עונש לקטן והרי רודף קטן מצילין בנפשו של הקטן כמבואר לעיל בדף ע"ב ע"ב, אלא ודאי שאין הצלה בנפשו בתורת עונש כלל, וא"כ קושיית הגמ' תמוה. ואמנם דבר זה אם הריגתו של זה הוא בשביל עונש תליא באשלי רברבי דלעיל דף ע"ב ע"ב קאמר רב הונא קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו דסבר רודף אין צריך התראה ורב חסדא אתקיף עד לבסוף דמסיק דרב הונא אמר אנא דאמרי כתנא דמחותרת. נמצא שדבר זה במחלוקת שנויה ולהחולקים על רב הונא צריך שיקבל עליו התראה כמו כל הרוגי ב"ד, נמצא הוא עונש, ולהנך דסברי כן מקשה כאן "וכי עונשין מן הדין", אבל לרב הונא לא קשיא ולא מידי.

[ה] למעיינים – עי' בהגהה מבן הנודע ביהודה, שנדפס בתוך הנודע ביהודה הני"ל [מובא במסגרת]
הגהה מבן הנודע ביהודה – על נודע ביהודה חו"מ ס' ס' הג"ה מבן המחבר: דע דאם הטעם דאין מזהירין מן הדין הוא מטעם שכתב בספר מדות אהרן פי"ב חיי"ג הואיל ואדם דן ק"ו מעצמו ולכך לא ניתן מדת ק"ו למידן מיניה דין לעונש נפשות פן ואולי יש איזה צד פירכא לסתור הקי"ו א"כ מטעם זה ג"כ אין מצילין מן הדין דג"כ נוגע לנפש הרודף. אמנם דברי אממ"ו הגאון המחבר ז"ל מיוסדים ע"פ מה שהביא המהרש"א במס' סנהדרין דף ס"ד ע"ב בשם הסמ"ג דטעמא דאין עונשין מן הדין הוא הואיל וזה עשה עבירה חמורה אינו מתכפר בעונש המפורש בקלה ממנה ע"ש במהרש"א.

מנין לנו ש"יש מושיע לה" לנערה המאורסה הכוונה במיתה
 [ו] עי' בחידושי רבי מאיר שמחה עג. [בקובץ מפרשים עמ' א'רס] ד"ה יש לה מושיע.
 [ז] עי' ביד רמ"ה ד"ה מתניתין [רק מ"ונערה המאורסה גופה" עד סוף הקטע]. וצ"ב בכוונת דבריו.
 [ח] למעיינים – אפשר לבאר, דעי' בפירוש המשניות להרמב"ם סנהדרין סוף פרק שמיני, מ"וענין ההצלה זו" עד סוף המשנה. ולפי זה מתורץ, דאם כוונת התורה להשמיענו שמותר להכותו, זה פשיטא שהרי על כל העבירות מכין שלא יעשה, ועל כרחך דכוונת התורה לומר שמותר אפילו להורגו.

ענף ב - רודף ע"י גרמא

[ט] עי' בספקו של המנחת חינוך מצוה ת"ר אות א' ד"ה וכן בשאר.
 [י] עי' שו"ע חו"מ סי' שפח סעיף י', ובסמ"ע ס"ק כט.
 [יא] ועי' בגמ' ברכות נח. מ"יר' שילא נגדיה לההוא גברא דבעל מצרית" עד "השכם להרגו מחייה בקולפא וקטליה".
 [יב] ועי' רש"י ברכות נח. ד"ה התורה אמרה. ולכאוי צ"ב מדוע רש"י פירש שהרגו מדין "בא במחותרת", והרי בגמרא שם כתוב שהרגו מדין "רודף".
 [יג] למעיינים - עי' מקור נוסף לדין מוסר בגמ' בבא קמא קיז. מ"ההוא גברא דהוה בעי אחויי אתיבנא" עד "סק לארעא דישראל".
 [יד] ועי' בספר משנת פיקוח נפש סי' נ' מה שהביא בשם שו"ת מהרשד"ם [מובא במסגרת]

משנת פיקוח נפש סי' נ' להרוג לחבירו, אכל צמעה דידן השודדים הם שרודפים, ונעל הרכוש לא שייך למעשה הדיפה כלל, ורק דיש עיסקה עם המלך להחלפת שבויים וע"י אי הסכמת בעל הרכוש למחול על ממונו מתעכבת עסקת השחרור, וכי לזה רודף יקרא. - (ד) ואשר חזינן צהא דכל דהוא גורם לסכנת חבירו משיבא רודף, דהרי רודף דמותר להורגו הוה גם כרודף ע"י גרמא ולא צעין לזה שם רוצח לחיזו קטלא, וכדאשכחן צ"ק ק"ף, דהמוסר חבירו למלכות הוה רודף, וכמו"כ מי שעוסק בזיופים ועי"ו מסכן לרבים הוה רודף, עיין בשו"ע חו"מ סימן שפ"ח סעיף י"ב, [והארכנו בזה בעימן ג"א], דגדר ה"ריגה דרודף	הרכוש, אולם בעל הרכוש התעקש שיחזירו לו את הרכוש ואינו מוכן להודיע למלכות שמוחל על זאת, וכתב המהרשד"ם דבעל הרכוש דינו כרודף ועליו לפנותו ולהכריחו למחול על רכושו, וכמו דאמרינן בסוגיין צ"ק קיז, צהוא גברא שהעלה חמורו לספינה ורצה החמור להטביעה וקאמר רצה דמותר להשליך החמור למים משום דהוה רודף, ה"נ האי בעל רכוש שמעבד עיסקת השחרור הוה רודף, דלהיות שבו בין השודדים יש בזה סכנת נפשות, עי"ש שהאריך בזה, ולפ"ר דבריו תמוהים מאד, דחמור שנכספיה שפיר משיבא רודף שהרי החמור הוא הוא זה שמטביע לספינה, וכמו"כ רודף שכל מקום היינו כשהאדם הולך	להקדים בזה חידוש גדול אשר מלאנו צמד מתקיפי דרבנאותא [שהיה צדור הכ"י והוצא הרבה צ"ק] בשו"ת המהרשד"ם צחו"מ סימן שד"מ, דמעשה היה ששודדים לקחו ספינה צבאי והיו בה ישראלים וגם רכוש רב של אדם אחד שלא נסע עמם, והנה המלכות תפסה כמה מן השודדים וצאו עמם להסכמה שהם ישחררו את הספינה עם אנשיה ורכוש שהיה בה, ואז תשחרר המלכות לשודדים שחפסה, וטענו השודדים שהרכוש שהיה בספינה כבר נאכל ונעלם ואין ציולתם להחזירו, וצאו משפחות החטופים לפני בעל הרכוש וביקשו הימנו להודיע למלכות שמוחל על רכושו ויעשו את עיסקת השחרור גם כלא
--	--	--

[טו] ולכאורה עדיין הוא חידוש גדול לומר שהוא נחשב לרודף, ואולי גם המהרשד"ם לא התכוון לרודף ממש שמותר להרגו אלא כעין רודף, וצל"ע.

טז] ע"י רש"י על המשנה, שפירש מצילין את הרודף.
 יז] ע"י בפירוש המשניות להרמב"ם סוף פרק שמיני מ"וענין ההצלה זו" – עד "בנפש הרודף". שפירש מצילין את הנרדף.
 יח] ע"י ר"ן ד"ה מתניתין ואלו, שכתב ב' הפירושים.

ראיות מן הגמרא שזה להצלת הנרדף

יט] בספר ברכת אברהם [להג"ר אברהם ארלנגר שליט"א] בסוגיין, הביא שתי ראיות מן הגמרא שזה להצלת הנרדף:
 (1) בגמ' עד. בשורה הראשונה, "רב פפא אמר במפותה", וברש"י ד"ה רב פפא אמר. מבואר שם שהבא על נערה המאורסה לרצונה אין הורגין אותו. רואים שההריגה היא כדי להציל אותה מן האונס ולא אותו מן העבירה.
 (2) בגמ' עג. "נעבדה בה עבירה אין מצילין אותה בנפשו", וברש"י ד"ה אין מצילין. מבואר שם שלאחר תחילת המעשה כבר אין הורגים את האונס מכיון שהאשה כבר נפגמה, למרות שהרי העבירה ממשיכה כל רגע.

כ] לסיכום: נסה לעשות סיכום לשיטת רש"י והרמב"ם בסוגיין.

נפקא מינה 1 - קטן הרודף

כא] ע"י לעיל עב: דקטן הרודף ניתן להצילו בנפשו.
 כב] ע"י ברמב"ם בספר המצוות לא תעשה רצג, מ"זה שאמרנו שיהרג הרודף" עד "תשע שנים ויום אחד".
 כג] ויל"ע לפי שיטת רש"י שזה להצילו מן העבירה, מדוע הורגים קטן הרודף.

נפקא מינה 2 – חולה שמבקש שיהרגוהו, האם יש להורג דין רודף

כד] ע"י בספר משנת פיקוח נפש מאת הג"ר יוסף אריה לורנץ שליט"א [מובא במסגרת]

משנת פיקוח נפש סי' פ'		
הגורם והמסייע להריגה כי צריכים את פסיקתו, והנה לעיל בסימן נ' הבאנו לתשובת המהרשד"ם שהמונע מאחרים להציל דינו כרודף, כ"ש שופט זה שיכול היה לעשות שהחולה לא יהרג שדינו כרודף, - אלא שלפי המצב בימינו שרבו המינים והרשעים, הרי גם אם נהרוג את השופט או הרופא יבואו שופטים ורופאים אחרים ויעשו כן, ובדאי שאין אפשרות להרוג לכל עושי הרשעה, ונמצא שבהריגת השופט והרופא לא נציל עי"ז את החולה ואין כאן דין הריגת רודף. ה) ויש לדון מפנים אחרות שאין לרופא דין רודף, דיעוין "במנ"ח מזה רז"ה אות ז' דהרודף אחר טריפה אין דינו כרודף ואסור להורגו, וכן נקט בשו"מ אחיעזר באבן העזר סימן י"ט, וא"כ באותם חולים סופניים שהינם טריפה אין על הצא להורגם דין רודף	ז) ודבר זה לדאוגנו מזה צומנו שחולה שנחשב "סופני" שאין לו סיכוי להתרפאות וחיו חי סבל, כשהחולה מבקש או ציקש בעבר שרואה למוות יש מהרופאים שעושים כן להמיתו והרי זה רציחה גמורה, ולרופאים אלו יש דין רודף, ופה במקומנו חוק המינים שצריך הרופא לקבל על דבר זה רשות מ"שופטיהם", ויש לדון דגם השופט...גש עליו דין רודף שמחיר נפש החולה למיתה, וכשם שהמוסר חצירו למלכות דינו כרודף הגם שאינו הורג בעצמו אלא המלכות היא ההורגת, וכמפורש בזכרות נח,א ובצ"ק קי"ז ע"א, ה"ג בשופט שאומר לרופא להרוג לחולה דינו כרודף, אמנם יש לחלק דאין השופט מזה להרוג אלא שאומר שמנד חוקי המדינה מותר לרופא להרוג לחולה, ונמצא דהשופט עצמו לאו כלום קעביד ורק מברר לחוק מלכות הרשעה, אכן נראה שאין סברא לחלק בזה דסו"ס מאחר שחוק המינים דכדי להרוג החולה צריך הרופא רשות מהשופט, נמצא דהשופט הוא	א) כתב במנ"ח מזה ל"ד אות י"ג נראה פשוט דאם אחד אמר לחצירו להורגו, דההורג חייב מיתה אם היה בעדים והתראה, ואין צדו שיתן מתנה אם נפשו כי הנפש היא קנין הקב"ה, אך אני מסתפק אם יש לו דין רודף, ואפשר דרודף ל"ה אלא כשהוא בעל כורחו דחצירו דכרודף אחר נערה המאורסה מבואר בסנהדרין עד,א דבמפתח ל"ה רודף, או אפשר דכאן הקפידה מורה על נפש מיראאל והנפש היא קנין הקב"ה א"כ בכל ענין נקרא רודף, וז"ע, עכ"ל המנ"ח בקיצור אמרים, וסוד הספק בזה דדין הריגת רודף הוא כדי להציל הנרדף, ובמקום שהנרדף רואה שיהרגוהו שוב ל"ש בזה ענינא דהצלת הנרדף, וכמו כרודף אחר נערה המאורסה דהא דמותר להורגו היינו משום הפגם דהנבעלת, ובמקום שרואה שהצועל יבעלנה אסור להורגו, ה"ג הוא לענין רודף אחר חצירו להורגו, דבמקום שהנרדף רואה זאת ל"ה בזה חייב דרודף, שסודו הו"א הצלת הנרדף.

ענף ד – הערות נוספות למעיינים

הרמב"ם הביא מקור אחר לדין רודף, וצ"ע

כה] ע"י רמב"ם הלכות רוצח פרק א' הלכה ז-ח, ובראב"ד שם, ובמגדל עוז הלכה ז, ובאבן האזל הל' רוצח פרק א' הלכה ז'.
 כו] ויל"ע אם יש נפקא מינה בין הילפותא של הרמב"ם לילפותא של הגמ'.

מדוע צריך ב' פסוקים, גם לא תעמוד וגם לימוד מנערה

כז] ע"י תוס' ד"ה להצילו.
 כח] ע"י חידושי הר"ן ד"ה מתניתין ואלו [רק מ"ואם תאמר וכיון שמצוה"]. ויש לעיין האם יש נפקא-מינה בין התוס' לר"ן.

בכניסתו לבית המדרש אומר
 יהי רצון מלפניך ה' אלוקי ואלוקי אבותי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם.

בס"ד, ברכת חיים, יום שלישי-רביעי, כ"ג-כ"ד באייר תשע"ב
מראי מקומות (13)
סנהדרין עג.
בענין לא תעמוד על דם רעך

ביציאתו מבית המדרש אומר
 מודה אני לפניך ה' אלוקי ואלוקי אבותי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי עוה"ב והם רצים לבאר שחת, שנאמר ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.

[א] גמ' עג. מ"גופא מניין לרואה את חברו עד "אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ"ל". וברש"י.

ענף א – האם צריך להוציא מעות להצלת חברו, וכמה

מחלוקת ראשונים האם החידוש ב"לא תעמוד" הוא שצריך להוציא מעות או שצריך לטרוח
 [ב] שיטה 1 – עי' ביד רמ"ה ד"ה תניא מנין, רק מ"ומפרקינן" עד סוף הקטע.
 [ג] שיטה 2 – עי' בר"י מלוניל ד"ה גמרא תניא מנין לרואה.

למעיינים - בביאור ההוא-אמינא של הגמרא

[ד] לכאור' צ"ע, מה היתה ההו"א של הגמ' שאין צריך להוציא ממון להצלת חברו.
 [ה] ועי' בספר מרחשת ח"א סי' מג אות ח'.

ספר מרחשת ח"א סי' מג אות ח'	
ח) ודגה בסנהדרין (פ"ג ח') אימא: וסא [שכח חייב להצילון מהכא] מלא העמוד על דם רעך [נפקא מהאם נפקא: אכרת גיטו מניין, ח"ל והטבתו לו, וא מהאם סוף סוף בנפשי אכל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ"ל. וקשה לי וכי כעורה מלוא זו דכשטמו לו משאך מלוא שכתורה שמחייב להוציא ממון ע"ז ואין הוי סיד דאיט מחייב למיטרח ואגורי, והא מלוא הלל נפש מישראל גדולה מכל סמלום שכתורה, ואין לא יתי' מחייב לשכור	ולאוציא ממנו כרי להצילון? ועי' נראה לי דהא דאמרינן אכל מיטרח ואגורי לא – היינו להוציא ולבזבז כל ממון, וסינו משום דהויא דמלוא שכתורה לו הוא דהוי כשאר מלוא שאינו מחייב לבזבז כל ממון ולוא קמ"ל קרא מלא סמלום על דם רעך וכמו שפירשני לא חשכח על סמלום ומחייב לעמוד על כל לדון כדי שלא יאבד דם רעך. ולפי' הרי

[ו] יל"ע האם דבריו מתאימים ליד רמ"ה או לר"י מלוניל.

מחלוקת להלכה בין החפץ חיים לבין הגרי"ש אלישיב כמה צריך להוציא

[ז] עי' בספר חשוקי חמד שהביא מחלוקת בין האהבת חסד [-החפץ חיים] לבין הגריש"א שליט"א בענין זה.

חשוקי חמד ב"מ סב.	
אולם מאידך צידד המהרש"ם (ח"ה סימן נד) דאין אדם חייב להוציא כל רכושו כדי להציל את חברו ממות. וטעמו הוא, שהרי כתב הראב"ד (מוכא ברין) על הרי"ף במסכת סוכה פ"ג, ובכ"י אור"ח סימן תרנו) דלכן אין צריך לבזבז על מצות עשה יותר מחומש, כדי שלא יבוא לידי עוני, והעוני נחשב כמיתה. אמנם על מצוות לא תעשה אסור לעבור נגד השי"ת, והוא חייב למסור כל אשר לו, אך לעבור על התורה בשב ואל תעשה, יש לומר דכיון שהעוני נחשב כמיתה קצת, לכן פטור. גם ממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שמעתי, שאין אדם חייב ליתן יותר מחומש נכסיו להצלת נפש מישראל, וטעמו הוא משום שמקור החיוב להציל נפש הוא מהפסוק והשבותו לו, שבא לרבות השבת גופו. אם כן כשם שעבור מצות השבת אבידה אין אדם חייב להוציא כל ממון, כך עבור הצלת חיי חברו.	כמה ממון חייב להוציא עבור ריפוי הזולת שאלה אדם היודע שחבירו חולה, ויודע שאם יעבור ניתוח בחו"ל יש סיכוי גדול שיחיה, האם חייב לתת לו סכום גדול, וכמה הוא הסכום? תשובה בספר אהבת חסד (פרק כ סעיף ב) נאמר וז"ל: הא דאמרינן אל יבזבז יותר מחומש, נראה דמיייר באופן שאינו נוגע לפיקוח נפש ממש, אבל אם זה נוגע לפיקוח נפש ממש, כגון שהשכיר עומד למות, או הרעב יכול לבוא לידי סכנה על ידי רעבונו, אין שייך בזה שעור חומש. ולא אמרו בכבא מציעא דף סב ע"א רק דחיי קודמים לחיי חברו, אבל דעשרו קודם לחיי חברו לא מצינו, עכ"ל. וכך כתב בשו"ת זרע אמת (ח"ב סימן נא, הביא הדריי תשובה י"ד סימן קנז ס"ק נז) וז"ל: לכאורה נראה דכל הון ביתו מחייב האב ליתן ולא יעבור על לאו דלא תעמוד על דם רעך, דקיי"ל דאם יכול להציל בכל מה שיש לו, חייב ליתן ולא יעבור על לא תעשה. עכ"ל.

קושיות והערות במחלוקת הח"ח והגריש"א

[ח] האם תוכל להביא הוכחות מסוגיתנו לאחת השיטות.

[ט] הנה החפץ חיים מביא ראיה לשיטתו מהגמ' ב"מ סב., וצ"ע מה יענו על זה המהרש"ם והגריש"א החולקים.

ענף ב – האם הנרדף צריך לשלם למציל הוצאותיו

דברי הרא"ש שהמוציא הוצאות להצלה, צריך הניצול לשלם לו הוצאותיו

[י] עי' ברא"ש פרק שמיני סימן ב' [עד "יתיר אחד הרודף"].

[יא] ודברי הרא"ש נפסקו להלכה בטור חו"מ סי' תכו, ובסמ"ע סי' תכו ס"ק א'.

חקירה בדעת הרא"ש

[יב] ויל"ע מה הטעם שהניצול חייב לפרוע,

צד 1 האם זה מחמת שהניצול קיבל מוצר שנקרא "הצלה", וקבלת מוצר נצרך שנהנים ממנו מחייבת תשלום, כמבואר בב"ק יט: "ואם נהנית משלמת מה שנהנית". [למעיינים – ראה גם ב"מ מב: מ"ההוא גברא דאפקיד כשותא" עד סוף העמוד, וברש"י ד"ה והא קמשתרשין].

צד 2 או שעוד לפני קבלת המוצר, עצם הפעולה של המציל מחייבת תשלום, כי אנו סהדי שהנרדף אילו היה נשאל היה אומר למציל "אם תצילני אשלם לך", וממילא הרי זה כאילו ששכר אותו להיות פועל להצילו מן הסכנה.

נפקא מינות בחקירה זו

[ג] יל"ע מה הדין אם אחד ניסה להציל ולא הצליח והנרדף מת, האם יורשי הנרדף חייבים לשלם למציל [שיעורי רבי דוד פוברסקי זצ"ל, ונשאר בצ"ע].

[יד] יל"ע אם ידוע ומפורסם מראש שהניצול הוא עני מרוד ואין לו ולא יהיה לו לשלם, האם בכל זאת חל עליו חיוב לשלם [ונפק"מ שאם יגריל בלוטו ויתעשר יהיה חייב לשלם]. ועיי' לשון הרא"ש "היכא דאית ליה ממונא לניצול".

ענף ג – להכנס לסכנת נפשות להצלת חברו

האם חייב להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו

[טו] עיי' בטור חו"מ סי' תכו, ובבית יוסף ד"ה וכתבו הגהות מיימונית, ובב"ח ד"ה ומ"ש והרמב"ם. [טז] עיי' בספר הצלה כהלכה [מאחד מרבני זמננו] בשם ה"העמק שאלה" וה"אגודת אוזב" [מובא במסגרת].

הצלה כהלכה מאת הרב עדי כהן שליט"א סימן יא

ולגבי כאשר צריך להכנס למצב של ספק סכנה, ולא סכנה ודאית כדי להציל את חברו נחלקו בזה הפוסקים. ה"בית יוסף" (ח"מ סי' תכ"ו) הביא "הגהות מיימוניות" בשם הירושלמי, שמסיק שאפילו להכניס עצמו בספק סכנה חייב, והוסיף שגראה דהמעט הוא מפני שהלה ודא... והוא ספק וכל המוקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. וכן כתב "בכסף משנה" (פרק א' מהלכות רוצח ה' ד.)

וב"העמק שאלה" (שאלתא קמ"ז אות ד') כתב דהירושלמי שבו מדובר הוא במסכת תרומות סוף פרק ח' וז"ל הירושלמי "דרכ אבי איתיד בספספא (דהיינו מקום סכנה), אמר ר' יונתן יכרך הכות במקומו (ישאר במקומו ואין לנו ליכנס למקום הסכנה), וא"ר שמעון או אנא קטיל או מתקטיל אנא איזיל ואשוב בחיילא". וחיינו שכתב הגהות מיימוניות דבירושלמי איתא דיש להכנס לספק סכנה בשביל ודאי פקד"נ של חבירו, והיינו לפי שיטת ר"ש.

וב"פתחי תשובה" כתב בשם ספר "אגודת אוזב" (ברדוש דף ג) שטעם מה שלא הביאו הרי"ף הרא"ש והרמב"ם דין זה בפסקיהם, הוא משום דס"ל דתלמודא דידן פליג על הירושלמי בהא, כלומר דהבבלי סובר שאינו צריך להכניס עצמו לספק סכנה להצלת חברו, והביא לכך שתי ראיות.

האחת היא הגמ' בנדה (סא.) "הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו ללחכה, עיי' במשני"ב חלק ג', סי' שכט ס"ק יט.

לקמיה דרבי טרפון אמרו ליה לטמרינן מר, אמר להו היכי נעביד אי לא אטמרינכו חזו יתייכו, אטמרינכו הא אמרו רבנן האי ליטנא בישא אע"ג דלקבולי לא מבקעי מוחש ליה מבקעי זילו טמרו נפשיכו".

ובכתבו התוס' והרא"ש בשם השאלות "למחשש מבקעי אם הרגתם חייבתם ראשי למלך שהתרה מלקבל רוצחים, הרי שמעון ר' טרפון להציל משום הספק סכנה שיכול להיות באם שיהיה הקול אמת, אלמא דאינו מחויב להכנס בספק סכנה בשביל הצלת חברו".

והרא"ה השניה הביא מהא דסנהדרין (ע"ג.) "גופא מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או היה גוררתו או ליסמין באין עליו שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא אבדת גופו מנין ת"ל והשבותו לו, אי מהתם ה"א ה"מ בנפשיה אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא, קמ"ל". וכתב ע"ז, אם איתא דאפילו בספק סכנה נפשו נמי חייב להציל, עדיפא הו"ל למיגר דקמ"ל, דאפילו בספק סכנה נפשו נמי חייב להציל וכו'. אלא ודאי דוקא מטרח ואגורי הוא דמחייב אבל לא להכניס נפשו בספק סכנה דכיוון דאינו מחויב להכנס בודאי סכנה דחייז קודמין כדאיתא בב"מ (סב.) במעשה דשנים שהיו הולכים במדבר, אם כן הוא בכלל וחי בהם וביומא (פ"ה:.) דרשינן וחי בהם ודאי ולא ספק.

וב"פתחי תשובה" כתב בשם ספר "אגודת אוזב" (ברדוש דף ג) שטעם מה שלא הביאו הרי"ף הרא"ש והרמב"ם דין זה בפסקיהם, הוא משום דס"ל דתלמודא דידן פליג על הירושלמי בהא, כלומר דהבבלי סובר שאינו צריך להכניס עצמו לספק סכנה להצלת חברו, והביא לכך שתי ראיות.

האחת היא הגמ' בנדה (סא.) "הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו

ענף ד – לתת אבר להצלת חברו

[יח] עיי' בריקאנטי [אחד מהראשונים] סימן תע [מובא במסגרת]

ריקאנטי סימן ת"ע

אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ לך אבר אחד שאינך מת ממנו, או אמית ישראל חבירך, יש אומרים שחייב להניח לקצץ לו האבר הואיל ואינו מת. וראיה מדאמרין ב[מסכת] עבודה זרה (דף כח:) החש בעינו מותר לכוחלה בשבת ומפרש טעמא דשורייקא דעינא בלבא תלו [כאב עינים נחשב לפיקוח נפש כי שרירי העין תלויים בלב], משמע הא אבר אחר לא. והשתא יבא הנידון מקל וחומר, ומה שבת שחמורה, שאין אבר אחד דוחה אותה, היא נדחית מפני פקוח נפש, אבר אחד שנדחה מפני השבת, אינו דין שתדחה מפני פקוח נפש.

[יט] עיי' חשוקי חמד סנהדרין מד: [מובא במסגרת]

חשוקי חמד סנהדרין מד:

האם אדם מחויב לתרום כליה כדי להציל את חבירו

שאלה אדם העומד במצב פיקוח נפש, והרופאים הודיעו שאם לא תמצא לו כליה בתוך שבוע, הוא עלול למות, ומצאו אדם בריא, שהוא מתאים לתרומת הכליה, האם הוא מחויב לתרום את הכליה שלו, כדי להציל את חבירו, או שמא אינו חייב בזה?

תשובה בפסקי מהר"ם ריקאנטי (סימן תע) כתב שאם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ לך אבר אחד שאינך מת ממנו, או אמית ישראל חבירך, יש אומרים שחייב להניח לקצץ לו האבר הואיל ואינו מת. וראי' מדאמרין בעבודה זרה (דף כח ע"ב) החש בעינו מותר לכוחלה בשבת, ומפרש טעמא דשורייקא דעינא בלבא תלו, משמע הא אבר אחר לא, והשתא יבא הנידון מקל וחומר שבת שחמורה שאין אבר אחד דוחה אותה, היא נדחית מפני פקוח נפש. אבר אחד שנדחה מפני השבת אינו דין שתדחה מפני פקוח נפש.

וכתב עליו בשו"ת רדב"ז (חלק ג סימן תרכו) זו מדת חסידות, אבל לדין יש תשובה, עיי"ש שהאריך לפרוק הק"ו וסיים, כתיב דרכיה דרכי נועם, וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברה, ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו, כדי שלא ימיתו

את חבירו, הלכך איני רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות, ואשרי חלקו של מי שיוכל לעמוד בזה, ואם יש בזה ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה, דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבירה. ויעינן בפתחי תשובה (י"ד סימן קנו ס"ק ט) שהביא את סברת הריקאנטי, והביא שהרדב"ז חלק עליו.

וביחודשי חתם סופר (כתובות דף סא ע"ב) תמה על הרדב"ז דמה שכתב דרכיה דרכי נועם ואין זה דרכי נועם. א"כ מה יענה לכן פטירא דר"פ איזהו נשך (ב"מ דף סב ע"א), דשנים שהיו מהלכים בדרך וביד אחד קיתון של מים ישתו שניהם וימותו, וצריך לתת מימיו שבידו לחברו אעפ"י שאינו מצילו, עד שבא ר"ע ודרש חייך קודמים אבל הצלת חבירו באבר אחד שלו אפשר לא פליג ר"ע. עיי"ש שהאריך לפרוק ראיותיו, וסיים שדברי הרדב"ז נאמרו כאשר נכרי אומר לו או אקטע ירך, או אהרוג פלוני, דמה לו ולפלוני זה ג"ל כוונתו בזה, ועדיין אין הסברה ברורה אצלי, עיי"ש.

אך יתכן שכל דבריהם לא נאמרו אלא בקטעת אבר, שאז חבירו יחסר אבר בגופו ויהיה מוגבל, אבל בתרומת כליה, שאינו מורגש כלל, ויכול האדם לחיות בזה עד מאד ועשרים שנה, בלא סיכוכים, יתכן שגם הרדב"ז יודה שהאדם מחויב בכך. אך נראה שאינו מחויב בדבר, כיון שבעצם הניתוח יש בזה סיכון, ולשיטת הרדב"ז אין אדם מחויב להסתכן כדי להציל את חבירו.

למעניינים: ענף ה - האם איסור "לא תעמוד על דם רעך" נאמר גם לגבי דברים שאינם סכנת נפשות

[כ] עיי' רמב"ם ספר המצוות ל"ט רצא.

[כא] ועיי' בחפץ חיים הלכות רכילות כלל ט' סעיף א' [3 קטעים ראשונים].

[כב] ולכאוי צ"ע הרי בגמרא שלנו משמע להדיא שהלאו הזה נאמר רק על סכנת נפשות.

[כג] ועיי' חשוקי חמד פסחים טז: בשם המשך חכמה [מובא במסגרת]

חשוקי חמד פסחים טז: בשם המשך חכמה

עונן. וכתב שדברי הרמב"ם בספר המצוות אינם מדויקים, עיי"ש. מבואר בדברי משך חכמה שהלאו דלא תעמוד על דם רעך נאמר רק בסכנת נפשות,

אך במשך חכמה (ויקרא יט טז) פירש דברי הספרא רק לגבי עדות נפשות, וכמבואר בסנהדרין (דף עג ע"א) שבידינו נפשות צריך למיטרח ואגורי, אבל בידינו ממונות הוא רק כשתבעו בעל דין להעיד, ועליו נאמר אם לא יגיד ונשא

סנהדרין עג.-עג: [14] בענין הריגת הרודף אחר הערוה

א] גמ' עג. מ[שורה 17 מלמטה] "תנו רבנן אחד הרודף" – עד עג. [שורה 9 מלמטה] "הניחו לו שלא יהרגנה", ורש"י. [למעיינים – יש להמשיך הגמ' עד עג: [נקודתיים] "רבי יהודה אומר", עם רש"י ותוספות].
ב] כדי לדעת מיהם חייבי כריתות ומיתת בי"ד, עיין ברמב"ם [ס' קדושה] הלכות איסורי ביאה פרק א' הלכה א', ד, ה, ו, ז.
ג] יש לעיין מדוע במשנה לא מוזכרים כל העריות כמו בברייתא, ועי' ביד רמ"ה עג. ד"ה תנו רבנן, עד "אבל אלמנה".

ענף א – מחלוקת ראשונים בדן "נעבדה בה עבירה"

שיטת רש"י

ד] עי' רש"י עג. ד"ה נעבדה בה עבירה, וד"ה אין מצילין.
ה] עי' מנחת חינוך מצוה תר אות יא, שביאר שיטת רש"י [מובא במסגרת].

מנחת חינוך מצוה תר אות יא	
ו[א] ומבואר... נגמל שם ע"ה, נעבדה בה עבירה אין נימין להצילה נפשו, ופירש רש"י, נעבדה בה עבירה, כנר, אין מצילין.	דהא אפגמא לה וכו'. מטאור דנצרו דלל היכא דערוה זו נפגמה פעם אחת על ידו או על ידי אחר הן נאונס הן צלון, כיון דנפגמה שוב אין מצילין.

ו] ויל"ע במה שכתב המנחת חינוך "הן באונס הן ברצון", מנין לו זאת, והרי בסוגייתנו רק אונס נחשב לפגם, ולא רצון.

שיטת הרמב"ם

ז] עי' ברמב"ם הלכות רוצח פרק א' הלכה יב [רק עד "עד עמדו בדין"], ובכסף משנה שם.
ח] עיין בערוך לנר ד"ה שם נעבדה בה עבירה, שביאר שיטת הרמב"ם.

להלכה

ט] להלכה - עי' בשו"ע חו"מ סי' תכה סעיף ג.

י] למעיינים – תוספת עיון במחלוקת רש"י ורמב"ם

1] מקור נוסף ברש"י: ועי' בגמ' לקמן עג: [שורה 10 מלמטה] מ"חטא אלו חייבי כריתות", עד [שורה 2 מלמטה] "וחזר ובא עליה כדרכה", וברש"י ד"ה הבא, וד"ה שבא עליה. 2] עי' במאירי עג: ד"ה ויש מעמידין, רק מ"ולגדולי הרבנים". 3] עי' במנחת חינוך מצוה ת"ר אות י"א. שים לב בעיקר לחידושים בד"ה וצריך לומר, וד"ה ונראה דגבי.

ענף ב – חקירה גדולה האם הרודף אחר הערוה דינו כרוצח

יא] יש לחקור חקירה גדולה, האם לפי התורה האונס דינו כמו רצח ופיקוח נפש, לכל פרטיו. ונפקא-מינה: 1] האם מחללין שבת [ונשאר איסורים] כדי להצילה מן האונס. 2] אדם הרגיל בזה האם מותר להורגו כדין רוצח [או למוסרו לשלטונות]. 3] לפי השיטות שכדי להציל מפיקוח נפש צריך להוציא כל ממונו [כן דעת החפץ חיים, ויש חולקים] וי"א אף לסכן את חייו [בית יוסף סי' תכו בשם הירושלמי], האם כך יהיה הדין גם כדי להציל מן האונס.

חילול שבת

יב] עי' במשנה למלך על הרמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פרק כ"ד הלכה ז, [ומומלץ לדלג מ"וכי תימא דלא חשיב חלול" – עד "שוב ראיתי להרי"ף"].

יג] ועי' בשיעורי הגאון רבי דוד פוברסקי [סנהדרין עג.] מה שהסתפק בזה [מובא במסגרת].

שיעורי רבי דוד פוברסקי סנהדרין עג.	
ובמשנה למלך [פרק כ"ד מהלכות שבת ה"ז] נסתפק ברודף אחר הערוה בשבת, אי מותר לחלל שבת ולהצילה בנפשו בשבת, או לא. וכתב להוכיח מדברי הרי"ף (בפסחים דף מ"ט) דכל אותם שמצילין אותם בנפשם הוא אפילו בשבת. אכן צ"ע לפי מה שרצה להוכיח דאף בשבת נמי מותר להרגו, האם בכל מקום נמי יכולים לחלל שבת כדי להציל מעריות, או דאפשר דהויזוה רק דין הכא ברודף, דאפשר להרוג הרודף בשבת, אבל לא דמותר לחלל שבת להציל מעריות, וצ"ע.	

לא תעמוד

יד] עי' ברמב"ם הל' רוצח פרק א' הלכה טו. וצ"ע מנא ליה שיש "לא תעמוד על דם רעך" ברודף אחר הערוה, והרי הוא לא הולך להורגה. ועי' בלשון התורה דברים כב, כו. [ואולי יש לדחות, דעי' ברמב"ם ספר המצוות ל"ת רצו שיש מצות "לא תעמוד" גם בהצלת ממון ולא רק בהצלת נפשות].

הריגתו

טו] הקדמה: הנה לגבי אדם המוחזק שהוא "מוסר" בקביעות, עי' בשו"ע חו"מ סי' שפח סעיף יא, שמותר להרגו. ועי' בבית יוסף חו"מ סוף סי' שפח ד"ה וזאת אשר השיב [עמ' רצב בטור מכון ירושלים], שביאר היתר הריגת המוסר.
טז] וא"כ יש לעיין, למשל אם אדם אחד הוחזק שמתעלל בילדים או בילדות וכד', האם מותר למסרו או להרגו.
יז] ועי' בספר נשמת אברהם חו"מ סי' שפח בשם הגרש"י אויערבאך [מובא במסגרת].

נשמת אברהם חו"מ סי' שפח		
המשפט מעבירים את התינוק למשפחה ואם מדובר על מעשה אונס, למשל, כשהאב אונס את בתו הקטנה פעמים חוזרות, הרי גם כאן יש לאב דין של רודף	ונראה שהדין יהיה כפי שבמקרה דלעיל. וכתב לי הגרש"י אויערבאך זצ"ל: כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה והוא ממש רודף אחר עריות, עכ"ל.	(א) אסור למסור. ילד או תינוק שהובא לבית חולים עם תסמונת של "הילד המוכה", דהיינו עם שברים מרובים בגלל סכנת הנפשות הממשית, על הרופא להודיע לבית המשפט ואז ע"י צו בית

יח] ויל"ע אילו לא היה אפשר למוסרו למאסר כמו בזמננו, אלא רק להריגה כמו בזמני קדם, האם היה מותר למוסרו.

הרואה שני רודפים - אחד לרוצח ואחד לאנוס את הערוה, מה יעשה

יט] עי' שפת אמת יומא פב: ד"ה בגמ' ורוצח גופיה [רק מ"אכן יש לחקור"].

סנהדרין עג: – [15] בענין האומרת הניחו לו שלא ייהרגנה

[א] גמ' עג: [מנקודתיים] "רבי יהודה אומר" – עד [נקודתיים] "חטא אלו חייבי כריתות". וברש"י.
[ב] ע"י ביד רמ"ה ד"ה פיסקא ר' יהודה אומר. מה שביאר במחלוקת רבי יהודה וחכמים.

בענין הצנועות המוסרות נפשן

[ג] ע"י רש"י ד"ה דמסרה נפשה. ויל"ע מדוע הצנועות מוסרות נפשן.
[ד] וע"י בגמ' כתובות ג: [מ'רש העמוד] "דתניא מפני מה אמרו" – עד "איכא פרוצות ואיכא נמי כהנות". וברש"י.
[ה] וע"י בשו"ת עמודי אור סי' פז אות יב [מובא במסגרת].

שו"ת עמודי אור סי' פז

בסנהדרין עג: ורבי יהודה האי דקאמר רחמנא קטליה משום דמסרה נפשה לקטלא. ופירש רש"י שיש צנועות שמוסרין עצמן למות שיהרגנה ולא תבעל לו. ומה שדקדק רש"י לפרש "שיש צנועות" הוא כדאמרין בכתובות (ג:): איכא צנועות דמסרין נפשיהו לקטלא. סברת רבי יהודה דאמדה התורה דעת בנות ישראל הכשרות שהיא תמסור נפשה למות אע"ג דדינא לאו הכי הוא, כמו שהאריכו התוספות בכמה מקומות דאשה אינה חייבת למסור עצמה למיתה על גילוי עריות, דאשה קרקע עולם היא, אלא דקדושתן ובוששתן יגיעם למסור נפשם אף שאינם מחויבות.

[ו] וע"י בשו"ע יו"ד סי' קנז סעיף א' תחילת סעיף א' [עד הרמ"א הראשון], ובש"ך שם סי' ק"א [שני שורות ראשונות], שהביא מחלוקת אם מותר להחמיר ב"עבור ואל ייהרג".

[ז] וע"י בספר ברכת אברהם בסוגיתנו שכתב שהנהגת הצנועות תלויה במחלוקת זו. [מובא במסגרת]. ויל"ע אם זה מוכרח.

ברכת אברהם

הרמב"ם (ויסוה"ת פ"ה ה"ד) שכתב, כל מי שנאמר בו יעבור ואל ייהרג, ולא עבר, הרג זה מתחייב צנפשו.

ולרמב"ם ל"ל דגם אם אין עושות כדן, מ"מ צמליאות יש לנפשות שמוסרות עצמן למיתה.

ורבי יהודה, האי דקאמר רחמנא קטליה משום דמסרה נפשה לקטלא וכו', ופרש"י שיש צנועות שמוסרין עצמן למות שיהרגנה ולא תבעל לו וכו'. לכאורה משמע כמש"כ התוס' בעבודה זרה (כ"ז ע"ב) ד"ה יכול כסה"ד שכתבו אם לא להחמיר על עצמן אפילו בשאר מצות שאלו, נגד מש"כ

הריגת הרודף אחר הערוה לפי רבי יהודה – האם הוא מדין רודף?

[ח] ע"י משנה למלך על הרמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פרק כ"ד הלכה ז', רק מ[שורה 5] מלמטה במהד' פרנקל "ודע דאליבא דר' יהודה" עד סוף הקטע.

[ט] ע"י שיעורי הג"ר שמואל רוזובסקי זצ"ל למסכת מכות דף יא:, מה שהעיר על המשנה למלך. [מובא במסגרת]

שיעורי רבי שמואל רוזובסקי מכות יא:

העריות. וה"ט משום דאי"ז אלא חששא בעלמא דמי יימר שתמסור עצמה להריגה, וגם אינו ברור שרוצה להרגה, רק דס"ל לר"י דגדר הגזירה כ' ברודף אחר הערוה הוא משום דיש כאן גם חששא דנפשות, ולהכי כשאומרת הניחו לו אין מצילין, אבל מדין רודף דרציחה פשיטא דלא היו הורגין אותו. אלא דגבי שבת הא גם מחששא דפקדון מחללין שבת, וא"כ גם לרבנן אפשר להרגו בשבת, דלענין האי חששא דשמא ייהרגנה לא מצינו פלוגתא דר"י ורבנן, אלא דרבנן ס"ל דלא ניתן להרגו משום חשש זה, ורק דאפגימתה קפיד רחמנא, אבל אם יש כאן במציאות חשש פקדון, בזה לא מצינו פלוגתא כלל.

פח. ובמשל"מ פכ"ד משבת ה"ז נסתפק ברודף אחר הערוה אם מחללין שבת בהריגתו כדי להצילה או לא. ויעו"ש שכתב דאליבא דרבי יהודה דאית ליה דהאומרת הניחו לו שלא ייהרגו אין הורגין אותו, ואמרין התם דס"ל לרבנן דהא דאמר רחמנא קטלי משום דמסרה נפשה לקטלא ואמרה תורה הצל דמה בדמו, לפי"ז פשיטא דאף בשבת הורגין אותו משום דחשיב רודף, אבל לרבנן דס"ל דאפגימתה קפיד רחמנא לפי"ז יש להסתפק כנ"ל, וצ"ע. ועיי"ש מה שהביא בזה מהרי"ף דפסחים.

ולא הבנתי דבריו, דהא בע"כ גם לר"י לא הוי רודף ממש אחר הנפש, דהא זהו דין מיוחד דרודף אחר

[י] יש לעיין, אם אב בא לאנוס את בתו, האם לפי רבי יהודה אין מצילין אותה בנפשו, כי בודאי לא ייהרגנה, כמו שאב שבא אל בנו במחתרת לא נהרג כי "חזקה אב מרחם על בנו".

להלכה במחלוקת רבי יהודה וחכמים

[יא] ע"י בשו"ע חו"מ סי' תכה סעיף ד' [בלי הרמ"א] ובסמ"ע ס"ק יא-יב.

המפתה קטנה האם הורגים אותו

[יב] ע"י מנחת חינוך מצוה תר"א אות ט' [מובא במסגרת].

מנחת חינוך מצוה תרא אות ט'

מזליס אותה אף נפיתו. או אפשר דכיון דלא נה דעת ואינה מקפדת על פגמה כלל, ועל העצירה לא הקפידה המורה, א"כ אפילו רוצה לאנוסה אין מזליס אותה בנפשו כלל, וצ"ע, עיין בגמרא. שו"ב ראיתי בספר שיטה מקובצת בנפשות בפרק אלו נערים כ"ט ע"א [סוף ד"ה גערה] שנסתפק בה, עיי"ש שכתב דאפשר לענין זה הוי ליה פיתוי, עיי"ש.	ואפשר דאם היא קטנה, דפיתוי קטנה אונס הוא לדעת רוב הפוסקים מוכ מהר"מ, וכן אם היא שוטה ומרשע דודאי הוי כאונס דלאו נה דעת היא, וצ"ע.	[ט] אבל מפתה אין מזליס בנפשו, דהמורה לא הקפידה על העצירה רק אפגימה, אלא אם היא צעמא אינה מקפדת לית לן בה, כן מנח"ס צט"ס שם.
--	---	---

[יג] יל"ע לאור דבריו, מה הדין אם אדם זר מרמה אשה כאילו שהוא בעלה ובא עליה במרמה, שלפי ההלכה זה נחשב לאונס, האם מותר לאדם אחר להורגו קודם מעשה.

למעיינים - הרודף אחר הנדה האם הורגים אותו

[יד] ע"י במנחת חינוך מצוה ת"ר אות י'.

סנהדרין עג:-עד. [16] בענין להצילו באחד מאבריו

[א] גמ' עג: [מנקודתיים] "חטא אלו חייבי כריתות" – עד עד. [שורה 2 מהרחבות] "היכי משכחת לה דיענש". ורש"י.

מציל שיכל להציל באחד מאבריו ובכל זאת הרג, האם בית דין הורגים אותו

[ב] ע"י ברמב"ם ספר נזיקין הלכות רוצח פרק א' הלכה יג, ובכסף משנה שם.

[ג] ע"י בטור חו"מ סי' תכה סעיף א' מ"ואם יכולים להציל הנרדף באחד מאבריו הרודף" עד "למה אין בית דין ממיתין אותו".

[ד] וע"י בית יוסף שם ד"ה ומ"ש רבינו ואיני יודע כיון שחייב מיתה. [וצ"ב בהבנת דברי הבית יוסף].

מה שלמד החפץ חיים מכאן להלכות לשון הרע

[ה] ע"י בספר חפץ חיים ה"ל לשה"ר כלל י' סעיף א', וסעיף ב' רק התנאי השישי ובבאר מים חיים ס"ק יא [עוד "ומה שכתבנו בעצה אחרת".

[ו] ויש לעיין אם דיבר לשון הרע לתועלת ולא קיים את התנאי הזה, האם זה עוון כאילו דיבר לשון הרע סתם, או שזה קל יותר.

האם רבנן חולקים על רבי יונתן בן שאול

[ז] יל"ע האם רבי יונתן בן שאול הוא דעה מוסכמת, או שיש רבנן שחולקים עליו וסוברים שמותר להרוג הרודף גם כשיכול להציל באחד מאבריו. ע"י ערוך לנר ד"ה שם ורבי יונתן בן שאול.

[ח] ויל"ע אם נאמר שרבנן חולקים על רבי יונתן בן שאול, מהי הסברא בדבריהם. וע"י באפיקי ים ח"ב סי' מ' [מובא במסגרת].

אפיקי ים חלק ב' סי' מ'

ואולי אפשר לומר, דזהו באמת טעמיהו דרבנן, דפליגי על רבי יונתן בן שאול וסבירא להו דאפילו כשיכול להצילו באחד מאבריו, מותר להורגו, כדפרש"י ז"ל שם [סנהדרין] דף נ"ז ע"ב בד"ה נהרג, וצריך להבין מאי טעמא, כיון דכל עיקרו אינו רק להצלת הנרדף, אם כן בשיכול להצילו באחד מאבריו, מאי טעמא מותר לו להרוג, וכן רבי יונתן בן שאול דאמר ביכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג עליו, פריך הש"ס שם (דף עד.), מאי טעמא דרבי יונתן בן שאול, הלא קשה למה לי קרא סברא הוא, ואדרבה צריך טעם לרבנן, אכן למה שכתבתי אתי שפיר דזהו טעמיהו דרבנן, דסבירא להו דהוי עונש וכפשוטו הקרא דשופר דם האדם באדם דמו ישפך, דמשמע דהוא עונש דהרי בקרא זה הוא הציווי והעונש לבן נח על שפיכות דמים, וכיון דהוי עונש, על כן מותר להרוגו גם בשיכול להצילו באחד מאבריו, ועל כן צריך טעם רק לרבי יונתן בן שאול.

האם בא במחתרת צריכים להצילו באחד מאבריו

[ט] ע"י בחמרא וחיי עב. [בקובץ מפרשים עמ' תצב] ד"ה מתני' הבא במחתרת.

[י] וצ"ב לפי דבריו, מה הדין אם בכל זאת בעל הבית יכול לדקדק להציל באחד מאבריו.

מה הדין אם יש למציל ספק אם יכול להציל באחד מאבריו

[יא] ע"י בספר ברכת אברהם בסוגיתנו [מובא במסגרת].

ברכת אברהם בסוגיתנו

וּבְרָאָה דְּאִינוּ דּוֹמָה לְסַפֵּק אֵצֶּה, שָׂצָא צִמְחָתְרָת, ע' מ"ח צִמְחָתְרָת אֲצֵרָה עִמָּ"ס פִּסְחִיס (צ' ע"צ) צִעִינָן הִבָּא צִמְחָתְרָת, דְּאִפִּילוּ אִם שֶׁס אֲסוּר לְהַרְגוֹ, י"ל דְּכֹאֵן מוֹתֵר שְׁהִי וְדֹאֵי רוֹדֵף הוּא וִישׁ עֲלֵיו חִיּוֹב הַלְלָה, וְשִׁפִּיר י"ל דְּזֶה מֵאֵד דִּין הַהֲלָלָה שֶׁלֹּא יִשְׁאִיר הַנֶּרְדֵּף צִמְחָתְרָת פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ.	ז) ויש לחקור צספק אם ניתן להצילו באחד מאבריו, אם נמא דהוה ספק רציחה, ולכן אסור להרוג, או דכיון דהוה ודאי רודף, ורק ספק אם ניתן להציל בלי להרוג, והרי מוטל עליו להציל, ח"כ מדין הלא מוטל עליו לעשות מה שמצילו צודאי.
---	--

למעיינים – האם הנרדף עצמו ג"כ צריך לדקדק להציל באחד מאבריו של רודף

[יב] ע"י בספר יד דוד בסוגיתנו [מובא במסגרת]

ספר יד דוד בסוגיתנו

דהבא להרגך השכם להורגו וא"כ ודאי אין צריך לדקדק על זה, ואפשר דזה לא משום פקוח נפש הוא אלא מסברא ידעינן זאת דהבא להרגך השכם להורגו. אבל באחר שבא להרוג הרודף הוי הטעם משום פקוח נפש, וא"כ כל שיכול לעשות שאין שם פקוח נפש צריך לעשות כן, וכן בעריות כיון שיכולה להציל עצמה באחד מאבריו ולא שייך הבא להרגך השכם להרוג, וקרוב לזה כתב בסם ח"י בדרשות. אמנם	עצמו, מיהו י"ל דלענין זה אם אינו חייב מיתה רק לנרדף ולא לכ"ע משום זה לא מקרי חייב מיתה דיהי' פטור, דהא ודאי אף הנרדף גופא ראוי הוא להצילו באחד מאבריו, אלא שאם לא עשה כן מחמת שהי' נבהל להציל עצמו פטור לגמרי, ועכ"פ מפני זה לא מקרי הרודף מתחייב בנפשו. אמנם ברודף אחר העריות נראה דאין חילוק דאף הנרדף צריך להציל באחד מאבריו, והטעם, דגבי רודף להורגו הטעם	דף עד, א. רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו כו'. וכתב רש"י ויכול הנרדף או הרואה להציל באחד מאבריו, ומוכח דאפילו הנרדף מחויב להציל באחד מאבריו אם יכול, ודלא כמ"ש הרא"ם בפ' וישלח דנרדף איירי דהוא בהול על נפשו אם הרגו לגמרי פטור, וכדברי רש"י מוכח לעיל בס"פ נגמר הדין גבי אבנר, ועיין מ"ש שם בארוכה, ולפי פשוטו גם מסוגיא דהכא מוכח כן, דאל"כ קשה האי ענש יענש היכא משכחת, הא עכ"פ ניתן להצילו בנפשו ע"י הנרדף
--	--	---

המשך בעמוד הבא...

בענין זמרי ופנחס

קושית האחרונים המפורסמת מזמרי ופנחס

[ג] עיי' משנה לקמן פא: "והבועל ארמית קנאין פוגעין בו", וברש"י ד"ה קנאין, וד"ה פוגעין.
 [ד] גמ' פב. [4 שורות לפני סוף השורות הצרות] "א"ר חסדא הבא לימלך" – עד [4 שורות אח"כ] "שהרי רודף הוא", וברש"י.
 טו] הטעם מדוע פנחס נחשב לרודף, עיי' בחידושי הר"ן [בקובץ מפרשים] ד"ה מאי טעמא רודף הוא.
 טז] ברם הקשו האחרונים, מדוע זמרי יכול להרוג את פנחס, והרי יש לזמרי אפשרות יותר פשוטה, לפרוש מן העבירה, ואז פנחס הרי מיד יפסיק לרדוף אותו, וא"כ הוי כמו יכול [זמרי] להציל באחד מאבריו [של פנחס] שאינו רשאי להרוג.

תירוץ א - הג"ר שמואל רוזובסקי זצ"ל

[ז] עיי' בספר זכרון שמואל [להג"ר שמואל רוזובסקי זצ"ל] סי' פג ס"ק ז', מה שכתב לתרץ בזה [מובא במסגרת]

זכרון שמואל סי' פ"ג ס"ק ז		
לכאילו עיי' שלא יעשה הדבר, ואפי' אם עשה דבר שחייב מיתה מ"מ כיון שאין רשות להורגו בלי גמ"ד חשיב שפיר רודף, ומה דיש לו היתר מדין קנאין פוגעין בו לא מגרע דין רודף לגבי הנרדף, ואפילו אם אחד יאכל ציוה"כ ויאמר לו אל תאכל ואם תאכל אני הורג אותך נראה דדין רודף גמור יש לו, וזה ברור. אלא דל"ע	דאין ציד הרודף להכריח לנרדף לצטל מעשיו משום חיוס שימיתנו, וחשיב רודף אף דהנרדף עבד מעשה חיסור, דאינו יכול להכריחו לפרוש מאיסור עיי' שימיתנו, וזה נכון מאד. וציאור הדברים, דכיון דאינו חייב מיתה צד זה שאינו פורש ויש רשות לקנאין לפגוע בו חשיב שפיר רודף, דהוי כעושה דבר המותר ורודף אחריו שלא יעשה זאת דודאי לא חשיב שיכול	חלום ראיתי זה בנים רבות צספר גליל מסכת שהקשה אמאי זמרי אינו נהרג עליו והא יכול להנילו לפנחס עיי' שיפירוש מהנכרית, וכתב דלפי דעת הר"ם דכה"ג צאמת יהרג גם לדעת הר"ם. ואמנם עיקר קושיתו דלא גרע מיכול להנילו צאחד מאבריו הוקשה לי צילדותי, ושאלתני את פי אלא"ה הגר"א גלצורט זצ"ל ואמר לי דלק"מ,

[ח] הוספה: לפי חידושו של הגר"ש רוזובסקי, יוצא חידוש, שאם אחד אומר לחברו "אינני רוצה שתעמוד עכשיו בצד הזה של המדרכה, אם תשאר כאן אני יהרוג אותך", או "אינני רוצה שתשתה עכשיו קפה, אם תשתה אני יהרוג אותך", הדין יהיה שאינו חייב לעזוב את המדרכה ולא להנמנע משתיית הקפה, והמאיים נחשב לרודף ויכול המאויים להורגו.

תירוץ ב - בספר משנת פיקוח נפש

[ט] עיי' בספר משנת פיקוח נפש [להג"ר יוסף אריה לורנץ שליט"א] סי' נג, מה שתירץ בזה [מובא במסגרת]

ספר משנת פיקוח נפש סי' נג	
דכתב המנ"ח מלוא רצ"ו אות ל"ג דהרודף אחר ספק ישראל ספק עכו"ם מותר להורגו מדין רודף, דנראה דגם לאחר שנתצבר שהיה רודף אחר עכו"ם אין עוון לזה שהרג לרודף, דסו"ס צעשה שהרג היה נחשב לרודף והיה עליו להורגו, וא"כ גם צעשה דזמרי הוה קן דלא היה זמרי יכול לדעת דלאחר שיפירוש שוב פנחס לא יהרגנו, וממילא לפי דעמו היה לפנחס דין רודף ולא היה זמרי נהרג עליו, וגם בדברי הרמב"ם בפ"צ מאיסורי ציאה	ח) עוד נראה לענ"ד דיש מקום לומר דגם אם זמרי היה פורש והורג לפנחס לא היה נהרג עליו, דזמרי לא היה יודע דפנחס צא להורגו מדינא דקנאין פוגעין בו ודין זה הוא רק צעטת מעשה, שהרי כל עדת ישראל לא ידעו להאי הילכתא ורק פנחס אמר למשה כך מקובלני, וזמרי היה יכול לשמוע דגם אם יפרוש יהרגנו פנחס, וממילא מותר לו להורגו מדין רודף, וגם לאחר שיצטרך שטעה מ"מ לא היה נהרג עליו, ודומה הדבר להא

נפקא מינא בין התירוצים

[כ] עיי' בספר משנת פיקוח נפש סי' נג [מובא במסגרת] שהביא מעשה נורא בשני סוחרי סמים שאחד רצח את השני, ולכאוי דינו תלוי בשני התירוצים דלעיל.

משנת פיקוח נפש סי' נג	
שלא למכור לסחורתו ולא לא הוה נרדף, וא"כ מנא לן דכגון דא מותר להרוג לרודף, ועוד דהוי שיכול להניל לרודף צאחד מאבריו שהה"א אם לא ימכור סחורתו אין בלן רודף, יעוין עוד צמנחת אקנא	א) מעשה צחחר צתשובה אשר צא צשאלה דלהלן: צומן שהיה חילוני עסק ציצוא סחורה מוצרחת (סמים) יחד עם שותף, לימים נפרדו דרכם ואינם עליו השותף שאם ימכור ללקוחות שהיו צעבר שייכים לעסק המשותף הרי שיהרגהו, והלך הוא והקדים והרגו, ועמה נפשו צשאלתו האם צריך כפרה על מעשיו והיאך יכול לתקן מה צעשה. והנה צפשוטו מה צעשה מדין עשה דהרי המאיים חשיב רודף והיה מותר לו להורגו כשאר כל רודף דהנא להורגן השכם להורגו, - אמנם יש לדון צזה ה) איברא דנעיקר מה דנקטנו דהמאיים להורגו אם ימשיך ימכור לסחורתו חשיב כרודף, יש לדון דהרי יכול

חקירת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל באומר קטע את ידי ואם לא אהרגך

[כא] עיי' צמנחת שלמה לגרש"ז אויערבאך זצ"ל חלק א' סי' ז'

מנחת שלמה חלק א סימן ז
ויפה העיר לי בזה חכם אחד דלדברינו [- שסובר כמו הגר"ש רוזובסקי דלעיל] יש לחקור באחד שאמר לחבירו קטע את ידי ואי לאו - קטלינא לך, דאף שיכול ודאי להציל עצמו באחד מאבריו של הרודף עיי' זה שיעשה כרצונו לקטוע לו את היד, מ"מ אפשר דלאו כל כמיניה של הרודף להכריח אחרים לעשות כרצונו ואם אין הלה רוצה לקטוע את ידו שפיר רשאי להשכים עליו ולהרגו, והדבר צריך הכרע כי סוף סוף מעשהו הוא בגופו של הרודף למען הצל את עצמו וכי מפני שגם הרודף רוצה בכך מיגרע גרע וצ"ע.

להלכה בענין זמרי ופנחס

[כב] עיי' ברמ"א חו"מ סי' תכה סעיף ד', ובסמ"ע ס"ק יג-יד.

למעיינים - האם גם בכל רודף אמרינן אילו נהפך הנרדף וכו'

[כג] עיי' משנה למלך רוצח פרק א' הלכה טו. ועיי' בחמרא וחיי [בקובץ מפרשים] פב. ד"ה ולא עוד, מ"זה שאמרנו שאם נהפך".

סנהדרין עד. [17]

בענין נרדף ששיבר את הכלים, ומציל ששיבר את הכלים

[א] גמ' עד. [מ]שורה 3 מהרחבות] "דאמר רבא רודף" עד "את חבירו מיד הרודף" [נקודתיים].

האם סוגיתנו מדברת רק ברודף להרוג או גם ברודף אחר הערוה

[ב] עי' רש"י ד"ה ורודף שהיה רודף.

[ג] עי' רמב"ם ספר נזיקין הלכות חובל ומזיק פרק ח' הלכה י"ב. ויל"ע האם יש כאן מחלוקת בין רש"י לרמב"ם.

ענף א – בענין "נרדף ששיבר כלים של רודף פטור"

[ד] עי' תוס' ד"ה שלא יהא.

[ה] ולכאוי צ"ב לדברי התוס', מדוע נקטה הגמ' בלשון מיוחדת "שלא יהא ממונו חביב" ולא אמרה בפשיטות שזה "כל שכן".

[ו] עי' בספר פתחי חושן להג"ר יעקב בלויא שליט"א, חבר בד"ץ העדה החרדית, חלק ה' פרק יב סעיף טז [מובא במסגרת]

פתחי חושן

הנרדף ששיבר כלים של הרודף פטור

ובשו"ע כתב הטעם שלא יהא ממונו חמור מגופו, ולכאורה איירי כשישיבר כליו של רודף כדי להבריחו,

והוי דומיא דגופו שהורגו או חובל בו כדי להציל עצמו, ומ"מ נראה דה"ה כשישיבר כלים של רודף בשעת

מנוסה פטור, ואע"פ שלכאורה לא שייך טעם זה, מ"מ הרודף עצמו גרם לכך, ולכאורה היה נראה שאפילו

שיבר כלים של רודף שלא בדרך הצלה יש מקום לפוטרו מטעם שלא יהא ממונו חמור מגופו, אבל

הצלה, בערוה"ש כתב דדוקא כשישיבר כמה שנוגע להצלתו פטור, וצ"ל משום דגם בגופו אינו פטור אלא בדרך

ענף ב – בענין "נרדף ששיבר כלים של כל אדם חייב שמציל עצמו בממון חבירו"

[ז] עי' ביד רמ"ה ד"ה וסברין לאקשוויי, מ"הא דאמרין הכא דאסור לאדם", עד סוף הקטע.

[ח] עי' בגמ' ב"ק ס' : [מ]נקודתיים] "ויתאוו דוד" עד "ואין מוחין בידו", וברש"י ד"ה אשר, וד"ה טמון. ותוס' ד"ה מהו להציל.

[ט] ועי' ברא"ש ב"ק פרק שישי סי' יב [עד "אלא יציל עצמו וישלם"].

[י] להלכה עי' בשו"ע חו"מ סי' שנט סעיף ד', ובסמ"ע ס"ק י'.

[יא] יל"ע באדם שצריך דחוף מנת דם להצלת חייו, האם מותר לו לקחת דם מגופו של חברו ללא הסכמתו, באופן שלא יקרה

"לתורם" שום נזק מזה. והאם יצטרך אח"כ לשלם "לתורם" כפי המחיר שעולה מנת דם בשוק הרפואה [הרב זילברשטיין].

ענף ג – בענין מציל ששיבר את הכלים, דפטור מצד תקנת חכמים

[יב] האם מותר למציל לכתחילה לשבור כלים לצורך ההצלה. עי' בפלפולא חריפתא על הרא"ש ב"ק פרק שישי סי' יב ס"ק ח.

[יג] יל"ע במציל ששיבר, האם יש מידת חסידות לשלם בכל זאת.

אדם שלוה כסף או רכב כדי להציל, האם פטור מלשלם על זה מצד התקנה "שאם לא כן אין לך אדם שמציל את חברו"

[יד] עי' בספר תורת היולדת להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א פרק כ' הערה ג' [מובא במסגרת]

תורת היולדת

לקח מכונית חבירו וניזוקה.

הלוקח מכונית מחבירו כרי להסיע יולדת או חולה מסוכן, והרכב ניזוק, נראה דפטור

מלשלם. ודבר זה יש ללמוד ממסכת סנהדרין דף ע"ד. "רודף שהיה רודף אחר רודף

להצילו ושיבר את הכלים וכו' בין של רודף ובין של נרדף ובין של כל אדם פטור, ולא מן

הדין, שאם אי אתה אומר כן, נמצא אין לך כל אדם שמציל את חברו מיד הרודף".

והנתיבות בסימן ש"מ סק"ו הביא מימרא זו להלכה.

וכל זה מיירי אם היולדת אינה במכונית, אבל כשהיא במכונית, דינה כדין "שואל",

וחייבת לשלם, ואין בזה תקנת חכמים הג"ל "שאין לך מי שיציל את חברו".

[טו] ועי' בשו"ת אגרות משה חו"מ סי' סג שכתב לכאורה דלא כהתורת היולדת.

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן סג

תשי"ג. למע"כ הגאון מוהר"ר שלמה הלברשטאם הגאב"ד ואדמו"ר מבובוב (שליט"א) [זצ"ל].

הנה בענין הממון שלוח מעלת כבודו במשך המלחמה העולמית ושלח לאירופה כדי להציל נפשות ישראל מן ההריגה וכונתו היתה

שהצבור יפרע את חובו, וכעת נתבע מעלת כבודו לפרעו, מה שכותב כבוד תורתו שטענתו היא שמדינת אינו חייב כלום אלא מחמת

שהורגל להתנהג במדת חסידות לפני משורת הדין, רוצה לשלם מעט מעט בסכומים קטנים ומטעם זה יוכל ליתן למי שירצה.

הנה במחילה מכבודו, חייב כבוד תורתו ע"פ דין התורה בחיוב גמור ואין בזה שום שקלא וטריא כי בין להציל עצמו ובין להציל אחרים

כשהציל בממון אחרים חייב לשלם כידוע מגמ' ופוסקים. והתקנה שאמר רבה בסנהדרין דף ע"ד ע"א ברודף להציל ששיבר כלים של כל

אדם פטור, שאם אי אתה אומר כן אין לך אדם שמציל את חברו מיד הרודף, הוא רק ליפטר מדין מזיק, ורק מהמונעים בדרכו, אבל

להפטר מחיוב גזל והלואה לא תקנו. ואף במזיק, שלא בעומדים בדרכו כהא דרודף ששיבר, נמי אינו בכלל התקנה ולכן אי לאו מדין מלך

פורץ גדר לעשות לו דרך היו חייבין לשלם על שרפת הגדישין בב"ק דף ס' ע"ב אף שהיה זה להצלת רבים ולא היה גם בזה התקנה.

ידידו דשו"ת מוקירו, משה פיינשטיין.

[טז] ויל"ע האם יש כאן מחלוקת בין האגרות משה לתורת היולדת, או שיש חילוק בין המקרים.

למענינים [לעיון בנידון התורת היולדת והאגרות משה]

[יז] עי' בנתיבות המשפט סי' עב ס"ק יז מ"ומ"מ נראה במי" עד "ושיבר כלים דפטור".

[יח] ועי' בספר משובב נתיבות [בסוף ספר קצות החושן] סי' עב ס"ק יז בהגהות [מאת תלמיד הקצה"ח ושמו מהריא"ז ענזיל] בסוגריים

המתחילות "גם מ"ש הרהמ"ח דשואל" ומסיימות "אין דינו של הרמ"ח מחזור".

סנהדרין עד. [18] בענין יעבור ואל יהרג בשאר מצוות

[א] גמ' עד. מ"א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה" – עד [שורה 4 מלמטה] "סומק טפיי". וברשיי.

מנין לגמרא שהפסוק "ואהבת את ה'" מדבר על איסור עבודה זרה

[ב] עיי' ר"ן פסחים דף ו. מדפי הרי"ף ד"ה אם נאמר, מ"והיינו טעמא דמפקי", עד סוף הקטע.

מחלוקת הראשונים אם אדם רשאי למסור נפש בשאר מצוות שאינם מג' חמורות

[ג] שיטת הרמב"ם – עיי' רמב"ם ספר מדע הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה א' ותחילת הלכה ד'.

[ד] שיטת תוס' – עיי' תוס' ע"ז כז: ד"ה יכול, רק מ"ואם רצה להחמיר על עצמו" עד סוף התוס'.

קושיות והערות על שיטת התוס'

[ה] עיי' בספר מלחמות ה' לרמב"ן סנהדרין יז: בדפי הרי"ף, מד"ה "ועוד אביי אמר" עד יח. "והמונע עצמו מתחייב בנפשו". שהקשה מדוע אדם הנמצא במצב של פיקוח נפש בשבת אסור לו להחמיר על עצמו, ואילו כשגוי מכריחו מותר לו להחמיר.

[ו] בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' קמד) הקשה, והרי גוי מוזהר על איסור שפיכות דמים שהוא אחד משבע מצוות בני נח, וקיימא לן (בגמרא עבודה זרה ו: שהמכשיל גוי באיסור משבע מצוות בני נח עובר באיסור "לפני עור לא תתן מכשול" וא"כ איך מותר ליהודי למסור נפש כשאינו מוכרח, והרי בזה הוא מכשיל את הגוי באיסור רציחה. ונשאר בצ"ע.

קושיות והערות של שיטת הרמב"ם

[ז] עיי' בבית יוסף יו"ד סי' קנז סעיף א' ד"ה ומ"ש רבינו על שאר, שהביא ב' קושיות לכאוי על הרמב"ם א' איך חנניה מישאל ועזריה מסרו נפש על מצוה שלא היתה מג' החמורות. ב' המדרש "מה לך יוצא ליסקל".

[ח] עיי' גמ' עירובין כא: מ"תנו רבנן מעשה ברבי עקיבא" עד "שלא בבית האסורין על אחת כמה וכמה". ובמהר"ץ חיות שם [מודפס בסוף כרך הגמ'] ד"ה תוס' ד"ה מוטב אמות. וצ"ב מה הסברא

להלכה

[ט] עיי' בשו"ע יו"ד סי' קנז סעיף א' מתחילת הסעיף עד הגהת הרמ"א הראשונה.

[י] ועיי' בשו"ע שם ס"ק א'.

שאלה למעשה בימי השואה

[יא] עיי' בשו"ת ממעמקים מאת הג"ר אפרים אשרי זצ"ל חלק ב' סי' יא [מובא במסגרת].

שו"ת ממעמקים (שאלות שהתעוררו בשואה)

שאלה: ביום י"ג אלול תש"ב הוציא הצר הצורך הנאצי ימ"ש את הצו שאסור ליהודים כלואי הגיטו לברך את ה' במקהלות ולהתאסף בבתי כנסיות ובתי מדרשות לתורה ולתפלה וא"ז בזמן ההוא בא אלי ר' נפתלי וויינטרויב הי"ד גבאי בית הכנסת של גפינוביץ הי"ד ושאל אותי כדינה של תורה, אם מחויב הוא להסתכן בסכנת גוף ונפש לילך להתפלל בציבור בקלוזי שהיה רגיל בו להשכים ולהעריב? האם מחויב הוא למסור את נפשו על תורה ותפלה או לא?

ועיי' גם כן בספר החינוך מצות רצ"ו שכתב: ומה שמצינו מעשים לחסידים הראשונים שנהרגו אפילו על ביטול מצוה וכעין מה שאמרו חז"ל מה לך יוצא ליסקל על שמלתי את בני מה לך יוצא ליצלב על שנטלתי הלולב, מדת חסידות עשו הם וראו שהדור היה צריך לכך.

ולאת בנידון דידן לא מלאני לבי להורות לשואל שילך לסכן את עצמו ולהתמסר על קדושת השם לשם תורה ותפלה בצבור, כי מי יודע אם מחשבתו טהורה וזכה מכל שמץ וסיג עד שיהא במדרגת מעלת דניאל וחבריו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם אפילו על דבר שיש לדרוש עליו "וחי בהם ולא שימות בהם", אבל מאידך גיסא לא אסרתי עליו לעשות כן מטעם מה שכתב הרמב"ם בפ"ה מה' יסודי התורה ה"א, שהרי כל ישראל קדושים הם ובעלי נפש שחוצבה משמי מרומים ממעלות הכי עליונות, כי מצד הדין יש להשאיר את הדבר הזה להכרעת כל אחד ואחד כפי גודל הרגשותו ומעלתו אהבתו ויראתו, ובדאי שבעל הדין והרחמים יורה לו את דרכו, דרך החיים.

למעיינים - האם יש ענין לברוח מלמות על קידוש ה'

[יב] עיי' פתחי תשובה על השו"ע יו"ד סי' קנז ס"ק ח'.

[יג] עיי' מה שציין לתוס' פסחים נג: ד"ה מה ראו.

למעיינים - הסברא במחלוקת רמב"ם ותוס'.

[יד] עיי' קובץ הערות מרבי אלחנן וסרמן זצ"ל יבמות סי' מח סעיף יד קטע ראשון, וסעיף יז.

סנהדרין עד. [19]

בענין יהרג ואל יעבור בג' החמורות

א] גמ' עד. מ"א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה" – עד [שורה 4 מלמטה] "סומק טפ"י. וברש"י.
ב] בטעם הדבר שהתיחדו דוקא שלש מצוות אלו, ע"י בר"ן ד"ה חוץ מע"ז וגילוי עריות.

מה הדין באדם שעבר על אחד מג' החמורות לאונסו, והיה צריך ליהרג ולא נהרג

ג] שיטה 1 – ע"י ברמב"ם ספר מדע ה' יסודי התורה פ"ה ה"ד, מ"וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור" – עד סוף ההלכה.
ד] שיטה 2 – ע"י בר"ן דף סא: ד"ה איתמר, מ"לפיכך פירש ה"ר דוד ז"ל דמי שיעבוד" – עד "ובהא לא פליג רבא מידי".

בניאור סברת הרמב"ם

ה] ע"י בקובץ שיעורים להג"ר אלחנן וסרמן זצ"ל, מסכת כתובות אות ה-ו [מובא במסגרת].

קובץ שיעורים כתובות אות ה-ו

וז"ל הרמב"ם (פ"כ מסנהדרין) כל מי שעשה דבר שחייבין עליו מיתת בית דין באונס, אין בית דין ממיתין אותו, ואף על פי שהיה מצווה שיהרג ואל יעבור, אף על פי שחילל השם והוא אנוס אינו נהרג, שנאמר ולנערה לא תעשה דבר, זו אזהרה לבית דין שלא יענשו את האנוס, עכ"ל.

ומבואר מדבריו, דקרא איירי בגוונא שהיתה מצווה ליהרג ולא לעבור באיסור עריות, ומכל מקום פטורה מעונש, ופירוש זה מוכרח, דאי נימא דאיירי באופן שאינה חייבת למסור עצמה להריגה כגון שהיא קרקע עולם, לא איצטריך קרא לפטורה ממיתה כיון דמותר לה לעבור, ואדרבא היא חייבת לעבור ולא ליהרג דמתחייבת בנפשה, כמו שכתב הרמב"ם (פ"ה מיסודי התורה) דהיכא דיעבור ואל ייהרג אסור למסור נפשו להריגה, ופשיטה דפטורה ממיתה.

אלא על כרחך דקרא איירי בגוונא שהיתה מצווה ליהרג. וכיון דבידה להינצל מהאיסור ע"י מסירות נפש, והיא חייבת לעשות כן, הרי היא פושעת, ומדוע פטורה ממיתה, ועל כרחך הטעם משום דמעשה באונס אינה נחשבת על העושה, כמו שכתב בשו"ת חמדת שלמה (סימן ל"ח), דמהך קרא יליפין דמעשה הנעשית באונס אינה נחשבת על העושה, אלא חשובה כאילו נעשית מאליה, והביא ראה מהא דשור הנעבד באונס לא חשיב נעבד וכשר למזבח, (גמ' ע"ז נד:), וילף לה מהך קרא ולנערה לא תעשה דבר.

ו] וצ"ב לאור דבריו, במה נחלק הר"ן על הרמב"ם.

למעיינים – תוספת עיון בשיטת הר"ן

ז] ע"י בר"ן סא: ד"ה אלא שה"ר דוד, [עד והרמב"ם ז"ל].

מה הדין באדם שנתרפא באחד משלשת העבירות החמורות

ח] ע"י ברמב"ם ספר מדע הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ו'. ולכא"ק הרי בהלכה ד' כתב שאין בית דין מענישים אותו.
ט] וע"י באור שמח הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ו'.

יהודים שהתחזו לנוצרים בזמן השואה

י] היו יהודים שהתחזו לנוצרים בזמן השואה, ועברו על איסור ע"ז שהוא ביהרג ואל יעבור. ועלתה שאלה האם אח"כ יש להצריכם לעבור תהליך קבלה ליהדות כמבואר ברמ"א יו"ד סי' רסח סעיף יב [עיי"ש]. וע"י שו"ת ממעמקים חלק ה' סי' טו.

שו"ת ממעמקים [שאלות שהתעוררו בשואה] להג"ר אפרים אשרי זצ"ל, חלק ה' סי' טו

הזאת, אלא הוא בעצמו מרצונו ובמזיד עבר עליה בכדי להנצל מן הסכנה שהיה נתון בה.

מעתה בנידון דין הרי לא אנסוהו הגויים שילך לבית יראתם ושישים על צוארו את אות טומאתם, אלא הוא בעצמו עשה כן ברצון ובמזיד כדי להנצל מסכנת הכליה שנשקפה ליהודים, הרי לפי האמור זה לא נחשב אפשר לקבל אותו לתוך קהל עדת בני ישראל מבלי קנס ומבלי תיקון תשובה **אכן** מדברי הרמב"ם שהבאתי לעיל הרי משמע להדיא דאימתי הוי עובר על מצות קידוש השם, זהו דוקא היכא שעבר בפרהסיא וחילל את השם ברבים היינו שעבר בפני עשרה מישראל, וכמו שכתב שם, וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם, ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים ובטל מצות עשה שהיא קידוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם.

ונמצא לפי זה דככל שלא עבר ברבים על מצות קידוש השם היינו שעבר שלא בפני עשרה מישראל, לא הוי בכלל עובר על מצות קידוש השם ועל לא תעשה של חילול השם, ואם כן בנידון דידן לכאורה יש להקל שהרי לא היו שם בבית יראתם עשרה מישראל בשעה שפלח שם לעבודה זרה, וא"כ שהיה שם המון עכו"ם בבית יראתם, מכל מקום הרי המנחת חינוך הנ"ל העלה שם, דענין פרהסיא אינו אלא היכא דהוי בפני עשרה מישראל אבל בפני הרבה עכו"ם לא מקרי פרהסיא. עיי"ש במנחת חנוך בכל **לכן** נראה ריש להקל בנידון דידן ולקבל את הנדחים האלו לתוך קהל בית ישראל, ובפרט שיש לחוש שאם נחמיר בהם ולא נקל בקבלתם, אולי יחזרו לקיאם שהיו רגילים בו וישובו ח"ו להדבק בעכו"ם ובמנהגיהם, וכפי **ומתוך** חשש זה לא מנעתי מלצרפם למנין עשרה ומן העליה לתורה. כל זמן שלא נתקבלה עדות בבית דין בפניו שאכן פלח לעבודה זרה.

שאלה: בפרען פרעות בישראל על ידי הרוצחים הגרמנים הארורים היו אז כאלה מישראל שהתחפשו לגויים שלא יכירום הרוצחים וימסרום להורג, הם עשו כמעשיהם, הלכו לבית יראתם וענדו על צוארם שתי וערב עם דמותו של התלוי יש", והתאמצו להסיר מעליהם כל דבר שיעיד על מכותם וצור מחצבתם. **אולם** כיום ה' לשפוט את הארץ וזרוע רשע מוגדה, כשממשלת חזון הגרמנית אבדה ונקשרה הרגישו גם נדחי ישראל אלו שנמסעו עד כה בין הגוים שהגיעו שעתם לשים את חלקם עם כל הכוונות בשמו יתברך באמת, והחליטו לשוב אל עמם ומולדתם, ונשאלה אז השאלה אם לקבל אותם בקלות בלי כל נזיפה ומבלי שיקבלו עליהם תקנות מיוחדות ודרכי תשובה.

וגם בפרק כ' מהלכות סנהדרין ה"ב פסק הרמב"ם ז"ל, כל מי שעשה דבר שחייבין עליו מיתת בית דין באונס אין בית דין ממיתין אותו אף על פי שהיה מצווה שיהרג ואל יעבור אף על פי שחלל את השם והוא אנוס אינו נהרג שנאמר ולנערה לא תעשה דבר, זו אזהרה לבית דין שלא יענשו **מכ"כ** זאת מבואר שאף במצות קידוש השם אם עבר באונס אין מענישין אותו, אלא שעבר על מצות ונקדשתי, והרי הוא כישראל גמור.

הן אמת שיש לחלק ולומר דזהו דוקא היכא שאונסין אותו ומלקין אותו לעבור על אחת ממצות התורה שנאמר בהן יהרג ואל יעבור והוא עבר ולא נהרג, כזה איירי הרמב"ם והריב"ש וסוגית הגמרא בעבודה זרה שם, משום הכי דינא הוא בזה של אונס רחמנא פטריה מקרא של ולנערה לא תעשה דבר, מה שאין כן היכא שהוא נמצא בצרה וסכנה ואפילו היכא שהוא נמצא בסכנת נפש סתם, והוא בכדי להציל עצמו מן הסכנה שנמצא בה עבר על אחת מהעבירות החמורות הללו, אולי זה אינו בגדר של אונס דאמרינן **בית** אונס רחמנא פטריה, דהא סוף כל סוף לא אנסותו לעבור את העבירה

סנהדרין עד. [20] בענין שעת השמד

[א] גמ' עד. [מ]שורה 4 מלמטה] "כי אתא רב דימי א"ר יוחנן" עד עד: "ערקתא דמסאנא", וברש"י ותוספות.

מה הטעם שבשעת השמד אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור

[ב] עי' ר"ן עד. ד"ה אבל בשעת הגזירה [רק עד "ומיהו היכא שהכותים עושין הגזירה"].

[ג] עי' יד רמ"ה עד. ד"ה כי אתא רב דימי [עד "את הלבבות בכך"].

[ד] וצ"ב אם טעמים אלו הם מדאורייתא או מדרבנן, והיכן זה כתוב בתורה.

2 ספקות: (1) מלכות שגזרה על חלק מישראל. (2) מלכות שגזרה על חלק מן המצוות

[ה] עי' בספר "בכל נפשך" סימן יב [מובא במסגרת]

ספר "בכל נפשך" על הלכות מסירות נפש מאת הג"ר יצחק וינברג שליט"א סימן יב

ג. נספיקת מה הדין אם המלכות גזרה על חלק מישראל שחמת שלטונם לעבור על דת ועל אחרים לא גזרו, כגון על עיר אחת כן ועל עיר אחת לא, אם גם זה נחשב שעת השמד והוא גזירה על ציבור ולא על יחידים, או דלמא דוקא אם גזרו על כל ישראל שחמת שלטונם ורואים לעקור את הדת לגמרי שזו שעת השמד ולשון הר"ן (דלעיל ס"ק א) "שהם רואים לצטל אותה"	מישראל בכלל. ולא מנאמי ראיה לזה אצל הספרא נותנת דגם כה"ג חסוד שעת השמד, דסו"ס זו גזירה כללית והמלכות בזה לעקור את הדת מחלק מהציבור, ונחשב גזירה על ציבור ולא על יחידים, ועוד שאם יליתו היום בגזרתם בעיר זו יגזרו מחסר בעיר אחרת וכדוע ויש ענין של עקירת הדת מכלל הציבור, וגם לפי הטעם שלא ירגילו להמריץ את הלצנות ה"י יש לחוש לזה, ואם היום יליתו בעיר זו מחסר יגזרו על עיר אחרת.
---	--

[ו] ויתכן לומר שזה תלוי בטעמי הדין ד"שעת השמד" הנזכרים לעיל.

[ז] עוד יל"ע מה הדין אם המלכות גזרה רק על חלק מן המצוות, ולא על כולם. ויתכן שזה תלוי בטעמים הנ"ל. ועי' ברמב"ם ספר המדע הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ג', שפסק דגם חלק מן המצוות הוי שעת השמד.

ביאור ענין ערקתא דמסאנא

[ח] עי' רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה א', ובכסף משנה שם, מ"ועל מ"ש בגמרא אפילו מצוה קלה" – עד "בחקות הגוים".

[ט] לכאוי צ"ב לפי שיטת רש"י מדוע יש ליהרג על דבר שאינו איסור לא מדאורייתא ולא מדרבנן רק ממנהג.

[י] יל"ע אם יש קהילה אחת שלבושה מודרני, וקהילה אחרת שלבושה בלבוש יהודי מקורי ארוך, והגוים גזרו על הקהילה "המיושנת" שילבשו מודרני, האם זה ביהרג ואל יעבור. ועי' בספר חכמת אדם כלל פט סעיף א' [מובא במסגרת]

חכמת אדם כלל פט סעיף א'

אין הולכין בחוקות עובדי כוכבים ולא מדמין להם לא במלבוש ולא בשיער וכיוצא בהן שנאמר (ויקרא י"ח, ג') ובחוקותיהם לא תלכו אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושיו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכל העושה אחד מן הדברים האלו לוקה. לא ילבש בגד המיוחד להם ופרשו הישראלים ממנו מחמת צניעות או דבר אחר שכיון שנתחד להם מפני גיותו ופירשו הישראלים ממנו מפני יהדותן אז כשלובשים הישראלים נראה כמודה להם ונמשך אחריהם ולכן אין לתמוה על כל ארץ אשכנ"ז שמלבושיהם דומין למלבושי העכו"ם שמעולם לא שינו בגדיהם וגם ידוע שאף על פי כן משונה קצת מבגדיהם שארוכים מעט יותר ורחבים משל עכו"ם אבל במדינה שכבר שינו אבותינו בגדינו מבגדיהם ויהיה הטעם מה שיהיה מכל מקום כיון שכבר שינו בגדיהם העובר ולובש כבגדיהם לוקה. ואם גזרו שמי שלא ילבש מלבוש עכו"ם יהרג כתב השי"ך ביורה דעה סימן קנ"ז ס"ק י"ז דיהרג ואל יעבור ונהירנא כשגזרו פה בק"ק ווילנא בעת המלחמה שילבשו היהודים מלבושי עכו"ם שמעתי מפי הגאון החסיד מוריני הרב אליהו ז"ל שאמר דיהרג ואל יעבור ואף שזה צריך עיון גדול על כל פנים צא וראה כמה גודל האיסור בזה וכל בעל נפש ישים הדברים בלבו.	
---	--

מה הדין בשעת השמד להנאת עצמן

[יא] עי' בר"ן עד. בד"ה אבל בשעת הגזירה, מ"ומיהו היכא שהכותים עושין הגזירה להנאת עצמן", עד סוף ד"ה והכי איתא.

[יב] למעניינים - עי' ברשב"א כתובות ג: ד"ה ולדרוש להו דאונס. [להבנת דבריו עי' בגמ' כתובות ג: מ"דתניא מפני מה אמרו" – עד "איכא פרוצות ואיכא נמי כהנות". וברש"י].

חידושו של הנמוקי יוסף שאם גזרו על כל האומות אין זה שעת השמד

[יג] עי' בגמ' עד: [שורה 11 מלמעלה] שהקשתה "והא אסתר פרהסיא הוא" ויתרצה "אסתר קרקע עולם היתה". ועי' נמוקי יוסף דף יז: מדפי הרי"ף [שורה 2 מהרחבות] ד"ה קרקע עולם. וצ"ב מה הסברא בדברי הנמוקי יוסף.

[יד] ועי' בספר בכל נפשך מה שחידש בדין זה [מובא במסגרת], ויל"ע אם הוא צודק.

ספר "בכל נפשך" על הלכות מסירות נפש מאת הג"ר יצחק וינברג שליט"א סימן יב

ה. כ"כ הנמוקי" סו"פ בן סורר והניאוי הד", וכן דקדק הלח"מ מלשונו של הרמב"ם (שם), וכן פסק הרמ"א ס' קנ"ז ס' א'. וטעם הדבר מפני שאם הגזירה היא על כל האומות, בודאי אין המטרה להעביר על דת אלא להנאת עממן. וראיה לדין זה כתב הנמוקי" מאסתר שהלכה לאחשורוש אע"פ שהיתה שעת גזירה, ובגמ' לא פריך אלא אסתר פרהסיא הוא, ולא פריך שעת השמד הוא, ע"כ כיון שאחשורוש גזר על כל האומות א"י שעת השמד.	ו. ונראה שזו שאלתו שהמלכות גזרה גזירה על כל האומות שמטרתה היא לעקור את הדת, כגון שגזרו שכל בני המלכות חייבים לאכול אבר מן החי, או על שאר מצוות שבני נח מצווין עליהן, וכגון הקומוניסטים ימ"ש שרצו לעקור את כל ענין הדת מכל האומות, חסוד שעת השמד ויש חיוב מס"י. וקצת ראיה מדניאל שמסר נפשו על התפילה אע"פ שהגזירה היתה על כל האומות, ונרמז"ס פ"ה מ"סודי התורה ה' ד', משמע שהיה מחויב מדינא למסור נפשו.
--	---

[טו] ועי' ברמ"א יו"ד קנז בהגהה השלישית, שפסק להלכה את דברי הנמוקי יוסף.

2 שאלות מעשיות: (1) שירת נשים. (2) גיוס תלמידי ישיבות

טז] לפני זמן מה היו מאנשי השלטון שהציעו לחוקק חוק [בערכאותיהם המורדות במלכות שמים] שחייל שיסרב לשמוע שירת נשים יענש, ואמר על זה אחד הרבנים "אם כך זה יהיה בגדר שעת השמד ויצטרכו למסור נפש על זה", וקמה סערה ציבורית סביב זה. ויש לעיין האם אכן גזירה כזו תכנס להגדרה של שעת השמד.

יז] כמו"כ יש לעיין אם ח"ו ח"ו [לא יקום ולא יהיה] יגזרו גיוס על כל בחורי הישיבות, האם יהיה לזה גדר של שעת השמד.

יח] למעיינים – דרך מקורית בביאור ענין שעת השמד, עי' בספר שאלות דרבי אחאי, שאלתא מב [מובא במסגרת].

שאלות דרב אחאי פרשת וארא שאלתא מב

מאי מצוה קלה, אמר רבה בר יצחק אמר רב אפילו ערקתא דמסנא, אפילו הא דאיסור דרבנן היא, מאי פירושא, כדאמור רבנן (גמ' עבודה זרה יב.) נתפזרו לו מעות בפני עבודה זרה לא ישוח ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לעבודה זרה, נכנס לו קוץ ברגלו בפני עבודה זרה לא ישוח ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לעבודה זרה, כגון אלו דומה התרת ערקת מסנא דבשעת השמד אם יאנסו את ישראל עבוד עבודה זרה ואינו רוצה ואחר כך יעמידוהו בפני עבודה זרה ויאמרו לו כפוף עצמך והתר ערקתא דמסנא שלא תשתחוה לעבודה זרה אלא כפיפתך היא להתיר ערקת מסנא ובלבד רואיך יאמרו שהשתחוית, אסור הוא, וזה הוא איסורא דרבנן שאף על פי שאינו משתחוה לעבודה זרה אלא שוחה להתיר [-את שרוך נעלו] הואיל ונראה שוחה בפני עבודה זרה, אמר שכל מקום שאמרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור.

יב] ויל"ע לפי שיטתו, האם דין זה נאמר רק באיסורים שנוגעים לג' החמורות, או גם בכל איסור דרבנן שהוא.

למעיינים - לבישת בגדי גוים בשעת השמד

כא] עי' בבית יוסף י"ד קנו סעיף ב' מ"וכיוצא בדברי נמוקי יוסף" עד סוף הסעיף.

כב] עי' בדרכי משה על הטור יו"ד סוף סי' קנו מ"עוד כתב מהרא"י שם".

כג] וצ"ב בהבנת מחלוקת מהרא"י והנמוקי יוסף. ואולי זה תלוי בגדרים דלעיל מה טעם שצריך למסור נפש בשעת השמד.

סנהדרין עד.-עד: [20]

בענין פרהסיא

א] גמ' עד. מ[שורה 3 מלמטה] "כי אתא רבין א"ר יוחנן" עד עד: "אסתור קרקע עולם היתה", וברש"י. [מומלץ לא להכנס היום לנושא של "קרקע עולם" שבו נדון מחר בעז"ה].

האם פרהסיא פירושו שעשרה אנשים ראו את המעשה

ב] ע"י מאירי עד: ד"ה שעת השמד [רק עד "בשעה שהיו מוליכין אותה"].

ג] ויש להסתפק אם צריך שעשרה ידעו קודם מעשה, או סגי בכך שידעו לאחר מעשה.

האם הנאנס מצטרף לעשרה

ד] ע"י בשו"ת זרע אמת לרבי ישמעאל הכהן [לפני כמאתיים שנה] יורה דעה סי' נב [מובא במסגרת]

שו"ת זרע אמת יורה דעה סי' נב

אם בענין קידוש השם דהיינו אם יאנסוהו לעבור עבירה בפרהסיא שחייב אדם ליהרג ולא יעבור אם הנאנס מצטרף למנין עשרה באופן שיהיה חשוב בפרהסיא או לא.
וראיתי להרב דבר שמואל שכתב (בסי' ס"ג) דאע"ג דלכאורה נראה שהנאנס מצטרף כשאר כל הדברים שבקדושה שהמברך בכלל, יש לחלק, שכיון שעיקר קדושת השם הוא במיתת הנאנס, באותה שעה בצרי ליה עשרה, עכ"ד (של הדבר שמואל). ותמה אני על דבריו, חדא, דהרי במצות קדושת ה' ברבים יש לאו ועשה, ואם יעבור עובר בלאו דולא תחלו דקאי אפרהסיא כמו שכתוב בעבודה זרה דף כז, וכשהוא עובר הוא חי, א"כ וכי נאמר שאפשר לחלל את השם בפני עשרה והוא בכלל העשרה, לפי שאינו יכול לקיים העשה דונקדשתי בפני עשרה? ועוד, דכד מעיינין בה, אף בשעה שהוא נהרג הוא שפיר בכלל העשרה, דהא קיי"ל דאפילו גוסס הרי הוא כחי לכל דבר, אע"פ שרוב גוססים למיתה כדאיתא במס' גיטין, (דף ע) אר"י בר שמואל שחט שנים או רוב שנים ורמז ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו, הרי דכל גוסס הרי הוא כחי, וא"כ איך יש צד לומר שאינו מצטרף לפי שנהרג, הלא בשעה שהורגים אותו שהוא שעת קדושת השם ואף בסוף הריגתו הרי הוא כחי כל עוד נשמתו בו אע"פ שהוא מפרסם על כן לענין גם המפרסם הוא בכלל מכל הטעמים שכתבתי.

ה] יש להבין במה נחלקו הדבר שמואל והזרע אמת.

ע"י עוד בספר בכל נפשך [להג"ר יצחק וינברג שליט"א, (מרבני זמננו)] סי' יא [מובא במסגרת]

בכל נפשך סי' יא

והוא מוסר נפשו על קידוש ה', יצרך על מלכות קידוש ה', ואפי' אם בסוף חורו זהם ולא הרגוהו אין צרכו לנפלה, כיון שסוף מלכותו קיים את המלכות כשם שסכנים למסור נפשו על קידוש ה'.
ולפי"ז מסתבר מאוד שהנאנס עצמו גם מצטרף לעשרה, דאפי' אם נאמר דבשעה שנהרג אינו מצטרף לעשרה, מ"מ המלכות קידוש ה' מתקיימת קודם שנהרג, בשעה שמוסר עצמו למיתה ומסר לעצירה, ולא צודאי הוא חי גמור ומצטרף.

ולענין ד' יש לדון מטעם אחר שהנאנס יצטרף לעשרה,

דהנה יש לדון אימתי היא שעת הקידוש ה', האם בשעה שנהרג או מקיים מלכות קידוש ה', או דלמא בשעה שאונסים אותו לעבור עבירה באיום של מיתה והוא מסרב, זו היא שעת קיום המלכות ד"נקדשתי". והדעת נותנת ששעת המלכות היא כאשר מסרב לגויים ומוסר עצמו למיתה שבה הוא מקדש את ה', ולא בשעה שנהרג ממנו. וכן מוכח מדברי הש"ס בשער האומות אות א', שכתב שמי שאונסים אותו בפרהסיא לעבור עבירה

ו] יש להתבונן, האם שעת קידוש ה' הוא כשמסרב לגוי (כדעת הבכל נפשך בשם השל"ה) או כשנהרג (כדעת הזרע אמת והדבר שמואל).

בביאור ספק הגמרא אם אחד נכרי מצטרף

ז] ע"י ערוך לנר ד"ה בגמרא תשעה.

ח] וצ"ב לפי ההו"א של הגמ', מדוע צריך דוקא תשעה ישראלים ולא מספיק ששה ישראלים וארבעה נכרים.

ט] והנה מקור הדין שצריך מנין לתפילה, הוא מאותו מקור שצריך מנין בקידוש השם בפרהסיא, כמבואר בברכות כא: מ"אין יחיד אומר קדושה", עד "אף כאן עשרה".

י] וע"י במשנ"ב חלק א', בשו"ע ורמ"א סי' נה סעיף ד'.

ידיעה על ידי כלי תקשורת

יא] יל"ע אם עשרה יודעים מזה על ידי כלי תקשורת וכד', אם נחשב שיש עשרה. וע"י בכל נפשך סי' יא [מובא במסגרת]

בכל נפשך סי' יא

והסכמת הפוסקים דסגי בידיעה ואי"ל ראיה, ולפי"ז צומנינו שיש אפשרות לראות ממקום רחוק ע"י לוינים ושידורים וכדו', צודאי דאם יש עשרה ישראלים שרואים או שומעים ע"י שידור שאונסים ישראל לעבור הוי פרהסיא אע"ג שאין אפילו ישראל אחד במקום שרואה ממנו, דסו"ס ידיעה יש כאן. ובספר מעשה רקת על הרמב"ם כתב דאם עשרה רואים שהולך ע"מ לעשות את

יב] ויל"ע, הרי ברור שלגבי מנין לתפילה לא מועיל לצרף עשרה ע"י כלי תקשורת.

האם אשה מצטרפת לעשרה

יג] ע"י מנחת חינוך מצוה רצו אות י' מה שכתב בזה.

להלכה – סיכום ענין שעת השמד ופרהסיא

יד] ע"י בשו"ע יו"ד סי' קנז סעיף א' [עד הגהת הרמ"א האחרונה] ובשו"ך שם [למעיינים – ע"י בכל הנושאי כלים].

למעיינים - האם אפיקורס או מחלל שבת מצטרף לעשרה

טו] ע"י אגרות משה יו"ד חלק א' סי' ע'.

21

סנהדרין עד: בענין קרקע עולם

[א] גמ' עד : "והא אסתר פרהסיא הואי אמר אביי אסתר קרקע עולם היתה", וברש"י.

בקושיט הראשונים על קושיט הגמרא

הקשו הראשונים, והרי אסתר היתה אשת איש כמבואר במס' מגילה יג. "לקחה מרדכי לו לבת – אל תקרי לבת אלא לבית", ופירש רש"י על מגילת אסתר [פרק ב פסוק ז] שנשאה לאשה, וא"כ מדוע הקשתה הגמ' אצלנו רק "והא אסתר פרהסיא", ולא הקשתה בפשיטות "והא אסתר גילוי עריות הוי".

תירוצ 1 - תוס' ד"ה והא אסתר, רק מ[שורה 1 מהרחבות השניות] "והא דלא פריך הכא והא אסתר עריות" רק עד [שורה 6 מהרחבות השניות] "לא ס"ד דמהני טעמא דקרקע עולם".

תירוצ 2 – אבני נזר יו"ד סי' קכט אות ג [מובא במסגרת]

אבני נזר יו"ד סי' קכט אות ג'

קשיא אם כן למה לא הקשה הש"ס קושיא דגילוי עריות. ולולי דמסתפינא לפלפל בהלכה עפ"י הזוהר, הוה אמינא דמה שלא הקשה הש"ס קושיא דגילוי עריות מיושב בפשיטות לפי המבואר בזוהר הקדוש דמעולם לא בא עליה אחשורוש ששלחה שידית במקומה, על כן פריך הש"ס דמכל מקום אסור משום פרהסיא, כיון דהעולם לא היו יודעים מזה ואיכא חילול ה' והיה לה למסור עצמה משום חילול השם.

למענינים תירוצ 3 – יד רמה ד"ה ומקשינן.

מחלוקת ראשונים מה פירוש התירוצ "קרקע עולם"

שיטה 1 - עי' רש"י עד : ד"ה קרקע עולם.

שיטה 2 - עי' ר"ן עד : ד"ה ותירץ אביי דאסתר [עד "מעשה בעל כרחה"].

ולכאוי נפקא מינה ביניהם, שלפי שיטת רש"י אסור לה להיות פעילה, אך לפי ר"ן יכולה גם להשתתף במעשה באופן פעיל, משום שאילו היה רוצה היה יכול להכריח אות לזה.

אם הגויים כפו לבטל מצות עשה [בפרהסיא או שעת השמד] האם יש בזה דין יהרג ואל יעבור

עי' בגמ' שבת מט. מ"גמ' א"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי" עד "מצות מגינות עליהן [נקודתיים].

עי' ר"ן על הרי"ף מס' שבת דף כב : מדפי הרי"ף ד"ה ומקשו הכא.

למענינים - יש לעיין בסברא השניה שכתב הר"ן "ועוד שהן יכולין לבטלה ממנו על כרחו", האם זה שנוי במחלוקת בין רש"י לר"ן בגדר "קרקע עולם".

עי' רשב"א על מסכת שבת דף מט. ד"ה נטלם מראשו. שים לב שהרשב"א כתב סברא קצת אחרת מהר"ן.

עי' כסף משנה על הרמב"ם ספר המדע הלכות יסודי התורה פרק ה סוף הלכה ג' מ"וכתב הר"ן בפרק במה טומנין" עד הסוף.

ועי' ברמ"א יו"ד סי' קנז סעיף א' בהגהה הרביעית, שפסק להלכה דא"צ למסור נפש על מצות עשה. ועי' בט"ז שם ס"ק ד'.

ויש לעיין בכל המקרים בהיסטוריה שיהודים מסרו נפשם על מצות מילה, או כדי להדליק נרות חנוכה ולעשות סדר פסח וכו', דלכאוי בשום מקרה לא היו חייבים בזה והכל היה מידת חסידות.

סנהדרין עד: [22]

בענין הנאת עצמן

א] גמ' עד : מ"והא אסתר פרהסיא הואי" עד "בעו מיני מר' אמ"י [לא כולל], וברש"י, ותוס' ד"ה קטול.

האם "הנאת עצמן מותר" נאמר גם על שלשת החמורות או רק על שאר עבירות

ב] שיטת בעל המאור – ע"י בספר המאור על הרי"ף יז : ד"ה אביי אמר, מתחילת הדיבור עד [יח : שורה 12 מלמעלה] "ואע"ג דאמר רבא".

ג] שיטת הנימוקי יוסף – ע"י בנמוקי יוסף דף יז : מדפי הרי"ף, ד"ה הנאת עצמו [שורה 4 מלמטה].

ד] למעיינים – ע"י ברמב"ן בספר מלחמות ה' על הרי"ף דף יז :-יח. שהאריך בראיות רבות לסתור דברי בעל המאור.

קושיא על הנמוקי יוסף ממעשה דאסתר

ה] ולכא' קשה על שיטת הנמוקי יוסף, שהרי אסתר לאחשורוש היה גם גילוי עריות, שהרי מבואר בגמ' מגילה יג. "אל תקרי לבת אלא לבית", הרי שהיתה אשת איש, ואיך הותר לה להבעל לאחשורוש.

ו] וע"י בנמוקי יח. שעמד על קושיא זו, מ[שורה 1 לפני הרחבות] "ולפי זה לא סבירא ליה" – עד "בית דינו של שם גזרו".

מקורות נוספים הסוברים שאסתר לא היתה אשת מרדכי

ז] ע"י בתרגום שני החולק על הגמרא וסובר שאסתר היתה בתולה [מובא במסגרת].

תרגום שני על מגילת אסתר פרק ב' פסוק ח', מתורגם לעברית

וכשמוע מרדכי שהבתולות בקשו להלקח, ויאסוף את אסתר הביתה, ופקידי המלך בראותם כי אין אסתר בקרב הבתולות אמרו איש אל אחיו לריק יגענו במדינות האלה, יש פה במדינתנו בתולה אחת טובת מראה ונושאת חן מכל הבתולות אשר הביאונו, וכאשר נתבקשה אסתר ולא נמצאה הודיעו למלך, והמלך בשמעו כתב פתגם אשר כל בתולה ובתולה אשר תסתור מפני פקידי המלך אחת דתה להמית, וכשמוע מרדכי פתגם המלך ודתו זחל ויוציא את אסתר בת אחי אביו ויביאה חוצה, ותלקח אסתר.

ח] למעיינים : עיין עוד באבן עזרא על מגילת אסתר פרק ב' פסוק ז' [מ"אולי דרש"], שעשה כעין פשרה בין הגמ' במגילה לתרגום שני.

להלכה

ט] ע"י בשו"ע יו"ד סי' קנז סעיף א' [עד הגהת הרמ"א האחרונה].

יג] האם בשואה היה זה להנאת עצמן או להעביר על דת ע"י בספר משנת פיקוח נפש [מובא במסגרת]

שו"ת מהג"ר חיים קניבסקי שליט"א בספר משנת פיקוח נפש עמ' ערה

לא לקיים מצות לכאורה היינו כדי להשפילם ולצערם ולשבור את **שאלה:** עוד בענין השואה: ידוע שהנאצים ימ"ש לא הירשו רוחם, האם ככה"ג חשיבא כגזירה להעביר על הדת שצריך למסור לשמור התורה, והרגו לעובר על דבריהם, - האם היה בזה גדר דלהעביר על הדת שחייבים למסור הנפש, או דלמא הרי בלא"ה הם רצו להשמיד לכולם, וגם מי שהשתמד לא ניצל ע"ז, ומה שגזרו

תשובה: צ"ע. (3)

הערות של בעל משנת פיקוח נפש על תשובת הגר"ח קניבסקי

אלא כדי להשפילם ולשבור את רוחם. והלום ראיתי בשו"ת מעמקים ח"ב סימן י"א דכתב דלא נעלם מהאוררים דמקור הכח והעידוד של ישראל הוא מהתורה, וכל מטרםם ושאיפתם היה להכניס בלב הכלואים רוח של יאוש ואובדן עיצה, ולכן גזר כנגד התורה, עכנו"ד, ויתכן דרוח של יאוש ואובדן עיצה, חשיבא נמי כלהעביר על הדת, וממילא הגזירה שלא לשמור התורה הוה גזירה דלהעביר על הדת.

ויעיין ביראים מצוה ת"ג "פירוש שעת השמד שמכוונים העכו"ם להעביר מצוות המקום ולהעביר לפניו - משמע דאם הגזירה היא להנאת עצמם ל"ה בהאי הילכתא, ויעיין עוד בשמ"ק בכתובות ג, ב, בגזירה דבתולה הנשאת תיבעל להנמנו אם חשיבא כשעת השמד, או דכיון שעשיתם כן להנאת עצמם ל"ה כדן שעת השמד, - וכל זאת לא דמי לנדין דידן, דהנאצים האוררין נכונות שלא יקיימו ה'יהודים למצות התורה, אלא שהמטרה בזה לא היה כדו להעביר על הדת

מה פירוש קואקי ודימוניקי

י] ע"י רש"י ד"ה הני וד"ה היכי.

יא] ע"י יד רמ"ה ד"ה ומקשינן.

האם מסירת חפצי איסור לעבד עמם אחת מג' החמורות, נחשב לאביזריהו דעבודה זרה שדינו יהרג ואל יעבור

[= ע"י נמוקי יוסף יח. מן [שורה 3 מלמעלה] "הני קוקי ודמינקי" – עד [שורה 1 לפני הרחבות] "ולא מיקרו אבזרהא דע"ז". יב] ע"י קובץ הערות לרבי אלחנן וסרמן סי' מח אות ט [מובא במסגרת]

[ובעיקר הספק, עיין צמאור פ' צן סורר י"ח ע"א מדפי הרי"ף] שפירש ההיא דקאקי ודימוניקי [מסוס דלהנאת עצמו קמחין, ומצאור דאי לאו האי טעמא היה חיוב למסור נפשו, וצמלחמות שס חלק עליו מה"ט, דלפ"ע אינו מאצזריהו. ובספק זה יש לתלות לכאורה מחלוקת הראשונים אי לאו דלפ"ע הוא לאו שצכללות, והיינו דאי נימא דהוי אצזריהו דכל איסור, שפיר הוי לאו שצכללות, אבל אי נימא דאינו מאצזריהו, דהיינו שהוא לאו כללי שלא להכשיל את חבירו, ודאי אינו לאו שצכללות, דמאי נפק"מ אם המכשול הוא עץ או אבן.	ט) ויש להסתפק לענין ג' דברים החמורים שדין ליהרג ולא יעבור, אם כופין אותו להכשיל את חבירו באיסור ג' דברים הללו, אם כריך למסור את עצמו להריגה בשביל זה. והנה הרמב"ן בס' תורת האדם [שער הסכנה] כתב, דלאו דלפני עור אינן מאצזריהו דג' דברים, ומש"ה מוציין לעכו"ם קאקי ודימוניקי, אבל החס איירי לענין עכו"ם, דליכא זהו מנות תוכחה, דאינן צכלל עמיתך, ופשיטא דליכא עלייהו ערבות ואינו נתפס בעונם, וליכא אלא לאו דלפ"ע גרידא, אבל בישראל דהוא נתפס בעון חבירו משום ערבות, שפיר י"ל דחייב למסור עצמו, שלא יתפס בעון ג' דברים:
--	--

סנהדרין עד: [23] בענין בן נח מצווה על קידוש ה'

[א] גמ' עד : [מ]שורה 9 מלמטה] "בעו מיניה מר' אמיי" – עד עה. "הא בצנעה הא בפרהסיא", וברש"י, ותוס'.

ביאורי פשט

[ב] מה הם שבע מצוות בני נח – עיי' ברמב"ם ספר שופטים הלכות מלכים פרק ט' הלכה א'.
[ג] מקור שבע מצוות בני נח בתורה ובגמרא, עיי' בגמ' סנהדרין נו : [מ]שורה 13 מלמעלה] "מנהני מילי" – עד "אכל תאכל ולא אבר מן החי", וברש"י.
[ד] מה הפשט אינהו וכל אבזרייהו - עיי' ביד רמ"ה ד"ה בעו מיניה, עד "ותבלין נקראין בטיית אבזאר". [הערה: טיית = ערבית, שהרי כל מקום שכתוב בגמרא "ההוא טייעא" הכוונה לערבי (כגון ב"ב עג:)]
[ה] מה היה מעשה נעמן. למעיינים - עיי' בספר מלכים ב' פרק ה'. לאוהבי הקיצור – נעמן שר צבא ארם היה מצורע, והלך לנביא אלישע כדי שירפאהו, הנביא הורה לו לטבול בנהר הירדן שבע פעמים, ואכן הוא נתרפא על ידי זה. בעקבות זאת אמר נעמן לאלישע כי הוא מכיר בכך שה' אלוקי ישראל אמת, וקיבל על עצמו לא לעבוד עבודה זרה, אך אמר שמחויב לעבוד ע"ז כאשר הוא הולך עם אדונו מלך ארם ל"בית רימון", ואדונו נשען עליו ומשתחוה, ואם לא ישתחוה עמו יהרגהו. ואמר לו אלישע "לך לשלום" דמשמע שהסכים עם מעשיו.

לפי הצד שבן נח מצווה על קידוש ה' – על איזה מצוות הוא צריך למסור נפש

[ו] עיי' רש"י ד"ה בן נח [דיבור לא מודגש], וד"ה אבזרייהו. ולכאוי הוא סתירה ברש"י.
[ז] עיי' יד רמ"ה ד"ה בעו מיניה [עד "אמר אביי ת"ש"].

[ח] עיי' ערוך לנר ד"ה שם ברש"י ד"ה בן נח.

[ט] ולכאוי יש להתפלל, איך יתכן שגוי יצטרך למסור נפש על כל המצוות ואילו ישראל רק על ג' מצוות. ברם עיי' ברמב"ם ספר שופטים הלכות מלכים פרק ט' הלכה יד והלכה ט', שגוי שעובר על אחת משבע מצוות חייב מיתת בי"ד, רואים שהחיוב שלו במצוות שלו יותר חמור מאשר בישראל. ועדיין צ"ע הגדר.

למעיינים – הסברות בחקירת הגמרא אם גוי צריך למסור נפש או לא

[י] עיי' תוס' עד : ד"ה בן נח.

[יא] והקשו האחרונים, מנין לתוס' שהפסוק "וחי בהם" נאמר רק לגבי ישראל, אדרבה עיי' בגמ' סנהדרין נט. [מ]שורה 2] ואמר ר' יוחנן – עד "בשבע מצות דידהו" [נקודתיים]. שרואים שהפסוק "וחי בהם" נאמר גם על בני נח.

[יב] ועיי' מהרש"א עד : ד"ה בד"ה בן נח.

[יג] ועיי' ערוך לנר ד"ה שם בד"ה בן נח.

שתי גירסאות בגמרא, ונפקא מינה גדולה בפשט ולהלכה

[יד] עיי' רש"י ד"ה ואם איתא, וד"ה בצנעה. ועיי' תוס' ד"ה ואם איתא.

[טו] שים לב, שלפי רש"י בעיית הגמרא לא נפשטה, ולפי תוס' נפשט שבן נח אינו מצווה על קידוש ה'.

[טז] ועיי' ברמב"ם ספר שופטים הלכות מלכים פרק י הלכה ב, ובכסף משנה ורדב"ז על הרמב"ם.

מדוע היה צריך אלישע למחות בידי נעמן

[יז] עיי' רש"י ד"ה ואם איתא. וברש"י על רש"י.

[יח] עיי' ספר חסידים סי' תתשכד [מובא במסגרת]. ויל"ע אם הוא חולק על רש"י.

ספר חסידים סי' תתשכד

אם רואה אדם נכרי עושה עבירה, אם יכול למחות ימחה, שהרי שלח הקב"ה את יונה לנינוה להשיבם, כי כשהקב"ה כועס אין עת רצון לפניו.

מדוע היה ברור לגמרא שבן נח לא מצווה למסור נפש בצנעה

[יט] עיי' חידושי הר"ן ד"ה ואם איתא [עד סוף הפרק]. ונתבארו בדבריו כמה יסודות חשובים בסוגיתנו, וצריך להתבונן בהם.

לפי הצד שבן נח לא מצווה על קידוש ה' – האם גם בשפיכות דמים יעבור ואל יהרג

[כ] עיי' בספר פרשת דרכים לבעל המשנה למלך [דרך האתרים דרוש שני ד"ה ודע דמשמע] מובא במסגרת.

פרשת דרכים		
ורע דמשמע לי דהא דאמרינן דבן נח אינו מצווה על קדושת ה' היינו דוקא בע"ז וג"ע אבל בש"ד יהרג ואל יהרוג, וטעמא דמילתא משום דבע"ז וג"ע מה שישאל מוזהרין הוא משום דגלי בהו קרא, בע"ז כתיב ¹⁵ ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ודרשינן ¹⁶ אפי' הוא נוטל את נפשך, וג"ע דכתיב ¹⁷ כי כאשר יקום איש על רעהו	ורצחו נפש כן הדבר הזה מקיש רוצח לנערה המאורסה מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה וכו'. ¹⁶ הרי דאצטריך קרא לתרוייהו ללמדנו דישאל מוזהרים באלו לקדש את ה', ואם כן איכא למימר דבבן נח דלא גלי קרא בהו איכא למימר דלא הוזהרו על קדוש ה'. אבל ש"ד דלאו מקרא נפקא אלא מסברא דמאי חזית דדמא דידך-סומק טפי אימא דדמא	דחברך סומק טפי ¹⁶ בסברא זו מהיכא תיתי דיש חילוק בין ישראל לבן נח. ¹⁸ הן אמת דמהר"ש יפה ז"ל בסדר לך לך פמ"ד סי' ה ד"ה שהיה כתב וז"ל, דאע"ג דמסברא נפקא מאי חזית כו' וכיון דבבן נח לא נצטוו למסור עצמם על ע"ז וג"ע כי לישראל נתחדש זה מקראי מסתמא גם על ש"ד לא נצטוו למסור נפשם, ע"כ. ²⁰ ומ"מ הסברא שכתבנו נראה בעיני

[כא] ועיי' ברש"י עד. ד"ה מאי חזית. דמשמע לכאוי כהמהר"ש יפה ולא כהפרשת דרכים.

כב) ועיי' עוד ביד רמ"ה עד. ד"ה ואיבעיא לן רוצח גופיה. דמשמע לכאוי כמהר"ש יפה ולא כהפרשת דרכים.

כג) האם מותר לגוי למסור נפש על קיום מצוות – עיי' חשוקי חמד להגר"י זילברשטין שליט"א בסוגיתנו

חשוקי חמד בסוגיתנו	
והפרשת דרכים (דרוש השני) הקשה על הרא"ם כמה קושיות, והקושיא השלישית, שמה שנתחדש בישראל יוחי בהם, היינו כשהוא כבר בסכנה מותר לעבור על איסור תורה ולהתרפאות, אבל שיביא אדם עצמו לידי סכנה כדי לקיים מצוה, לזה לא צריך קרא, שהרי נאמר 'רק את דמכם לנפשותיכם אדרוש', ומאי חזית שכדי לקיים מצוה אחת, יעבור על דברי תורה בקום ועשה. האם מותר לבן נח להחמיר על עצמו ולהסתכן במקום מצוה עוד הביא שם הפרשת דרכים בשם המהר"ט שאף לשיטות הראשונים שאדם רשאי להחמיר על עצמו, במקום שנאמר יעבור ואל יהרג, מ"מ בן נח אסור לו להחמיר על עצמו, דכיון שאינם מצווים על קידוש השם, למה יחבול בעצמו. אולם הביא בשם המהר"ש יפה שמותר, שבמדרש איתא ואך את דמכם, יכול כחנניה מישאל ועזריה, תלמוד לומר ואך. ולכאורה הפסוק מיירי בבן נח, הרי שמותר לו למסור נפשו, כדי שלא לעבוד ע"ז ואינו נחשב לחובל בעצמו. ועיי' עוד שלכן אברהם אבינו, אע"פ שיתכן שהיה לו דין בן נח, מסר נפשו ושב עבודה זרה, וסיכן את חייו ונכנס לתוך כבשן האש. נמצא שהרא"ם סבר שבן נח חייב להסתכן כדי לקיים מצוה, והפרשת דרכים כתב שאסור לבן נח להסתכן כדי לקיים מצוה. ולענין קידוש השם, כשרוצה להחמיר על עצמו, דעת המהר"ט שבן נח אסור לו להחמיר על עצמו, וכן כתב המנחת חינוך (מצוה רצו ס"ק כט), ודעת המהר"ש יפה שמותר לו להרג כדי לקיים מצוה. וכן כתב החמדת שלמה (או"ח סימן לח) שמותר לבן נח למסור עצמו במקום שאין מחויב למסור נפשו. וכן כתב המשך חכמה (וזאת הברכה ד"ה ויבכו) שמותר לבן נח להיהרג על מצוה שאין צריך לההרג עליהם.	שאלה בימי מלחמת העולם השנייה¹ היה גוים יחידים שהסתכנו והחביאו יהודים, כדי שהנאצים ימ"ש לא יהרגו אותם, וסיכנו בזה את חייהם, שהנאצים הודיעו שאם יתפסו גוי הנותן מסתור ליהודי, יירו במקום, ויש לשאול האם מותר לגוי לסכן נפשו כדי להציל יהודי? תשובה בשאלה זו יש להסתפק בכמה ספיקות, א. האם בן נח מצווה על קידוש השם. ב. כאשר בן נח אינו מצווה למסור נפשו, האם מותר לו להחמיר על עצמו ולמסור נפשו. ג. האם בן נח יש לו מצוה להציל יהודי. ג. האם מותר לסכן עצמו כדי להציל יהודי. האם בן נח מצווה על קידוש השם איתא בסנהדרין דף עד ע"ב בעו מיניה מרבי אמי, בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם. והקשו התוס' (ד"ה בן נח): הא וחי בהם בישראל כתיב, ואפילו ישראל היה מחויב למסור עצמו אפילו בצינעא אי לא דכתיב וחי בהם. ויש לומר דדילמא לא איצטריך וחי בהם אלא כי היכי דלא נילף שאר מצוות מרוצח ונערה המאורסה, דאפילו בצינעא יהרג ואל יעבור לכו"ע, עכ"ד. והביאו שם התוס' (דף עה ע"ב ד"ה ואם) שתי גירסות אם הבעיא נפשטא או לא. והרמב"ם (פ"י מהלכות מלכים ה"ב) פסק שאין בן נח מצווה על קידוש השם. האם לבן נח מותר להסתכן כדי לקיים מצוה הרא"ם (שמות ד כד) הביא את דברי רש"י, שלכן משה רבינו לא מל את בנו קודם שיצא לדרך, אמר אמול ואצא סכנה היא לתינוק. והקשה הרא"ם איך היה מותר למשה רבינו לעבור על מצוה עשה דמילה, משום סכנת הולד, והלא עדיין לא נתנה תורה, דכתיב וחי בהם, ובן נח חייב לקיים את המצוות אף במקום סכנה, ותירץ שעשה כן מסברא, שיותר טוב לבטל מצוה אחת במקום סכנה, כדי שיקיים אח"כ כל המצוות, ממה שיקיים מצוה אחת, ויבטלו כל המצוות.

האם מותר לגוי להתרפא באיסורים

כד) עיי' בחגהות רעק"א על השו"ע יורה דעה סוף סי' ס"ב בשם תיבת גומא.

כה) עיי' מנחת חינוך מצוה רצו אות ג'.

כו) ויל"ע מה הדין אם יש גוי חולה ונוטה למות, והוא מבקש מיהודי לתת לו אבר מן החי שנצרך להציל את חייו, האם מותר ליהודי לתת לו או לא.

סנהדרין עה. [24] בענין מעשה באדם שנתן עיניו באשה אחת

[א] גמ' עה. מ"אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד" עד סוף הפרק, וברש"י.

ענף א' – בביאור המעשה שבגמרא

מדוע חזרו בהם הרופאים כמה פעמים

[ב] תירוצ' 1 - ע"י חות יאיר סי' קפב [מובא במסגרת].

חות יאיר סי' קפב

מה שאמרו מעיקרא אין לו תקנה עד שתיבעל, לא חזרו בהם מזה, רק מה שאמרו תעמוד לפניו ערומה רצה לומר אולי תתישב דעתו בהכי, אף דאיכא למיחש פן יותר בוער לבו עליה, רק אמרו אולי ינצל ממיתה ודאי לפנינו, אבל לא ברירא הצלת נפשו בתקנת שיראה אותה ותספר עמו.

[ג] תירוצ' 2 – ע"י בעיון יעקב על עין יעקב כאן [מובא במסגרת]

עיון יעקב על עין יעקב

ט ט: ז"ל לא תקנה עד שתבעל לו. וז"ל דהא דקאמר שוב תעמוד לפניו ערומה וכו' תספר עמו מהחיי הגדר חינו מודברי הרופאים דלא יסתרו דברי עומן שאמרו אין לו תקנה עד שתבעל לו דוקא אלא הוא מלשון כס"ס דהף אס היו מזווין דברים קלים כאלו ג"כ לא יעשה וימות: מיום שחנך בית המקדש נטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עברה. משא"כ קידם

ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר – על איזה שיחה מדובר

[ד] ע"י אגרות משה אבן העזר ח"א סי' נו [מובא במסגרת]

אגרות משה אבן העזר חלק א' סי' נו

מסתבר ש"תספר עמו מאחורי הגדר" הם בדבורי אהבה וחבה, שדברים בעלמא לא שייך שיתרפא ואף אם יתרפא לא מסתבר שיאמרו שימות ולא ידבר דברים בעלמא

ענף ב' – האם אביזריהו דשלשת החמורות יהרג ואל יעבור

הראשונים שלמדו מכאן שאביזריהו דשלשת החמורות ביהרג ואל יעבור

[ה] ע"י במאירי עד: ד"ה למדת שבשלש אלו.

[ו] ע"י בגמ' פסחים כה. מ"א"ר יעקב א"ר יוחנן בכל מתרפאין" עד סוף העמוד. ובתוס' ד"ה חוץ מעצי, וע"י בר"ן על הרי"ף פסחים ה: מדפי הרי"ף ד"ה בכל מתרפאין.

ראשונים ופוסקים החולקים וסוברים שאביזריהו אינו ביהרג ואל יעבור

[ז] ע"י ברמב"ם הל' יסודי התורה פרק ה' הלכה ב' והלכה ו' שהשמיט דין אביזריהו. ובמנ"ח מצוה רצו אות טו. [ח] וע"י בספר תוספת יום הכיפורים יומא פב.

תוספת יום הכיפורים יומא פב.

כתב הר"ן בפרקין [ר"ן על הרי"ף יומא ג: ד"ה חוץ] חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, לאו דוקא אינהו גופייהו, דכל אביזריהו נמי אסירי ואפילו מקום סכנה. וכתב הש"ך [יו"ד סי' קנז ס"ק י'] דהביא הר"ן ראייה לזה מההיא דסו"ף בן סורר דאמרין ימות ואל תעמוד לפניו כו'. וראייה זו איני מכיר, דשאני התם דהחולי בא מחמת העבירה ולפיכך ימות ולא יעשה עבירה, אבל אם אנסוהו גוים לכהן גדול שיבא על האלמנה שהוא איסורי לאוין, מנא לן דיהרג. ותו דגמרא דיהרג ואל יעבור נפקא לן מנערה המאורסה דהוקש לרוצח והיינו במיתות בית דין אבל באיסורי לאוין מנא לן. והוא הדין לענין אם אנסוהו שיעבור באיסור לאוין דגילוי עריות דאין חייב למסור עצמו אלא יעבור ואל יהרג, כן נראה לי להלכה ודוק:

להלכה דין אביזריהו

[ט] ע"י בדרכי משה על הטור יו"ד סי' קנז סעיף ג' ד"ה כתב הר"ן.

[י] ע"י בשו"ע יו"ד סי' קנז סעיף א' ברמ"א שפסק להלכה: "וכל איסור ע"ז וג"ע וש"ד אע"פ שאין בו מיתה רק לאו בעלמא צריך ליהרג ולא לעבור אבל אלאו דלפני עור לא תתן מכשול יעבור ואל יהרג", ובש"ך ס"ק י', י"א.

ענף ג' – מה נכלל בגדר אביזריהו

מה נכלל בגדר אביזריהו

[יא] הנה שני הדברים שכתובים בגמרא במפורש [תעמוד לפניו ערומה ותדבר עמו דברי חיבה] הרי כתוב במפורש שזה יהרג ואל יעבור.

[יב] והר"ן דלעיל הגדיר שכל מה שאסור בלאו דאוריתא של "לא תקרבו לגלות ערוה" הוא אביזריהו דגילוי עריות. ומעתה מוטל עלינו לחקור מה הם הפעולות שנכללות בלאו של "לא תקרבו לגלות ערוה".

[יג] ע"י ברמב"ם ספר המצוות לא תעשה שנג, רק עד "וכבר נכפלה האזהרה".

[יד] וע"י שו"ע אבן העזר סי' כ' סעיף א', ובביאור הגר"א שם ס"ק א' רק עד "ובסנהדרין כא ב' החשוד".

דברי הלכה ומוסר מגדולי ישראל בענין

[טו] ע"י בספר מחנה ישראל מאת החפץ חיים סי' טז [מובא במסגרת]

מחנה ישראל סי' טז

כל אחד מישראל לקדש שמו של הקב"ה למסור נפשו כשיזדמן לו. ודע לפי מה שידוע
 דעל חזירייתו דג' עבירות מחוייב למסור נפשו ח"כ היכא שאיש הישראלי הוא מנשרם
 אלל עובד כוכבים לרין לזכר מאד שלא לישן כבוד לעבודת אלילים שלו כגון לכבד ולרנן
 לפניה או להדליק נרות לפניו שעל כל אלו יש ל"ת בתורה כדאיתא ברמב"ם :
 ב' בזה שכתבנו דמחוייב למסור נפשו על העריות לאו דוקא על הכעילה לבד אלא אפי'
 על חיבוק ונישוק של כל העריות או נכרים או נדה אפי' הדין דיהרג ואל יעבור
 דכל דבר שהוא אסור משום ע"ו וג"ע וש"ד אפי' אין בו מיתא אלא לאו בעלמא מחוייב
 למסור עלמו למיתה ובכל זה הלא עובר בלאו דלא תקדשו לגלות ערוה שדברים אלו
 מביא ליד גילוי ערוה. ומזה ימלאו רמת ופחד הפושעים בנפשותם ומאז עם מדות
 ועריות ונכריות ועובדים ברנן נפשם על עבירה חמורה כזה שדין דלרין ליהרג ולא
 לעבור אפילו אם הוסיף לאכסו. וגם חייב כרת על איסור זה אפי' אם האנסה היא
 פנויה כמו שמבואר ביו"ד כס"ג קפ"ג דאין חילוק בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה כי
 כל הבא על הנדה חייב כרת ומבואר שם דכל הפנויות שלנו הם בחזקת נדות. ודעמט

טז] עיי' בספר יערות דבש חלק א' דרוש ג' שעורר בענין פירצות שהיו אצל המאורסים בזמנו [מובא במסגרת]

יערות דבש ח"א דרוש ג

שמעו נא גוי קדוש אשר קדושתנו בהתרחק מעריות וביחוד לבל יקרב אל הטמאה, אבל למה תפסתם החבל במקצת, אשר יזהר
 איש מאשתו הנדה בכל מיני הרחקות, ובתולה נדה יבוא המיועד לה הנקרא "חתן" אל הנערה הנקראת "כלה", והיא נדה לא
 טהרה מטומאתה, והוא יחבקנה וישק לה אין אומר דבר, ואדרבה כל אשר לא יעשה כן הוא בחזקת כסיל ושוטה, וידברו אתו
 אביה ואם הנערה וכל רעיה בפנים זועפות, כאילו אינו יודע נימוס עולם, וכנהנה דברי שטות ומחלת לב, אוי לי אמי כי ילידתני
 לראות הפרצה הזאת בדור הזה, וכי יש חילוק בין אשתו נדה או בתולה נערה פנויה, הלא הכל באיסור כרת מבלי הבדל, ואם כי
 לפי דעת הרמב"ם וסייעתו - וכן פסק השו"ע בהדיא [עיי' שו"ע יו"ד סימן קנ"ז ס"א ועיי' אה"ע סי' כ' סעיף א] - אם יאמר
 חבוק ונישוק לנערה נדה או מות תמות, חייב אדם למסור עצמו להריגה טרם יעשה כזאת, כי היא בכלל גילוי עריות אשר קיימא
 לן יהרג ואל יעבור.

ענף ד' - מאן דאמר פנויה היתה

האם להלכה פוסקים כמ"ד אשת איש היתה או כמ"ד פנויה היתה

[ז] עיי' ברמב"ם ספר המדע הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ט'.

[ח] ועיי' בבית יוסף יו"ד סי' קנז סעיף א' ד"ה גרסינן בסוף פרק בן סורר ומורה.

האם ביאת פנויה זה אביזריהו דגילוי עריות

[הערה: הנידון הוא בפנויה טהורה, דאם היא נדה הרי היא ערוה].

[יט] עיי' שו"ת הריב"ש סי' רנה [מובא במסגרת].

שו"ת הריב"ש סימן רנה

דבשלש עברות הללו, לא שנא בעברה גופה, ולא שנא אבקה של עברה, אין מתרפאין בהן כלל. כדאמרין נמי גבי גילוי עריות, בפר'
 בן סורר ומורה (ע"ה): מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה והעלה לבו טינא, באו שאלו לרופאים וכו'; תספר עמו מאחורי הגדר,
 ימות ואל תספר עמו אחורי הגדר; ואע"פ שאין בזה אסורא דאורייתא; וכ"ש להחזיק לישנא דאמר' התם פנויה הות. דבשלש
 עברות הללו, ובכל אבזריהו, אין מתרפאין כלל, ואפי' במקום סכנה. ואע"פ שבשאר אסורי הנאה דרבנן, כגון חמץ שעבר עליו
 הפסח, וכלאי הכרם שבחוצה לארץ, מתרפאין מהן אף בחולי שאין בו סכנה. כמו שמתרפאין באסורי הנאה דאורייתא שלא כדרך
 הנאתן, לפי שאין אסורן שלא כדרך הנאתן אלא דרבנן; כדאמרין התם: מידי דרך הנאתן קא עבידנא? כמ"ש כל זה להרמב"ן ז"ל
 בספר תורת האדם, וכן הסכימו האחרונים ז"ל. ולפי זה נראה, שאפילו במקום חולי שיש בו סכנה, אין מתרפאין מסתם יין.

[כ] ועיי' שו"ע אבן העזר סי' כ' סעיף א' ובבית שמואל שם ס"ק א'.

סנהדרין עה. [25]

הערות בעניני יהרג ואל יעבור

ענף א - בענין מלבין פני חברו ברבים אם הוא ביהרג ואל יעבור

בענין נח לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים
 [א] עיי בגמ' סוטה י: מ"והיא שלחה אל חמיה" עד "מנלן מתמר", וברש"י שם.
 [ב] שיטה 1 – עיי בתוס' סוטה י: ד"ה נוח לו לאדם.
 [ג] שיטה 2 – עיי שערי תשובה לרבינו יונה שער ג' אות קלט.
 [ד] שיטה 3 – עיי במאירי ברכות מג: ד"ה לעולם יזהר אדם שלא ילבין.
 [ה] ולכאורה ניתן להוכיח דלא כהמאירי, מסוגיתנו עה. שלמאן דאמר פנויה היתה לא התירו לו לעבור משום פגם משפחה וברש"י ד"ה משום פגם.
 [ו] להלכה, עיי מנחת אשר להג"ר אשר וייס שליט"א פרשת וישב [מובא במסגרת]

מנחת אשר להג"ר אשר וייס שליט"א פרשת וישב

יעבור ד"מאי חזית דדמי דירך סמיק טפי דלמא דמי ידיה סומק טפי" שהרי אותו אדם שמלבינים את פניו ישאר בחיים משא"כ זה שיהרג, ומה דחז"ל אמרו נח לו לאדם וכו' אין זה אלא בדרך הפלגה ולגוזמא אמרו, ותמר נהגה לפנים משורת הדין במסרה נפשה שלא להלבין פני יהודה, ושוב הראו לגאון ר' יהושע ליב דיסקין את דברי התוס' בסוטה שם והשתומם איך נעלמו מעיניו דברי התוס' המפורשים ואף על פי כן עמד על שלו שלא יתכן לומר כן,	שספק ערוה הותרה כדי למנוע הלבנת פנים, וע"כ שבדרך הפלגה אמרו כן ולא להלכה, וכמו שמצינו שלשון הרע שקול כנגד ג' עבירות חמורות שבתורה ואפ"ה אין בלשון הרע דין של יהרג ואל יעבור. וראיתי בקובץ הר המור ז' נדפס מכת"י של הגאון האדר"ת ששאלו את הגאון ר' יהושע ליב דיסקין זצ"ל אם יש דין יהרג ואל יעבור בהלבנת פנים, וענה בפשיטות שלא יתכן דבר כזה, ואף על פי שחז"ל אמרו דהוי כשפיכת דמים, מ"מ לא שייך בזה הסברה דיהרג ואל	ובאמת קשה מאוד לענ"ד לומר דיש דין יהרג ואל יעבור בהלבנת פנים דאם המלבין הוי כרוצח יהא לו גם דין רודף ואטו חייבין להרוג את הבא להלבין פני חברו ברבים, והלא כל האומר כן למשוגע יחשב, ואטו מותר לחלל שבת להציל אדם מהלבנת אדם כגון המלבין פני חברו ברבים וכי מותר לכבות את הנר כדי שלא יתבזה לעין הרואה, ועוד דהרי שם בב"מ אמרו גם "נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חברו ברבים" ואטו גם זו הלכה פסוקה
--	---	---

האם אדם צריך לבייש עצמו כדי להציל את חברו

[ז] עיי בשו"ע חו"מ חלק ג' סי' תכו, בחכמת שלמה [על גליון השו"ע] סעיף א' ד"ה הרואה את חברו.
 [ח] עיי במנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך זצ"ל חלק א' סי' ז' [מובא במסגרת]

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן ז

[כעיי' ראיתי להגאון מוהר"ש קלוגר ז"ל שכתב בסוף חו"מ שאפ"י אם רואה את חברו טובע בים אין אדם חייב לבזות את עצמו
 להצילו וכתב "וראיה ברורה לזה מהא דאמרינן בסנהדרין דף ע"ה ע"א אלא למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי ומשני רב פפא משום
 פגם משפחה. וקשה אטו משום פגם משפחה ימות זה - כן נלפענ"ד נכון וברור" עכ"ל, והיינו כמו שרואים מתמר דבזיון חשיב
 כמיתה, אולם דבריו תמוהים מאד ואי אפשר כלל להשוות בזיון של עצמו להלבנת פנים של אחרים, ועיין בכלי חמדה פ"י תצא
 שהרבה להשיב ע"ז].

[ט] שאלה מעשית: הנה כשאדם נפצע בידו או ברגלו ונקרע לו העורק הראשי והדם יוצא, זה סכנת נפשות, וצריכים לקחת בד
 או גומי ולעשות לו "חוסם עורקים" דהיינו לקשור לו על היד או הרגל כדי לעצור את הדם [מתוך הוראות עזרה ראשונה].
 ויל"ע לאור הנ"ל, אם הבד היחיד הנמצא באיזור הוא בגד של אדם שאם יורידו את זה ממנו הוא יתבייש ברבים, האם יש
 לקחת ממנו את הבגד.

ענף ב - להרוג עצמו על קידוש ה'

[י] ועיי בגמ' ע"ז יח. מ"תנו רבנן כשחלה רבי יוסי בן קסמא" עד "מזומנין הן לחיי העולם הבא", ובתוס' ד"ה ואל יחבל
 בעצמו.

[יא] ועיי בגמ' גיטין נז: מ"מעשה בארבע מאות ילדים" עד "נחשבנו כצאן טבחה", ובתוס' ד"ה קפצו.

[יב] עיי בבית יוסף יו"ד סי' קנז בבדק הבית בשם ספר ארחות חיים. וצ"ב בביאור מחלוקת הראשונים אם יש לאדם להרוג
 עצמו מראש, או לא.

[יג] ועיי במדרש רבה שיר השירים [ב ז] [מובא במסגרת]

מדרש רבה שיר השירים ב, ז

אמר ר' חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד אבל בדורו של שמד
 איני יכול לסבול ומה היו עושים בדורו של שמד היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש ונותנין אותן תחת שיחיהן
 ומשיאין נפשותם מהן ומביאין קרטיות של קנים ונותנין אותן תחת צפרן ומשיאין נפשותיהם מהם הוא שאמר דוד (שם כ"ה)
 אליך ה' נפשי אשא אשיא כתיב שהיו משיאין נפשם על קדושת שמו של הקב"ה.
 מתנות כהונה: ומשיאין - לשון לקיחה כמה דאת אמר ישא פרעה את ראשך. עץ יוסף: ומשיאין נפשותיהן מהן - ושורפין
 נשמותיהם מהם.

[יד] ועיי בב"ח על הטור יו"ד סי' קנז סעיף א' ד"ה ומ"ש ואם ירצה להחמיר.
 [טו] ויל"ע באדם שיודע בעצמו שנכשל כסדר בעבירות שהן ביהרג ואל יעבור, ואינו מצליח לכבוש את יצרו, האם יש לו להרוג
 עצמו כדי שלא יכשל, ולכאוי הוא תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל.

ענף ג - אביזריהו דעבודה זרה

לומר שהוא כופר, ולומר שהוא גוי

טז] עיי' בספר החינוך מצוה תיז שלכפור בה' זה יהרג ואל יעבור.
 יז] ועיי' בטור יו"ד סי' קנז סעיף ב', ובשו"ע יו"ד סי' קנז סעיף ב'.
 יח] וצ"ע לפי זה באדם שטובל לנצרות למראית עין כדי שלא יהרגוהו, כגון אנוסי ספרד, דלכאוי' הוא יהרג ואל יעבור.

לבישת בגדי גוים

יט] עיי' בשו"ע על השו"ע יו"ד סי' קנז ס"ק יט.
 כ] מעשה שהיה בבחורי ישיבה משועממים, ישראלים מרקע אמריקאי, שרצו לטייל בירדן ומצרים, ולשם כך לבשו חולצת טריקו וכובע שמש, דיברו אנגלית והתחזו לגוים אמריקנים, וכך טיילו להם במדינות הנ"ל. ויל"ע אם זה היה מותר.

לשנות דבר אחד מן התורה

כא] עיי' בגמ' בבא קמא לח. מ"תנו רבנן וכבר שלחה" עד "ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות", וברש"י שם, ותוס' ד"ה קראו.
 כב] עיי' בים של שלמה למהרש"ל על הגמ' שם [מובא במסגרת].

ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ד

גם שמעינן מהאי ברייתא דאסור לשנות דברי תורה, אף כי הסכנה. וחייב למסור עצמו עליה, דלפי חד שינוי דתו' (ד"ה קראו) שמלכות הרשעה גזרה עליהם. ולמה לא ייראו חכמים שתעליל מלכות הרשעה עליהם. הלא לא תמצא דבר קשה כזה לומר בפני האומות שאנחנו פטורין מהיזקן, והם חייבים. וכי לא היה ראוי לחוש ח"ו לכמה שמדות וחורבות דליפוק מיניה. בפרט מלכות הרשעה, שכל מחשבתם רק להתגולל ולהתנפל על שונאיו. וא"כ היה להם לשנות, או שניהם חייבים, או שניהם פטורין. אלא ש"מ שמחויבים אנו למסור על קידוש השם. ואם ח"ו ישנה הדין הוה ככופר בתורת משה. ומסתמא איירי כגון שהשרים שאלו בפרטים על כל דין ודין, שור של ישראל שנגח לשל נכרי, ושל נכרי שנגח לשל ישראל. ועל כן השיבו האמת על קדושת השם. כי לא היה יכולת בידם לשמט את עצמם מדין זה. והא דאיתא בפ"ק דמגילה (ט ע"א) מעשה בתלמי שכינס ע"ב זקנים וכו', ושינו התורה. התם מן שמיא הוא דאסכימו בהדיהו, וכעין רוח הקודש היה. וכן איתא התם, נתן הקב"ה [בלב] כל אחד כו', והוה על פי הדיבור. ועוד, התם לא שינו שום דבר ממשמעותו, אלא שינו הלשון, דלא יהפכו למינות. וכמו ששינו כך הוא כוונת המקרא כפשוטו. אבל לומר על הפטור חייב, או להיפך, היה ככופר בתורת משה. מה לי דיבור אחד מה לי כל התורה, כדאיתא בפ' ג' דיומא (ל"ח ע"ב) אמר רב, כל השוכח דבר אחד מכל תלמודו גורם גלות לבניו. שנאמר (הושע ד, ז') ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. אלמא דדבר אחד מתורה הוא נקרא תורת ה'.

כג] וצ"ע מדוע זה יהרג ואל יעבור. ואפשר, דעיי' בחפץ חיים ה' לשה"ר כלל ח' סעיף ה', דהכופר אפי' בדבר אחד מן התורה הוא אפיקורס גמור, ולפ"ז יובן הים של שלמה, דכיון דהוי אפיקורסות, הרי זה אביזריהו דעבודה זרה.
 כד] וזכורני [כעת לא מצאתי] שהאגרות משה חולק על מהרש"ל, ומוכיח כדבריו מכך שבכל הדורות היו כלל ישראל מדפיסים ספרי ש"ס ופוסקים עם שינויי הצנזורה, ולמרות שיצא מזה הלכות משובשות בכל אופן הדפוס, ומזה הוכיח שבמקום צורך מותר לשנות הלכות מדברי תורה מפני הגוים. ולכאוי' יל"ע בזה.

ענף ד - בענין ברכת קידוש ה'

כה] עיי' בשו"ע יו"ד סי' קנז בפתחי תשובה ס"ק ו' בשם השל"ה.
 כו] ועיי' בחשוקי חמד סנהדרין עד: מה שהביא בשם שו"ת בית דוד

חשוקי חמד סנהדרין עד:

אמרו חז"ל חייב אדם לברך על הרעה, אלא צ"ל דבשביל בי"ד שאין מברכין אמר הרשב"א טעם זה, אבל הנהרג עצמו טעם אחר יש בו לפי שהיא מצוה הבאה בעבירה, שלא נצטוו לעבור עבירה כדי להיהרג, וכטעם שכתב הרשב"א שם שאין מברכין על השבת גזל, ואם כן המוסר נפשו שלא עשה עבירה שפיר חייב לברך.	ובשו"ת בית דוד (יו"ד סימן עז) העיר על דברי השל"ה שמבואר בשו"ת הרשב"א (סימן יח) שלכן אין מברכין על מיתות בי"ד כיון שהשי"ת חס על בריותיו, כמו שאין אומרים הלל בראש השנה, וי"ל דהמוסר נפשו על קדושת השם הוא חפץ ושמח ומאהבה הוא מוסר נפשו מה שאין כן הנהרג בב"ד, עי"ל בשנדקדק איך פסק הרשב"א ז"ל ואמר שאין מברכין על <u>הרעות</u>, <u>והרי</u>
--	---